ДЕЦЕНИЈЕ ПОСЛЕ

Ридер и селективна библиографија српске књижевности 1991–2021.

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ 1991–2021: КЊИГА 3

Библиотека
ЗБОРНИЦИ

За издавача
Ива Драшкић Вићановић
Бора Бабић

Уредници
Тихомир Брајовић
Недељка Бјелановић
Катарина Пантовић
Милан Вурдеља

Избор текстова и библиографске одреднице:
чланови тима пројекта
„Српска књижевност 1991–2021:
идентитет, траума, сећање" (SLITaM)

Илустрација на корицама:
Милета Продановић, *Екфраза светла,*
(2017 – 2018), комбинована техника:
акрил и позлата на платну, 190 x 120 цм,
(фото: В. Поповић)

НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ 1991–2021:
ИДЕНТИТЕТ, ТРАУМА, СЕЋАЊЕ

ДЕЦЕНИЈЕ ПОСЛЕ

Ридер и селективна библиографија српске књижевности 1991–2021.

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

АКАДЕМСКА КЊИГА
НОВИ САД

Ово издање настало је уз подршку
Фонда за науку Републике Србије, пројекат 1634: „Српска књижевност
1991–2021: идентитет, траума, сећање” (SLITaM)

САДРЖАЈ

ИСТОРИЈА КАО КОЛЕКТИВНА СУДБИНА 9

ПРЕ И ПОСЛЕ

Иван В. Лалић, *Плава гробница* 15

Милосав Тешић, *Плава гробница – Видо* 17

КРАТАК ПРЕГЛЕД САТИРАЊА

Ибрахим Хаџић, *Кратак преглед балканског сатирања* 25

Радослав Петковић, *Судбина и коментари* 27

Ђорђе Лебовић, *Semper idem* 29

Светислав Басара, *De bello civili* 31

Душан Ковачевић, *Урнебесна трагедија* 34

Давид Албахари, *Мрак* 36

Владимир Пиштало, *Миленијум у Београду* 39

Слободан Зубановић, *Одлазак младића* 41

Горан Петровић, *Богородица и друга виђења* 42

Владимир Арсенијевић, *У потпалубљу* 45

Добрило Ненадић, *Поларна светлост* 47

Дарко Цвијетић, *Што на воду спаваш* 49

Слободан Селенић, *Убиство с предумишљајем*. 51
Мирослав Максимовић, *Бол* 54
Видосав Стевановић, *Острво Балкан* 55
Владимир Кецмановић, *Топ је био врео*. 57
Михајло Пантић, *Седми дан кошаве* 61
Владимир Табашевић, *Заблуда Светог Себастијана*. 63
Александар Ристовић, *Повратак ратника* 65
Вуле Журић, *Тигреро* 67
Лана Басташић, *Ухвати зеца* 69
Борислав Радовић, *Војничка слика*. 72

ЕН, ДЕН, ДИНУ... ЗА НИГДИНУ

Љубомир Симовић, *Истина о планинама* 77
Милета Продановић, *Пас пребијене кичме* 78
Јовица Аћин, *У потрази за речником* 81
Мирјана Стефановић, *Але и бауци*. 84
Војислав Деспотов, *Европа број 2* 86
Владан Матијевић, *Писац издалека* 88
Ана Ристовић, *Нови светски поредак* 90
Светлана Велмар Јанковић, *Ниђина* 92
Снежана Јаковљевић, *Ен, ден, дину*.... 94
Рајко Петров Ного, *Гле Срби* 96
Весна Алексић, *Сазвежђе виолина* 98
Зоран Ћирић, *Прислушкивање* 102
Томислав Маринковић, *Под конац* 104
Ана Марија Грбић, *Срнећа леђа* 105
Милена Марковић, *Малена Бањска* 107

Данило Николић, *Мелихат из Глоī* 109
Драган Хамовић, *На Газиместану* 111
Радован Бели Марковић, *Уклета авлија*. 112
Бранислав Петровић, *Најаст*. 114
Марко Видојковић, *Канџе* 116
Биљана Србљановић, *Пад*. 118
Стеван Тонтић, *Европа, данас и одувијек* 121

РАСУТЕ КОЦКИЦЕ

Бора Ћосић, *Изīнаници* 125
Никола Живановић, *Коцкице су се расуле* 127
Драган Великић, *Иследник* 128
Саша Илић, *Берлинско окно* 131
Драгана Младеновић, *Канада* 133
Владимир Тасић, *Киша и хартија* 135
Енес Халиловић, *О Атаками, у Лондону* 137
Угљеша Шајтинац, *Хадерсфилд* 139
Небојша Васовић, *Суматра* 141
Ђорђе Јаков, *Писмо пријатељу у домовини* 142
Радмила Лазић, *Језик* 144
Маја Пелевић, *Лер* 146
Маја Солар, *Упутство за умирање*. 149
Барби Марковић, *Излажење* 152
Драган Бошковић, *Јутро моје Богородице тек долази*. 154
Срђан Ваљаревић, *Фриц и Добрила* 157
Новица Тадић, *Лудом војводи* 159
Милена Богавац, *North Force* 160

Петар Матовић, *Дејонија Европе* 163
Слободан Владушић, *Велики јуриш* 164
Радмила Петровић, *Шума, ѣлуї, јаїорчевина* 165
Гојко Божовић, *После нас* 167

НАПОСЛЕТКУ

Војислав Карановић: *Школа* 171
Бојан Васић: *Сѣвари без исѣорије* 173

О АУТОРИМА 175

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ 1991–2021:
СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА 193

ИСТОРИЈА КАО КОЛЕКТИВНА СУДБИНА

Као и друга два издања из исте серије – зборници научних радова *Реконфигурација идентитета у српској књижевности 1991–2021* и *Decades After: Serbian Literature 1991–2021* – публикација коју овде стављамо на располагање јавности настала је током рада на пројекту „Српска књижевност 1991–2021: идентитет, траума, сећање" (2023–2025). И она је плод истраживања истог пројекатског тима који је током свог деловања уз подршку републичког Фонда за науку имао укупно петнаест чланова и спољних сарадника с неколико научно-истраживачких институција у земљи и ван ње.*

Већ из поднасловне одреднице „ридер" јасно је да је у овом случају реч о другачијем „зборнику", заправо збирци целовитих текстова (лирика), односно кратких одломака (драма, приповетка, роман), изворно објављених у назначеном периоду. *Деценије после* су, дакле, својеврсна читанка одабраних белетристичких узорака која може да послужи као „приручник" за упознавање са савременом српском књижевношћу у проблемско-тематском контексту и хронолошком опсегу у којем се одвијало наше истраживање, а чији резултати су видљиви у поменутим зборницима научних радова, једнако као и у самосталним научним чланцима објављеним у стручној периодици.

---

* То су: Филолошки факултет у Београду (институција носилац), Институт за књижевност и уметност из Београда, Филозофски факултет у Београду, Факултет за образовање учитеља и васпитача у Београду, Факултет политичких наука у Београду, University of Nottingham (спољна сарадња).

За разумевање и пријем ридера важно је да док листају странице које следе његови читаоци имају на уму претходно казано. Понуђена колекција текстова, прва те врсте код нас, направљена по принципу: један аутор један текст, није, дакле, замишљена као антологија савремене српске књижевности, иако је у њој могуће пронаћи и антологијска остварења, односно одломке из дела антологијске вредности. То, такође, није ни антологија аутора, мада аутори заступљени овде свакако заслужују место у некој од могућих антологија српске књижевности, а велики број њих је већ и заступљен у публикацијама такве врсте.

Пре и после свега ово је вид сврсисходно направљене и селективно осмишљене хрестоматије, функционално пратеће издање, сачињено по начелу *репрезентативности* у односу на референтни оквир научног истраживања књижевности као дискурзивног подручја у којем су се, након нестанка блоковске поделе света и распада југословенске државне заједнице, на естетски особен начин одигравале културна (ре)артикулација и симболична реконфигурација националног идентитета.

Та сложена, непредвидљива и у исти мах узбудљива активност одвијала се у интелектуалној и духовној клими значајних, каткад и епохалних политичких и друштвених промена локалног, регионалног и глобалног карактера, под дејством (после)ратних траума и транзиционих процеса, односно меморијске консолидације заједнице након свега што се догађало у турбулентном добу на прелазу столећа и миленијума. Као много пута пре, књижевност је и у овом динамичном интервалу била културни полигон уметнички интонираног преиспитивања персоналних и колективних представа о сопственом идентитету, баш као и простор реафирмације помало заборављених схватања или пак афирмације нових искустава.

Седамдесет текстова/одломака од исто толико аутора одабрани су, стога, и распоређени у овом ридеру тако да творе неку врсту провизорног, мозаичног наратива који пред читаоце износи композитну „причу" о српској књижевности и њеном виђењу битних момената, процеса и искустава у назначеном тридесетогодишњем периоду. То значи да ова колекција није пуки збир или конгломерат, већ особено обликован скуп текстова који се у сасвим одређеном смислу међусобно надовезују, омогућавајући његово читање као па-

норамски или пак калеидоскопски поглед на проблеме личног и колективног саморазумевања у уметнички интонираном виду.

Број представљених писаца и белетристичких остварења могао је, наравно, бити и већи и мањи, као што је, несумњиво, и сам овај избор могао бити унеколико другачије направљен, у смислу одабира аутора и њихових дела. Садејство техничких мерила и концепцијских претпоставки условило је, међутим, управо овакав опсег и композицију. Отуда међу одабраним делима и(ли) њиховим одломцима нису увек и најпознатији или најомиљенији наслови – реализација претходно изнете замисли захтевала је таква решења. Ваља казати да поетичка, идеолошка, генерацијска, родна и(ли) географска/територијална заступљеност аутора није плод било какве пројектоване пропорције или „кључа", већ само и једино увида који су у савремену књижевну продукцију имали чланови пројекатског тима, односно подесности одабраних текстова за поменуту тематско-проблемску репрезентативност до које нам је пре и после свега било стало.

Избор самих текстова праћен је кратким белешкама о ауторима, као и селективном библиографијом српске књижевности назначеног периода (Прва верзија библиографије публикована је на интернету средином 2023. године: https://zenodo.org/records/8118087). Направљена по истом начелу које је било на делу приликом одабирања текстова за ридер, што значи да није резултат вредносног него у првом реду репрезентативно заснованог одабира, библиографија примарно представља истраживачку базу података пројекта, а у склопу овог издања она може да послужи и као контекстуално информативни оквир читања. У српској књижевности годишње се публикује неколико стотина песничких збирки, пар стотина романа, десетине књига приповедне прозе и нешто мањи број драмских текстова. У назначеном тридесетогодишњем распону то даје преко двадесет хиљада нових белетристичких наслова. У библиографији коју овде прилажемо налази се нешто више од хиљаду њих. Сасвим сигурно, могло је да их буде још, будући да не постоји начин да се читалачки перципира и обради све што се појави у тако опсежној продукцији. Стога је библиографија нужно и хотимично прављена као селективна, а не потпуна или исцрпна, па је тако треба и прихватити.

Ако на крају ваља сумирати оно што је донео рад на ридеру *Деценије ūосле*, а уједно и рад на самом пројекту, онда то у првом реду може да буде сазнање да је српска књижевност највећим делом артистички адекватно одговорила на различите и бројне изазове времена. Истакнути и мање истакнути, али не увек и мање занимљиви писци, нису се, то јасно показује и ова збирка текстова, склањали пред искушењима уметничке тематизације онога што је својим обележјима најчешће било далеко од уметности и лепе књижевности. Напротив, као ретко кад српска књижевност бавила се готово свим оним што је обележило живот доба о којему сведочи.

У слободној парафрази популарне максиме с почетка тог доба можда је зато дозвољено закључити да се српској књижевности догодила Историја. Још једном, могло би се при томе додати, овога пута без одлагања и кашњења. Као што то показују композиција ове колекције, односно тематске и проблемске одлике текстова уврштених у њу, неизбежно и драстично присуство политичке, често ратне и поратне историје као неотклоњивог оквира постојања представља такорећи судбинско искуство живота појединаца и колектива, и у распону ширем од овде обухваћеног, стога се њена претећа сенка неумитно надноси и над уметнички репрезентативне изразе тог живљења.

Је ли могућ заједнички живот мимо историје као рђаве коби страдања, траума, поновљивих идентитетских прелома? То је питање које после свега неизбежно остаје да лебди над уводним и завршним, једнако као и над безмало свим текстовима заступљеним у *Деценијама ūосле*. То је, уједно, питање које на овај или онај начин по свој прилици лебди и над сваким заинтересованим читаоцем, био он садашњи, или можда неки будући. Ако већ не може да донесе разрешење, јер уметност никад заправо нема ту ингеренцију и ту моћ, ово издање, обликовано знањем оних који су га сачинили, односно имагинацијом и изражајним умећем оних који су својим белетристичким прилозима узели учешће у њему, могло би, верујемо, да буде бар ваљан сапутник и обавештени саговорник благонаклоном читаоцу у његовом трагању за могућим одговорима.

Уредници

ПРЕ И ПОСЛЕ

Ivan V. Lalić

PLAVA GROBNICA

Stojte, galije carske! Sputajte moćne krme,
Gazite tihim hodom!
Opelo neko šapćem u podne puno srme
Istopljene nad vodom.

Tu gde na dnu školjke, kako reče pesnik,
San umoran hvata, leži brat do brata,
Leže zlatne senke, znakovi udesni
Jednog davnog, nikad dopevanog rata.

Zar ne osećate kako more mili
Ovde gde se Sizif sa Sizifom grli?
Dok u podnevnoj sumaglici čili
Trajekt što bez žurbe prema kopnu hrli.

Tu gde besposleni turist snima barke,
Sa slamnim šeširom spuštenim na čelo,
Hram nazirem, stvaran ispod letnje varke
Mora što treperi dok šapćem opelo,

Šapćem ga u sebi, da ne budem smešan
U oku vodiča što rutinski brblja
O Nausikaji, sasvim neumešan
U moje opelo i hud udes Srblja.

Stojte, galije carske! I vi gliseri bučni
Vozite s pola gasa.
Misao jednu gorku hoću da razobručim,
Makar u pola glasa.

Sahranjeni tu su nekadašnji venci
I prolazna radost celog jednog roda...
Samo da unuci u njihovoj senci
Krvare zbog istog, nedohvatnog ploda.

Zato tu se Sizif sa Tantalom grli
Ispod vode, meni svete, kojom pluta
Pena od trajekta koji kopnu hrli,
Narančina kora, mrlja od mazuta...

I proći će mnoga stoleća, ko pena,
Kako reče pesnik u samrtnom znoju,
U vrućici rujnoj; al velika smena,
Koju sanjao je, još gine u stroju.

Stojte, galije carske! Slabo vas nešto vidim
U omaglici dana.
Pred nevidljivim hramom otvara se i bridi
Nezaceljena rana.

Hoću da kroz zvuke škljocanja kamera,
Odlomke bezveznih razgovora letnjih,
Provučem taj šapat; moja je namera
Da pošaljem signal kroz statiku smetnji

I kažem: ipak mirno počivajte;
Nije ovo podne ono što nas spaja,
Nego jedna povest koja dugo traje,
A vas usijava do crnoga sjaja,

Pa podnevno ovo sunce crno biva
Unutrašnjem oku putnika pevača;
Dok mi pogled klizi po ploči zaliva
Sa još svežom brazdom promaklog tegljača.

Stojte, galije carske! Nek mrtvima se pošta
Makar nesvesno oda.
Ne smem da ištem više. A istorija košta:
Krv ipak nije voda.

Милосав Тешић

ПЛАВА ГРОБНИЦА – ВИДО

Да опросте Сени и Господ с висина:
у Тачкама Трима имена су ина...

Не стоје, не чàсе ни *ïалије царске*
ни чамци, ни барке, већ грабе и јуре,
у грозници лудој туристичке фарсе,
у школске ужитка и чар-авантуре.

Океан небеса, из Корена зрачан,
на рубу је трена да распукне брескву,
а Стрелац невидљив – смртоносно тачан –
у регистар хвата тренутке у блеску.

Располути Твар се у светлосној трини,
а сунцокрет гране са воденог длана,
те претвори стање што зри у тамнини
у читуљу ширу од летњега дана.

Над мрамором мора цвет туге је земске:
... из Такова Станко... и Јеврем из Тмаве...
из Драгиња Јаков... и Момир из Темске...
Кукурузи једре а шљиве се плаве.

... Из Орашја Лазар... па лечнице Новка
и Љубица Савић... Драгутин из Клења...
У сунце се скреше племенита псовка,
лековито светле алоје из стења.

... Из Рогаче Живко... из Бобове Гвозден...
Бременит је речник тог спомена битног!
... Из Божурње Коста... из Кремана Обрен...
и Стојковић Бошко из Потока Житног...

Да просветли бол се кад лецне из брида,
Господарко Светла, дах тамјана довеј,
са Крфа и копна до острва Вида,
над *Гробницу Плаву* и Кост-маузолеј.

... Из Сибнице Филип... из Златова Стеван...
Низ Читанку горку, док мирише смола
уз пљусак са Крфа и Оченаш певан:
... Београд... и Призрен... Ниш... Шабац... Топола...

Ту ливаде, плаве од расцвалог звонца,
оностранo стоје, у сјају, далеке:
... из Жуковца Бранко... Симеун из Гвосца...
и Раковић Павле из Станине Реке...

Где Очајник један о Другог се држи,
распамећен цврчак јар зрачења гута
и журба маестрал, и тишти и пржи
док стеже се грло и суза се скупља.

Не стоје, не часе те *галије царске*,
тек помене још се што песник већ каза
и понови други: да очува жар се
кад духом се клоне и замре екстаза.

То Храм је тајанства, где *брат* је *до брата*
и отац до сина; где духом се уђе
у час просветљења и бићем се схвата
шта стварно је своје – а шта је то туђе.

У крвном су сродству, под знамењем Крста,
погибија љута и Света слобода,
те семенка умре да опстане врста:
јер пречице нема до Небеског брода.

... Из Добраче Огњан... из Колара Петко...
из Гроцке је Младен... из Гркиње Трифун...
из Грчића Марко... из Девче је Цветко...
а тамо далеко не жути се лимун.

Шарене се тикве и дозрева грожђе,
колачаре тутње и дише повратич:
... из Црвења Јоксим... из Бруса је Ђорђе...
из Брајковца Рајко... па Мачужић Радич...

Разгранај се, песмо, лековита биљко,
јер памћење бива све плиће и тање:
... из Барича Богдан... из Поповца Миљко...
Ајдуковић Влајко из Рибарске Бање...

Где утиче време у шум Вечног петка,
ту питању мучном распарча се кора,
од слова до слова, од ретка до ретка:
Зар ово је залог за страдања скора?

Не стоје, не часе ни *ïалије царске*
ни глисер-комете, ни пловила друга.
Животу у трку разрадио квар се
у ритмичкој кретњи по привиду круга.

Где престају куће и видик се склања:
... из Пирота Јосиф... из Дреновца Сава...
из Ужица Војин... Стојиљко из Врања...
Широко је поље куд не ниче трава.

Уз вапај и хвалу и зов Псалмопевца:
... из Лапова Милић... из Јагњила Иван...
из Бреснице Петруш... те Јанча из Жбевца...
из Царине Живан... до Милана Милан...

и каплар Драгутин... Кроз стројеве бројне,
уз дисање морско што хвата се зраком...
и Стеван, капетан из Добриње Горње...
и они што леже под питања знаком.

У мук-осећању тек мукло се сљубе:
и будућа повест *на ѣомили рака*,
флотиле што журе, сирене што трубе
и значења општа од пене и праха.

Док ћутање расте у вал што се баца:
... из Врдника Јован... из Бањевца Станко...
из Винче је Андреј... а Петар из Блаца...
и Цвејо из Тешња... па свештеник Ранко...

Теснаци су чести, путање су уске
а линија смрти дугачка и бела:
... из Болеча Дамјан... Милутин из Румске...
Бурмасовић Марко из Великог Села...

Уз орање крену жуборења птичја:
... из Ратара Вељко... а Душан из Клоке...
из Вирова Јован... те Јаћим из Личја...
и хиљаде других из тмине дубоке.

Кад проради срце и ум се расцвета,
ишчили горчина и мине тескоба,
а кости се тргну из мермер-касета,
из морске дубине и бункера оба.

Јеванђељском јавом, што прорече Писмо,
где нема ни мора, имена потеку
у завичај Нови, у заумно бивство
кад отвори Господ Откровењску реку.

Не стоје, не часе ни *їалије царске*
ни чуда што плове, а чини се мошти,
са Божије лађе кад упери фар се,
из црнила зраче у Небеској пошти.

КРАТАК ПРЕГЛЕД САТИРАЊА

Ибрахим Хаџић

КРАТАК ПРЕГЛЕД БАЛКАНСКОГ САТИРАЊА

Живјаху овде некоћ
Неки репати и рутави народи
А и риболики,
Но дођоше однекуда
Илири, Келти, Трачани,
Дарданци, Аутаријати
И други на убијања свикли
И ебаше матер риболиким.

И они загосподарише њиховим
Територијама.
Али, не лези враже,
Однекуд нахрупише Римљани
И као сви дивљани
Ебаше матер овима што су се пре
Господарили по овим територијама.

Но, коло среће на Балкану се окреће,
Ко набије тај добије:
Допливаше, допузаше Словени
По лукавству чувени
На туђу територију
И ебаше матер Римљанима и свима... има.
И размилише се по туђим окућницама.

Словени се осетише као код своје куће
Саградише куће
А богме и по неку земуницу

И пустише снажно корење
(као њихове липе),
Али, дојездише Турци,
Турци ко гњурци
И ебаше матер Словенима.
И кренуше да се господаре по туђим теренима.

И Турци се турише у послове многе
И седоше да се одморе
Кад,
Оживеше Словени,
Изађоше из земуница
Бесни, црвених лица
И ебаше матер Турцима.

И Словени почеше да живе свој славни словенски живот.
Живјаху тако уз шљивовицу
Али не даде им неки ђаво
Да гледају право
Већ подмукло испод ока,
Па навикли да страдају,
Ебаше матер једни другима
А и сами себи.

Ето, то је Балкан
На којем се стално игра
Крвави кан-кан.

Radoslav Petković

SUDBINA I KOMENTARI*

Kad već ničeg opipljivog nema, nastaje priča [...].

Povesnice u mnogo čemu zavise od trenutnog stanja stvari, i u stvari je današnjica ta koja svakom pripovedaču pruža ključnu građu [...]

Čak i neki doživljaji koje smatramo vrlo ličnim te se njima ponosimo kao bitnim delovima sopstvene intime, mogu se, u dobroj meri, zbivati po pravilima koja određuju svet i trenutak u kojem živimo. [...]

Čovek se danas čudno oseća ispisujući rečenicu da je Orfelin rođen godine 1726. u Vukovaru – imena katkad mogu nestvarnije zvučati nego neke davne godine. Ko god je video makar slike one sablasti koju u času dok pričamo ovu priču označavamo imenom Vukovara, znaće šta mislimo.

[...]

Uopšte, bilo je to čudno vreme. Dok su, sa jedne strane, nastajale takve maštovite tvorevine kao što je Republika Sedam Ostrva, sa druge su nestajale države koje ne samo što su stolećima postojale već su predstavljale – i predstavljaće stolećima ubuduće, kao dokaz da tragovi ostaju, da su u svom postojanju uporniji od postojanja samog – čitave simbole; recimo, Republika Svetog Marka, *Serenissima* ili, jednostavno, Venecija. Temeljito isprevrtavši državne granice, Napoleonovi ratovi su uneli smutnju i u ljudske živote. Niko, između ostalog, nije bio siguran u kojoj državi

---

* Почев од овог, сви прозни и драмски текстови у ридеру дати су у одломцима па то у наредним примерима неће бити посебно истицано. Унутрашња сажимања, тј. скраћења одломака обележена су сваки пут са три тачке у угластим заградама. Кад је реч о песничким текстовима, скраћења/сажимања су предузимана потпуним изостављањем делова који су нумерички обележени, што је јасно разазнатљиво из одсуства бројчане сукцесивности. Подаци о књигама/публикацијама из којих су преузимани одломци и/или песме налазе се у белешкама о ауторима.

живи, niti kako se ona zove; Parižanin, koji se rodio u Kraljevini Francuskoj, deo života bi proveo u Republici – ova se reč komotno mogla staviti i u množinu, jer se njen lik korenito menjao svake dve do tri godine – da bi se, napokon, obreo u Carstvu. Dojučerašnji podanik Mletačke republike nije više znao da li je podanik austrijskog ili francuskog cara i boje zastave na ulicama su se menjale kao kulise u bulevarskom pozorištu. Koliko su i vredele.

Što nikako nije bila jedina sličnost sa bulevarskim pozorištem, mada je ova predstava, bez obzira na nesumnjivo prisustvo komičnog, bila i poprilično krvava; avanturisti, za koje niko do juče nije čuo, krunisali su se krunama kraljevstava za koje niko nikada nije čuo; u ovom haosu i neredu postojalo je samo jedno, ili dvoje, na šta je čovek sa sigurnošću mogao računati; sam haos i sam nered. Ljudi su se bili taman navikli da žive u jednoj prilično mirnoj Evropi – mir, koji je, istina, trajao tek koju deceniju i nikako nije obuhvatao čitavu Evropu, ali je makar onima koji su ga osetili bio sasvim dovoljan da pomisle kako to predstavlja istinski način života; a pošto se taj život srušio ljudi su, oporavivši se od prvog iznenađenja, počeli verovati kako je ovaj metež, ovo krvavo bulevarsko pozorište, istinski način života koji će večno trajati, bez pauze za zavesu. Mir se u ratu često čini tek kao kratkotrajni predah, varljiva i srećna iluzija čula, hirovito udeljena nekim pokolenjima da bi se stvari ubrzo vratile u svoje prirodno stanje – haos i metež rata.

[...]

[T]o nam ne daje nikakvog razloga da se pobednički osećamo i važno je nešto sasvim drugo, važno je umeće da u zapletenoj, gustoj šumi čovek pronađe skriveni znak koji ga upućuje pravim putem – koji šumu pretvara u vrt – na osnovu kojeg će spoznati istinu sveta, svoju najdublju istinu i neće je više brkati sa prividom koji većina ljudi drži za stvarnost i jednom pa zauvek daće mu svu mudrost i snagu neophodnu

da svojoj sudbini kaže

ne.

Đorđe Lebović

SEMPER IDEM

Pitao sam dedu Adolfa gde se nalaze rajevi. On me upozorio da se ne kaže „rajevi", već „raj". „Nema rajeva. Postoji samo jedan raj", rekao je.

„Gde je on?", upitao sam.

„Nigde, raj ne postoji. Obična izmišljotina! Treba da veruješ samo u ono što možeš videti i opipati" (odgovorio je deda). Nisam bio zadovoljan njegovim odgovorom: najpre je rekao da postoji samo jedan raj, a posle je tvrdio da raj ne postoji zato što se ne vidi. Ni glad se ne vidi, niti se može opipati, a ipak postoji. [...]

Radi daljih obaveštenja, upitao sam moju Dadi kako je u raju. Ona je objasnila da je u raju veoma lepo, da su tamo svi dobri, svi srećni, svi radosni; da se tamo stalno čuje nebeska muzika. Tako sam saznao da i ja živim u raju.

[...]

Posle podne posetila me Brankica, donela mi pečenu prasetinu i kolače. Seli smo u zagrejanu sobu, jeli kolače i pili belu kafu koju nam je skuvala baka Laura. Doneo sam veliku, debelu dedinu knjižurinu o ratovima, u njoj smo našli fotografiju na kojoj su srpski vojnici i oficiri snimljeni na bojištu.

„Taj se rat zove Svetski rat", rekoh, pravim se važan, kao bajagi, poznajem istoriju.

„Srbi su pobedili u tom ratu", kaže Brankica ponosito.

„Koga?"

„Švabe. Švabe i Mađare. Moj deda je ranjen i dobio je orden", kaže ona. Moram i ja nečim da se podičim: „I moj deda je ranjen, a dobio je dva ordena", rekoh, a Brankica pita: „Protiv koga se tvoj deda borio?" Nisam imao pojma, pa lupih: „Protiv Talijana." Brankica prći usta: „Šta su mu Talijani skrivili?", upita (gleda me s nevericom). Nisam znao šta da odgovorim, pa nisam ništa odgovorio. [...] Brankica me posmatra grickajući kolačić.

„O čemu razmišljaš?", pita radoznalo.

„O ratu", slagah. „Pre nego što je umro, moj ujak je rekao da će uskoro ponovo biti rata." Brankica klima glavom. „Da, da. To tvrdi i moja baka", kaže znalački, a ja ponavljam dedine reči: „Tvoja baka je kao 'zloguk', samo na zlo sluti."

„Moja baka se razume u ratove. Preživela ih je pet."

„Pet? Mnogo."

„Nije. Mi, Srbi, navikli smo na ratovanje."

Светислав Басара

DE BELLO CIVILI

Структурализам се, ако се не варам, појавио на овим просторима крајем седамдесетих година. Испрва као закаснела интелектуална мода да би касније изазвао серију крајње чудних и опасних догађаја. У то доба није било готово ниједног часописа који није приредио неколико тематских бројева посвећених том покрету. Знаменити и мање знаменити структуралисти посећивали су Београд, држали предавања, обилазили кафане, одводили у собе луксузних хотела студенткиње светске књижевности и правили мале структуралисте. До тада, овде је била пријатна заветрина. Владар је још био жив и чврст у одлуци да никада не умре; време је текло праволинијски; продаја сухомеснатих производа бележила је пораст; наталитет је био задовољавајући, а побуна на броду „Баунти" одавно угушена у крви.

А онда су ствари, испрва полако, кренуле низбрдо. Пекиншки синдром. Субверзија деконструкције, небројена лупетања о декодирању изазвала су прве тектонске поремећаје у дубинама, овде вазда трусног, колективног несвесног. Најзлокобнији омен била је Владарева болест. Мора се признати: одлучно се борио против западњачких новотарија, водио дуге преговоре са смрћу. И не слутећи да су му ту ујдурму приредили структуралисти – обилато користећи стипендије његове владе – своју пролазност стављао је на душу коалиције унутрашњег и спољашњег непријатеља потпомогнутог новцем међународне реакције. И не сањајући то, Владар је био структуралиста. Накнадна истраживања др Р. Хамсуна са Универзитета у Упсали не остављају ни трачка сумње у том погледу. Према др Хамсуну, Владар је био до те мере декодиран да је већ око 1950. престао да буде људско биће и постао знак. Исти аутор тврди да Владар, само да се деконструкционисти нису умешали, никада не би умро.

Много је помрчине у збивањима из тог доба. Пре свега, Владарево име ТИТО није ништа друго до анаграм (омиљено средство

црномагијских жреца) египатског божанства ТОТХ и немачке речи ТОТ – мртав. Преведено на разумљивији језик, Владар је био мртав много пре датума смрти и био је антиципација мноштва насилних смрти које ће донети каснији рат.* Како они који потпуно изгубе душу настављају да „живе" још неко време јер не иду у пакао, већ су осуђени на потпуно ништавило, Ј. Б. Тито је на лицу земље провео још тачно тридесет година у лову, риболову, пропутовањима, смењивању најближих сарадника, отварању фабрика и ауто-путева, испијању вискија и гемишта и у осталим активностима, недоумицама, тегобама и привилегијама које собом носи дужност шефа једне државе.

Друга битна црта Владареве оданости структурализму јесте језик којим се изражавао. Чудна мешавина, истовремено и разумљива и неразумљива, којом је успевао да сатима говори а да ништа не каже, по др Хамсуну је искварени сленг прајезика којим су говорили градитељи Вавилонске куле. Тим ће се језиком, вели даље доктор, говорити и пред сам крај света. Али, оканимо се лингвистике и есхатологије. Земљу којом је Владар владао окупирали су деконструкционисти. Не из користољубља, него зато да би била уништена. Да би послужила као експеримент који треба да дâ метод за уништење остатка света. Зар о томе не сведочи целокупна псеудохералдика њеног тричавог грба: шест буктиња које симболизују ватру шестог круга пакла, у којој ће горети знатан број њених поданика, и лента са датумом 29. 11. 1943, који у себи садржи два најзлокобнија броја (види: Шевалије, *Речник симбола*)?

Интересантна је и околност да је Владар умро у Љубљани, главном граду републике која ће задати *coup de grace* већ темељно деконструисаној држави. У самој ствари, *умро* је прејака реч. Нестао је, ишчилео, испарио, а на болесничкој постељи остала је само мрља, што је генерале, камардинере и разне чланове разних одбора довело

* Тита сам видео само једном. Било је то 1967. године у Ужицу, када је пролазио да отвори ХЕ „Бајина Башта". На тренутак сам га угледао кроз прозор његовог аутомобила. Био је бронзане боје и увелико почео да личи на мноштво својих кипова и бисти расутих широм Југославије. Године 1992. покушао сам да кабалистичком методом удахнем живот његовом бронзаном споменику склоњеном иза музеја у Ужицу. Безуспешно.

у неугодну ситуацију. Најпре због тога што се таква појава косила са њиховим марксистичким светоназором, потом због техничке немогућности да се ништа балсамује и изложи у велелепном маузолеју који је, у највећој тајности, пројектовао архитекта Б. Богдановић. Ствар је решена тако што је у ковчег стављена воштана макета, верна копија Владара, израђена у атељеима Музеја мадам Тисо.

Dušan Kovačević

URNEBESNA TRAGEDIJA

MILAN: Voziš pijan, sa slomljenom rukom? Je l' ti teško da naručiš taksi?

KOSTA: Nije mi teško, al' mi je skupo. Stucao sam i poslednji dinar u knjižaru. U dugovima sam... do guše... Dovde!

RUŽA: Kako radi knjižara?

KOSTA: Nikako... Nikako... dao sam oglas, prodajem je.

RUŽA: Zašto? Odlično si radio kao akviziter.

KOSTA: Jesam, snajka. Bila bolja vremena.

RUŽA: Bila bolja vremena? Kad su bila bolja vremena?

KOSTA: Kad su bili samo komunisti.

Ruža ublede, pomeri se, besno pogleda čoveka.

RUŽA: Bila bolja vremena „kad su bili samo komunisti"?!

KOSTA: Da. Za mene.

RUŽA: Za tebe?

Milan prilazi ženi kojoj podrhtavaju ruke. Pokušava da je smiri predosećajući histeričan napad mržnje i besa.

MILAN: Ružo...

RUŽA: Šta je?!

MILAN: Ništa.

RUŽA: Bila bolja vremena kad su hapsili, tukli, kad nije smelo da se objavi ništa nalik na istinu, kad su ljude prebijali zbog jedne pesme, kad su mog oca advokata, uhapsili i na smrt pretukli jer je komunističkom zlikovcu Brozu uputio molbu da ne hapse i ne tuku! Prebili su ga da bi ga ubedili da ne biju! Bez batina im ljudi nisu verovali!

KOSTA: Snajka...

MILAN: Ružo, molim te, dogovorili smo se da kuću nećemo zagađivati politikom.

RUŽA: Ti u mojoj kući, pod mojim krovom, braniš komunistički genocidni sistem!

KOSTA: Dozvoli mi da ti objasnim.

RUŽA: Nema ti meni više šta da objašnjavaš! U ovoj kući ne sme da se izgovori reč „komunista" ako se ne poistovećuje sa genocidom! Ne sme!

Julka ustaje, uzima štake.

JULKA: Idemo, Kosta. Pa, neće tebe svako da vređa.

KOSTA: Sedi tu!

MILAN: Ružo, molim te. Hoće čovek nešto da ti kaže.

KOSTA: Ne pričam ti, snajka, o komunistima, pričam ti o knjigama. O prodaji knjiga ti pričam. Knjige su se bolje prodavale dok su komunisti sve živo zabranjivali. I najmanja istina prodavala se kao alva. Bilo kako da ih napadneš – ljudi su kupovali ne pitajući za cenu. O tome ti pričam. A sad, kad im se svi najebavaju milosne majke...

JULKA: Kosta!

KOSTA: Šta je?!

JULKA: Nemoj da psuješ. Radiš s knjigama.

KOSTA: A sad kad ih svi napadaju, kad ih svi pljuju, sad su knjige neinteresantne. Knjige se pišu dugo, a istina o njihovim zločinima ide brzo. Knjiga to ne može da postigne. Pričam ti, snajka, da su za prodaju knjiga bila bolja vremena.

JULKA: Samo smo od Solženjicina kupili nova kola.

KOSTA: Bolje su se prodavale sveščice aforizama nego danas sabrana dela bivših disidenata, koji su, uglavnom, ili na vlasti ili uz vlast. Ja se ne razumem u suštinu literature, ali se razumem u suštinu naroda, a narod voli samo žrtve i mučenike. Čim danas vidim da je neki veliki bivši disident postao neka vlast, ja mu povučem knjige iz prodaje i zamenim ih kuvarima... I tebi sam doneo jedan. (*Poklanja Ruži kuvar koji je sve vreme premeštao iz zdrave u slomljenu ruku.*)

RUŽA: Hvala ti.

JULKA: Mnogo može da se nauči iz kuvara.

KOSTA: Dobar paprikaš je u svim režimima dobar paprikaš. Režimi se menjaju, paprikaš ostaje!

Давид Албахари

МРАК

Та се година растезала као хармоника, а наредну не знам са чиме да поредим. Све се у њој убрзало, усковитлало, узвитлало, тако да су могућа безбројна поређења. Вртлог, на пример, и све што уз то иде, ковитлац или вир. Онда, коло; коло смрти, наравно. Црна рупа, такође, са свим усисавањем и нестајањем. Па, распукли нар. Понор, вртача, провалија, јарак, бездан. Различите речи, а свака на свој начин говори исто: стрмоглављивали смо се у рат, нестајали смо, постајали смо непостојећи људи. Могао бих то и овако да кажем: ноћ је једино доносила најаву страховите неминовности дана, стрепњу од онога што се у том дану тек могло да догоди; сам дан је био истањена нада, грчевити покушај да тело и дах остану на окупу, бедна замена за стварност која је цурила као песак из шаке. Ноћ није доносила олакшање, дан је стајао у месту.

Ужасна је лакоћа са ком се пише о тежини ужаса, макар само писање (како сам често истицао у својим текстовима о постмодернизму) представљало само залудну замену за збивања изван речи. Додуше, и даље сам покушавао да не видим очигледно, да живим изван живота.

[...]

То ме доводи (не знам само на који начин) до једног од мојих обећања. Наиме, писао сам већ о томе како сам се, две-три године раније, осећао као посматрач онога што се дешавало у мојој земљи, као гледалац који може да напусти представу кад год зажели. У марту 1991. представа је и даље трајала, али више нисам био посматрач, постао сам учесник, и то онај који, чак и ако напусти представу (као што сам накнадно учинио) никада не престаје да буде учесник, ма колико то покушавао. Иако је, верујем, иза свега што сам до сада написао сасвим јасно да ме не занима, нити ме је икада занимао, поли-

тички аспект дешавања у мојој земљи, ипак сам се деветог марта нашао на Тргу Републике. Не знам зашто сам осетио потребу да се тамо нађем, али убрзо после почетка сукоба са милицијом вратио сам се у Земун. Док сам жустро корачао према аутобуској станици, препознао сам у себи бреме учесништва. О даљем развоју демонстрација први увид сам стекао тек накнадно, гледањем телевизијског преноса и снимака, али без обзира што сам седео у фотељи, опасно нагнут према екрану телевизора, између мене и људи на улицама није било никакве разлике. Био сам један од њих, и улазио сам у тај екран, и потом излазио из њега, безброј пута те ноћи. Наравно, има вољних и невољних учесника, и ако је постојала нека разлика између мене (и многих других, наравно) и стварних судионика у представи, она се једино тако изражавала: у тој присутности негације, премда није пружала потпуну утеху, јер и невољни учесник је ипак учесник.

[...]

Почетком јула 1991. године, када је рат већ протутњао Словенијом и угнездио се у Хрватској, неко је притиснуо звоно на мојим улазним вратима. У први мах сам помислио да не отворим. Био сам у кухињи, спремао сам се да закувам резанце за супу и, несигуран у кулинарско умеће, нисам се усуђивао да се одмакнем од шпорета. Ко је да је, помислио сам, звониће поново. Резанци су утонули у кључалу течност, окренуо сам прекидач на минимум, и упутио се према предсобљу. Као и увек када сам кувао, на себи сам имао једини поклон који сам добио од Метке, црвену кецељу на којој је писало „Херој социјалистичке кухиње". И сада ми се налази негде у коферу. Када сам отворио врата, запахнули су ме мирис влаге и воњ буђи, али у ходнику није било никога, само је на отирачу лежао пакет умотан у плави папир. Подигао сам га и однео у радну собу. Нисам журио да га отворим. Знао сам шта се у њему налази, и после толико месеци чекања могао сам још мало да сачекам. Прво је требало да поједем пилећу супу, ко зна да ли ћу касније, када га будем отворио, уопште хтети да једем...

Пакет је, неотворен, остао на мом радном столу још неколико дана. Проналазио сам најразноврсније разлоге да не исечем канап и лепљиве траке којима је био омотан. Осим тога, недостајао ми је онај прави фактор изненађења, недостајало ми је узбуђење пред не-

познатим. Прегорео сам, најбоље је тако рећи, у ишчекивању његовог доласка, и сада сам био потпуно равнодушан. [...] Сећам се како сам после мајског сукоба у Борову Селу бесомучно корачао између улазних врата и телефонског апарата, извиривао кроз прозор и завиривао у поштанско сандуче, уверен да се сваког трена, тек што није, може појавити гласник Давора Милоша. У јуну, после проглашавања независности Словеније и Хрватске, уписао сам у дневник да је све, напокон јасно. Ништа није било јасно, ништа се није десило. Ни тада ни после напада на станицу милиције у Глини. Првог јуна убијен је начелник милиције у Осијеку, и док сам гризао нокте на тротоару испред куће у којој сам живео, уверавао сам себе да ме је Давор Милош ипак заборавио. Када се наредне недеље пакет напокон појавио, нисам више могао да се отргнем из мртвила. Више бих се узбудио, помислио сам, да су у њему биле труле јабуке.

А у њему је било дванаест фасцикли, истих као моја, али знатно дебљих, искрзанијих и прљавијих.

Vladimir Pištalo

MILENIJUM U BEOGRADU

Ja sam Beograd.

Ponovo je rat.

Legenda sveprisutna na Balkanu govori o zemlji koja ne da gradu na sebe. To je legenda o meni. Ponovo nasilno umiru moje građevine.

Pomislite, gde su ostaci mog rimskog foruma, javnih kupatila, kuća grejanih parom? Gde je moćna kula Konstantina Velikog iz rimskog vremena? Gde je episkopija koju je obnovio Justinijan? Gde su brojne građevine kojima me je despot Stefan Lazarević „načinio veoma šarenim"?

Gde su moje kule i zamkovi iz različitih vekova? Gde je kula vizantijskog stratega? Gde je zamak despota Stefana Lazarevića, koji je, sa svoje četiri kapije, bio „sličan samom domu Davidovom"? Gde su zamkovi dva Jakšića, dignuti pored crkve Ružice? Gde je beogradska rezidencija Ulriha Celjskog? Gde su kule na galijama koje su čuvale grad sa vode? Gde su Kula Mlinara, Šahin kula, Karamustafina kula, Sahat kula?

Gde su moje kapije? Gde je Sahat kapija, Rospi kapija, Savska kapija, Sukapija, Zindan kapija? Gde su nestale, u šta su ugrađene?

Gde su moje crkve koje su rušili Turci da bi od njihovog kamena gradili džamije? Gde je velika Saborna mitropolitska crkva koju je podigao srpski kralj Dragutin da bi se u njoj čuvala ikona Bogorodice, slikana rukom apostola Luke? Gde su franjevačka crkva u donjem gradu i Sveta Magdalena van Zidina? Gde su hram Svetog Arhanđela Mihaila i crkva Uspenija Svete Bogorodice? Gde su one tri hrišćanske crkve čiji je kamen ugrađen u Karavan-saraj Mehmed-paše Sokolovića „sličan katedrali"? Gde je sad taj karavan-saraj?

Gde su moje džamije koje su rušili Nemci, Ugari i Srbi da bi od njihovog kamena gradili crkve? Gde je sto pedeset stepenika visoka džamija Sulejmana Veličanstvenog, čiji je kamen veliki Sinan rezao kao drvo i koja je iznutra bila „skladna i ugodna kao ogledalo"? Gde su Ibrahim-begova džamija, Imaret džamija, Bajram-begova džamija, hadži Mehmedova

džamija, Durgut-pašina, Halil-efendijina? Gde je Sultanov dvor podignut usred „Vodene Varoši"? Gde je palata Velikog vezira? Gde je dvadeset usnulih hanova, deset ćelavih amama, dvadeset sedam raspevanih česmi iz vremena kad je Beograd bio Bagdad?

Gde je onaj grad prepun tornjeva prikazan na grafikama iz baroknih ratova, na kojima topovska đulad skaču kao buve? Šta je ostalo od utvrđenja Italijana Kornara sa kraja 17. veka i od utvrđenja Švajcarca Nikole Doksata de Moreza s početka 18. veka? Gde je esplanada sa osamnaestovekovnim jednospratnicama pokraj Dunava iz austrijskog Beograda? Gde su crkva i manastir na Studentskom trgu? Gde su isusovački manastir i škola, varoška bolnica, posvećena Svetom Jovanu? Gde je katedrala crkva? Gde je prinčevska palata na Dorćolu? Gde su ulice koje su se zvale Erdeljska, Trgovačka, Ribarska... Nestali, nestali u vremenu kao suza u kiši.

Ja samo izgledam kao čvrst beli grad. Međutim, ja sam grad od voska i nevidljivi plamen vremena me oduvek oblizuje i pretapa. U meni su se, vekovima, katolici vraćali u pravoslavlje i pravoslavni u katoličanstvo „onako kao što se diže ugažena trava". Jedni Beograđani su kamen mojih crkava koristili kao građevinski materijal za džamije. Drugi Beograđani su kamen mojih džamija koristili da sagrade crkve. Jedni mudraci kažu da je to loše jer „račvast kolac u zemlju ne ide". Drugi mudraci kažu da je to dobro jer bogovi žive na mestima između svetova.

Gledali ste ubrzane snimke koji za par sekundi prikažu cvetanje i precvetavanje cveta? Zamislite takav ubrzani snimak promena Beograda. Zamislite da za dvadeset minuta možete videti dve hiljade godina moje istorije. Na tom filmu plamen odnosi krovove i vetar svira u kule kao u Panove frule. Na tom filmu mač seče rodoslove i ratovi brišu sve postignuto. Na tom filmu zgrade se uzdižu i venu kao cvetovi. Na tom filmu, ja, Beograd pokazujem crkve i džamije, samo da bi ih u sledećem trenutku povukao u zemlju, kao što puž pušta i uvlači rogove.

Slobodan Zubanović

ODLAZAK MLADIĆA

Posmatrao sam vojne transportere,
kamuflirane granama jorgovana
polomljenog još prošlog dana.
Brektali su duž glavne ulice.

I mladiće videh pod šlemovima.
Na ušima su imali slušalice.
Nikog nisu gledali u lice
zaneti naredbom o pokretu.

Sa trotoara mahali su građani
veseli kao deca na paradi.
Svi uvereni da je samo njih radi
organizovan taj slet gusenica.

I bukete su bacali na vozila
slaveći unapred herojsko doba.
U jutro, grad zadobi lik groba.
Sa mrtvim cvećem na reveru.

Горан Петровић

БОГОРОДИЦА И ДРУГА ВИЂЕЊА

Средина лета 1991. године. Био је рат. Онај који за неке то није био. Нејач је измицала овамо. Војска је хрлила тамо. Право правцато клупко људи. На крају се није знало ко је куда збиља пошао. Радо бих да се сетим, али сам заборавио, још и сада се питам: куда сам се тада возом запутио? Опет, мора да није било без преке потребе, када сам у несигурно доба тако одлучио. Наједном, ионако спора композиција – стаде. Па после пола часа настави, али милећи, једва да се кретала Војводином. Чинило се да коров уз насип брже расте него што ми напредујемо. [...]

И збиља, потраја док некако не доспесмо до споредног колосека те скромне железничке станице, на отприлике сат хода од месташца у непрегледној равници. Тамо негде су стремили вршци барокних торњева и венци бетонских силоса...

Локомотива с муком стаде, тик до гомиле сасвим труле шећерне репе, још прошле године спремне за утовар. Локомотива стаде, па се стресе, као да одахну. Машиновођа изађе да под точкове углави ручне папучице. Све по списку ређајући. Спрва, осим њега, нико ништа није говорио, а онда су нам саопштили да напустимо воз, да сачекамо нову, исправну „гарнитуру". Да би на нас заборавили.

Као да су се сви збили у ту чекаоницу. Односно, војска је, махом сачињена од резервиста, испунила оближњи бифе „Слога", а сви други се, као да ће негде закаснити, брже-боље склонише у станичну зграду. Напољу је владала несносна подневна врућина, непожњевена поља су мировала, тек је неколико топола, високо изнад наших глава, показивало да у ваздуху има икаквог кретања. Излазио је само ко мора, да захвати воде на јавној чесми, да привири намерава ли неко од војника да ослободи место у бифеу, што је свакако била узалудна нада, најупорнији и до отвореног прозора канцеларије збуњеног

отправника возова, да се нагну и питају хоће ли најзад нешто, било шта, довде да дође, овуда да прође.

Вода на јавној, заправо спомен-чесми, са плочом на којој су се налазила стиснута имена и презимена погинулих у претходним ратовима, била је млака.

Чудног мириса. Што је дуже отачеш, више се мутила. Ако довољно чекаш, талог би и пао на дно удланице. Али онај мирис је остајао, никако није могао да се слегне.

– Остави нас на миру, нећемо, не можемо... – отимале су се неке девојчице, близнакиње, истоветно одевене, са истим шналама у коси, само су им раздељци били очешљани другачије, једној на леву, другој на десну страну.

– Шта сада да радим?! Видите где смо? Нигде! Хоћете ли да вас фрас стрефи?! Хајде, запушите носеве и пијте! – нервозно је одговарала њихова мајка.

Војска није намеравала да напушта бифе. Уз велико пиво се већ нашироко галамило ко ће коме показати, ко ће кога надјачати у рату. Три официра су и кумила и молила да се пушке закоче и одложе у угао. А стари, седокоси конобар „Слоге", он мора да се наслушао сличних претеривања, сваки исказ би спремно потврдио климањем главе, али га је мрзело и да гледа, чкиљио је таман толико да му неко не побегне не плативши туру нарученог пића.

– Бато, може ли сад на рецку, па да измиримо рачун после, када се будемо вратили са ратишта? – понављао је један резервиста, насмејан, црвен у лицу.

– Боље је одмах... Морам све да сравним када предам смену. Локал није мој, под закупом је, газда тако захтева... – конобар се није трудио ни да га боље одмери, на сто је већ спуштао нечитко парафиран каса-блок.

Отправник возова је пак био млад, готово дечак. Мора бити да му се први пут догодило да види оволики свет у својој малој станици. Није знао шта да чини, некоме је телефонирао у ставу мирно, скинуо би шапку и отхукнуо, па је преносио садржај разговора машиновођа покварене композиције. Машиновођа, грдосија од човека, никако није пристајао. Уједно је псовао и крстио се.

[...]

Отправник је свесрдно дунуо у пиштаљку. Машиновођа је протурио главу кроз прозор, па се прекрстио. Локомотива је болно писнула и лагано, веома лагано (попут грдосије која шепа, јер квар на кочионом систему није био отклоњен), пођосмо тамо одакле смо и дошли. Како је уоколо била непрегледна, варљива равница, чинило се да нисмо ни прекидали путовање, да овде нисмо изгубили ни часак од наших живота. Та обмана као да развесели људе, почеше да се смеју, распричаше се, већ су једни друге питали докле путују, као да су сви заборавили да се заправо непрестано враћамо...

Млади отправник возова је и даље, још дуго стајао крај перона, по пропису, у ставу мирно, као да га гледа унутрашња контрола саме дирекције Југословенских железница.

Негде у даљини, међом непожњевених житних поља, неколицина војника је у колони грабила ка насељу са барокним торњевима и бетонским силосима, надајући се да тамо има отворених кафана или макар продавница. (Онај отац, што је кришом пратио регрута, покри лице шакама. Није се добро видело, али је он знао, сасвим добро је осећао да је и његов син међу њима.)

Иза нас је остала гомила прошлогодишње, сатруле шећерне репе. А стари конобар је сигурно одахнуо, с уживањем се занимао пребројавањем пазара, те је изнова раскрилио врата бифеа „Слога". Можда још неко, колико данас, довде залута.

И када нам је измакао из видика, војници су му добацивали псовке кроз прозоре у ходнику вагона. Једино је ћутао онај црвен у лицу.

А онда је претерано зализани кондуктер заређао од купеа до купеа да ипак провери, никад се не зна, има ли нових путника и да ли су карте свима уредно поништене. Онима што су се бунили кратко је одбрусио:

– А шта, господо, има везе што нисте стигли?! Возите се, зар не?!

Владимир Арсенијевић

У ПОТПАЛУБЉУ

А све то време, месец Новембар прождирао је сопствено срце. Дубровник, актуелан и бомбардован у октобру, замениле су шамарајуће вуковарске виђете. Уплакана Анђела ослањала се брадом на наслон софе, посматрајући крхотине разорене насеобине на Дунаву и Вуки, негде иза сахаринских излива ратног ТВ-репортера рустичних црта. Кривудавим дијагоналама, по нашем екрану, блуделе су колоне отупелих лица, измилелих из подрума након стотинак дана, стидљиво су нам се смејуљила, показујући крње зубиће, седокоса деца, тело мушкарца главом се ослањало на зид нечега што је можда некад било његов дом, на глави му се таложила недостојанствена хрпа шута, неки војник спаљен је до костију, црна маса се, још увек врела, гадно пушила, видели смо и младу жену без пола главе, избеглице које се смрзавају по спортским халама, лешеве људи и лешеве животиња расуте по улицама једног утученог града којим су се, након обављеног посла, возикали некакви људи у џиповима, а стрепели смо да, у том лудилу, не угледамо Лазара, разуларењог, пијаног и необријаног, попут мноштва ослободилаца.

Тако смо кренули да гасимо ТВ. Разумели смо да, једноставно, нисмо у стању да се с стаквим призорима носимо. Уморни од страхота, свесни да ће навикавање на Смрт трајати дуже и бити болније него што смо, у својој срамотној наивности и охолости, рачунали, као и забринути више но икад за Лазарову судбину, тешили смо се мислима о Новој години. Беспарица у коју смо запали, била је неподношљива. Никад нам није лошије ишло. Срећом, заокупљала нас је извесност детета, иначе бисмо се, свакако, већ уједали. Овако: понекад бисмо шетали градом, пазарили бисмо бенкице или играчке – за нешто крупније једноставно нисмо имали – а продавачице су нас испраћале са 'хвала лепа'. Али, ни та терапија није залечила, вуковарским призором отворене, ране. Све чешће, Анђела је прекорно

вртела главом. Једном, у кухињи, мислећи да је не видим, љутито је звизнула шамар свом стомаку, али се одмах пренула и зајецала, сручивши отежало тело на столицу. Знам да је тад требало да иступим на сцену, и наша би љубав довека цветала, али нисам: само сам се кукавички повукао у дневну собу, и то на прстима, да Анђела не открије моје случајно присуство. Нека ме је туга обузела те вечери, док је, свесрдније но иначе, радила вежбе за породиље. Лежећи на леђима, дизала је једну па другу ногу у ваздух. Пришао сам јој отпозади, клекнуо, и пољубио је у врат. Веома нагло, као да ће пасти, шчепала се за мене. Држала ме је чврсто. И, истина, под нама је зјапила провалија. [...]

Лазар је погинуо три дана касније. Вест о његовој погибији стигла је до нас телефонским путем, грцајућим гласом госпође Виде. Читав је дан Анђела повраћала. Ја нисам отишао на посао, да бих био поред ње. Страховао сам за наше нерођено дете. У шта га то уводимо (питао сам се, придржавајући Анђелини чело, лепљиво од хладног зноја), шта то тако сјајно имамо да му понудимо, чему да га научимо, и где је оно мало обећане светлости у постојању?

Добрило Ненадић

ПОЛАРНА СВЕТЛОСТ

СВЕДОЧИ ХАК

Ја сам Зоран Станић Хак, *Hack*, од хакер, што ће рећи компјутерски манијак, зналац софтвера, проваљивач шифри, криптограмских кодова, инсталилац вируса. [...]

Ја и јесам најамник, да се разумемо. Плаћеник.

За плату од 1000 марака месечно водим пословне књиге за компанију *Кайџез* а у исто време сам ратни хроничар за групу *Чарлијеви анђели*.

У реду, и компанију и групу чини исти састав, Лу, Чарли и Лодовико, три типа апсолутно изван сваке шеме. Лу је главни менаџер компаније а Чарли је командант групе. [...]

Чарли би стиснуо песнице , шкргутнуо својим блиставим чељустима. [...] Њега ће балавци да уче! Свашта. Њега!! Који је међу Американцима пуних десет година провео. [...] Он није, изгледа, ишао около да открије богатство света и разноликости, него да утврди своје уверење: да су ствари свуда исте, да су људи, свуда, људи, небо – небо, вода – вода. [...] Човек са таквом слепом мрљом, са тако сивим очима, све види у белоплавичастој корони, у чистој, прозрачној светлости *aurore borrealis.* [...]

У реду, рекао бих, Амери су и Џуи, и По, Амер је Паунд, Амер је и Тенисон и Витмен, Ворхол и Хјустон, Дос Пасос и Тенеси Вилијамс, Амер је и Штајнбек, укратко, то што је неко Амер не значи ни много, ни мало, ни добро, ни лоше, ништа унапред и ништа апсолутно. [...]

Да им подиђем, говорио сам да су они једина хајдучка дружина која је у свом хигијеничарском послу користила компјутер и то је очигледан помак у третману ове старе и значајне професије...

Ми нисмо хајдуци, одвраћали би они, ми смо борци и патриоти.

Добро де, ви сте борачко патриотски хајдуци или, ако баш хоћете, хајдучко патриотски борци.

Они су себе доживљавали као ратнике уз које иде један витешки кодекс а евентуална исклизнућа из шина, каквих је било у жару рата, сврставали су у нужне прекршаје и огрешења која треба занемарити. Нема чистог рата, нити га је било, нити ће га бити.

[...]

СВЕДОЧИ ЧАРЛИ

Хаки, ја понекад заиста мислим да си ти на страни Турака. [...] Ми смо сада укљештени између милијарде католика и милијарде муслимана, мрцваре нас и једни и други, у ствари све је то једна предигра, испипавање... Ми смо увек били стожер око којега се говна вршу. Ништа нас није мимоишло, увек се нешто око нас дешавало, а ми смо ту најмање важни, ми смо заморчићи и бели мишеви, служимо за пробе и опите. [...]

Е сад ће теби чика Чарли лепо да оприча шта је открио. Ти, сине Хаки, правиш игрицу, је ли, и сад ти ту треба брз компјутер. [...] Па човече, видео сам. Да. Видео сам све. То је нека ступидна игра у којој се туку Срби и Турци, и сад на страни Турака је некакав џин са турбаном и са маском, некаква комбинација Дарта Вајдера из Лукасових *Звезданих ратова* и Мусе Кесеџије из наших епских песама, а на страни Срба је некакав кривоноги, ћелави нервчик са ласерским колтом. Тај се зове Снејк. Србин који се зове Снејк. Средовечни, кривоноги Лук-Скајвокер. Свашта си ти ту удробио. [...] Зајеби то Снејк. Неће ме нико препознати? Ма немој! Бога ти. Неће, је ли! Препознајем ја сам себе, то је довољно. Не могу да поднесем да ме неки бледуњави балавац покреће као лутку на концу. [...]

Добро, кажеш да то није ништа лично, да ту постоје правила жанра, да се мора остварити ефекат, узбудљивост и неизвесност. Драматика, једном речју. [...] И сад по том плану, Америма ће да поиспадају зуби и да им бале ударе кад виде како испашта факинг Серб, сон оф а бич, та јебена вашка која пркоси читавом свету. [...] Ако су заиста тако добри као што се да видети у холивудским филмовима, нека дођу овамо, да се мало кецамо по овим гудурама и јебешицима. Ако баш желе да лове једног факинг Серба, е па нека дођу. Да видимо тог њиховог Рамба, да видимо шта знају и шта могу њихови ренџери и маринци.

Darko Cvijetić

ŠTO NA PODU SPAVAŠ

(Kapetan Topić)

Ne znam. Djecu dali meni. Kako da ratujem s četrdesetak dječaka, čovječe. Takav se rat ne može dobiti i ne može voditi. Pola ih ne zna rukovati puškom. Ima momak iz Dervente, plače dvije noći zaredom. Šta da kažem djetetu? Otkud ja znam što su nas opkolili... Ni meni nitko ništa ne govori. Kao da je kapetan neki faktor u vojsci. I ne znam jesmo li u ratu?

Šta dječacima da kažem? Sinoć tuče snajper, prvo smo mislili da je netko kamenčiće bacao na prozor. Snajper, Isuse moj, snajper.

Čovječe, tuče nas snajper, a vojska mene gleda. Taj mali iz Dervente, musliman, govori mi – „Kapetane, ne pucaju ovo Muslimani, ne pucaju, je l' da ne pucaju, gdje bi na nas pucali Muslimani, pa ja sam Musliman, i Edo iz Zvornika, ne pucaju oni..." – i trese se dijete...

Šta da mu kažem, hajde reci ti meni, šta? Pucaju, sine, pucaju, jer Srbi na njih s brda pucaju! Tako da mu kažem? Pa ne znam tko puca, vojska puca, naša vojska – to da mu kažem? Momčići, jedva brčiće imaju...

Zauzmi položaje, vičem, naređujem. „Kakve položaje?" pita momak, Slovenac, iz Maribora. Radio-vezom me samo zbunjuju. Nemamo struje sedmi dan, nema vode, hrane ima još kantinska zaliha i gotovo. Neki potpukovnik me radio-vezom ubjeđuje da će nam dostaviti hranu. Čovječe, potpuno ludilo. Danas su nas tukli protivavionskim mitraljezom. To je vraško oružje, veliki kalibar, klinci se bacali iza zidova.

A onda ja moram pucati, da oni vide da pucam.

Upucam neku nenu što pretrčava, na trotoaru.

Oduzmem se od užasa. Ali, onda i klinci propucaju, počnu i oni vraćati. Mali Ćerimi, Šiptar, zvižde meci oko njega, a on se okrenuo i zolju im ispali na zgradu preko puta. Na mene se izderao vodnik iz Vranja, mali Borko, viče – „Koji si ti kurac, Hrvat da nam naređuje!" – zveknem mu šamar preko cijelog lica, a on utekao i čisti pištolj kod kuhinje. I, sad ja

trebam mirno da spavam, da čekam da me u snu ubije... Ne znam, brate, ništa ne znam.

I baš taj Borko sutradan dobio metak u čelo, pao mi u naručje.

Dijete, čovječe, pa ja sam iz Jajca, s toliko godina nisam znao ni pravila u košarci...

Vodnik iz Vranja, pitomac, plav, nemam gdje ni da ga sahranim.

A ovi s brda samo naređuju. „Ne dati Muslimanima ni pedlja kasarne, oslobodit ćemo vas za koji dan, silazimo tenkovima do Vijećnice prekosutra!"... E, moj jarane, ne ide to tako. Preko pelena da dobiješ rat. Mokre pelene, teške, otežale, sinovi jugoslavenski, Slovenčići, Crnogorčići, Srpčići... Sramota, ne možeš disati od sramote. Zadnje proljeće pred rat. Zabeharava strah od nogu naviše. Pa preko očiju drhtiš pogledom na prvog do sebe.

Ni mene nisu učili pucati u bake.

Neću ja tu nenu zaboraviti. Nikad. Mrtva će me unijeti u grob ona. Spustit će me rukama, onim kojima se pokrila dok je padala kad sam je rafalom presjekao. Svaka čast, kapetane...

Baka te čeka u raju, dok si klincima pokazivao kako ubiti. Pa kad su malog Perića razvaljivali PAM-om, kod kapije. Otkud im PAM, Isuse dragi, pa civili, „beretke", kao neki mupovci-rezervisti a na djecu krenuli. Ja ću tako Isusu s trnovom krunom i reći za tu nenu.

Ubio sam, brate, jer su i oni ubijali djecu.

Babu za dječaka.

Pa nek on gore preračunava sve to meso i starost. Mene je mater krstila, krišom, ali krstila. Nije ona mogla znati da ću ja u ratu s ovoliko djece završiti. Pukovnik mi radio-vezom objašnjava da su mu ustaše u onom ratu sve pobili. Pa šta ja imam s tim, u božju mater? Zbog tvojih mrtvih iz onog rata – ja moram bake ubijati u ovom? A kako ću to reći – on više: „Topiću, ti si lojalan, Hrvat si, brani Jugoslaviju s tom djecom, ima da Jugoslaviju spasite, tu, na Švrakinom brdu, u pola Sarajeva!"

I ja branim Jugoslaviju, branim je. Ne dam da mi je raskomadate, nikada. Ne dam ove dječake nikome.

Slobodan Selenić

UBISTVO S PREDUMIŠLJAJEM

– To je tamo dole. Vidiš uzvišenje?

Vidimo ga. Do njega možemo stići samo peške. Skidamo sanduk, otvaramo ga i u njega ređamo ašov, lopatu, veliku ponjavu – sve je to Vidosav, majstor od zanata, unapred pripremio. On i ja uzimamo sanduk između sebe i jedva izvlačeći noge iz mešavine otopljenog snega i blata, probijamo se prema grobnici.

– Tu je – kaže Vidosav.

To što vidimo zapravo nije nikakva grobnica, već jedno prirodno terensko udubljenje iskorišteno da se u njega poređaju leševi i potom prekriju zemljom. Vidosav, seljački, proračunato sporim pokretima, ali stalno u istom ritmu, podiže sloj tla i širokim zamahom ga odbacuje u daljinu. Mi stojimo ukočeni, pogleda prikovanog za zemlju koja se pojavljuje ispod lopate.

Kada je treći put prešao površinu grobnice, počeše izranjati leševi. Tek rukav od bluze, ili bosa noga, bela kao kost, načete usne i zubi puni šljunka i peska, razdrobljeno rame, ključnjača probila pocepanu košulju.

Bulika dohvati ašov i uze i sama razgrtati zemlju. U jednom trenutku stade, kada primeti da se ispod Vidosavove lopate pojavljuje jedna gusta, crna kosa puna sive zemlje.

Ne znam šta je u tom času prolazilo kroz Bulikinu glavu, ali ja odjednom shvatih da na neki čudan način već danima, sve otkad smo stigli u Knin i započeli našu potragu, nosim u svesti upravu tu sliku koja je sada pred mojim očima: Vidosav prevrće po rupi punoj iznakaženih leševa, belih, kao brašnom posutih, najedenih lica, smeđih, u uniformama kroz koje je probila krv spajajući odeću i tela u velike skorele kraste; leševa pomešanih sa zemljom do nerazaznatljivosti; stratište kao neuredno đubrište, i na njemu blista bačena jedna crnokosa glava.

Bulika tiho kriknu, i brzo reče, šapatom, uplašena, valjda, da bi Vidosav lopatom mogao da povredi Bogdanovo lice:

– Stani!

A potom, kao da je potrebno objašnjenje zašto, dodade:

– To je kreten.

Vidosav prestade razgrtati, i pogleda Buliku ispitivački, iskusan, ceneći treba li joj pomoć ili ne. Kada vide da se drži na nogama, odloži lopatu i stade razmicati rukama zemlju sa Bogdana.

Lica nema. Brljotina. Rupa ispunjena skorelom krvlju, mozgom i blatom. Crno runo iznad skorele mase. Učini mi se da sam i to već video: setih se psa koga je naš auto pregazio na putu za Kragujevac. Gomila izmešanog krvavog mesa i krzna koja još podrhtava.

Na Bogdanu je sve mrtvo. Telo u uniformi, mršavo, smanjilo se, teško se razaznaje od zemlje kojom je prekriveno i opkoljeno. Izgleda čitavo. Noge u pletenim čarapama. Jedna ruka mu je još u zemlji, a druga, kao na zakletvu, položena preko grudi.

Bulika kleče pored leša. Uze ledenu, blatnjavu ruku i poljubi je. Zatim ovlašno otrese Bogdanovu kosu od zemlje, bijući po njoj opuštenim prstima, kao četkom. Zatim se saže i poljubi crnokosu glavu u teme. Nekoliko puta zaredom.

Ličila je na muslimanskog vernika koji klanja.

Ne diže se s kolena.

Ne plače.

Vidosav je pušta da kleči. Koliko treba – sve Vidosav zna – ali ne i duže no što je korisno.

Prilazi Buliki s leđa. Stavlja svoju šaku na njen pognuti zatiljak.

– Ajde, snajka, ajde.

Bez reči, potom, hvata Bogdana za ramena, a meni daje da prihvatim njegova izuvena stopala. Stavljamo telo na prostrtu ponjavu. Bulika nam prilazi i preostalim delom prostirke prekriva Bogdana, pomislih – kao majka dete kad se otkrije u snu; da ne nazebe.

Stavljamo telo u sanduk. Vidosav nas pušta da stojimo iznad leša, a on počinje da zatrpava rupu.

Ćutimo.

Dugo.

Ko zna šta mislimo.

Kada je konačno završio s radom, Vidosav odlaže lopatu i staje iznad zatrpane rake. Krsti se, i počinje, svojim rečima, leševima kao da su živi, u početku sigurnim, pa sve drhtavijim glasom, besediti:

– За зло не узимајте, мили моји синови, што вас у вечиту починку узнемирисмо, ова Панић Јелена, студент из Београда, и ја, Видосав Прокић, сељак испод Авале. Ви ништа од тег немате, али другара вашег, Богдана, извадисмо, кући да га пратимо. Даће Бог, лепи моји момци, и вас ће ваши једног дана пронаћи, кад заврши ови јебени рат, па у родну црницу preneti. Ја би' вас, синови моји, очињега ми вида, све preneo сам, једног по једног би носио, на леђа, ако треба, када би знао ди сте и одакле сте, таки млади и мртви. Али не знам – рече, и ту стаде ридати. Гледамо га једно време, а онда Булика чини најбоље што се може, Видосав је маločас научи.

Ставља му шаку на погнути затиљак.

– Ајде, Видосаве, ајде, мајсторе.

Мирослав Максимовић

БОЛ

Сви су окупљени, сабор, у јами,
а сви остављени, немоћни, сами.
Ту је ко је рођен, зато је и крив.
Да ли ће умрети ко је мртав жив?

Боли у мишици, јер ту је рана,
а боли заправо почетак дана.
Куда сад кренути!? Бол, секунда, бол.
Јамског ли времена бити апостол?

Сваке секунде, секунда будућа
постаје прошлост, наша пуста кућа.
Рана зараста, а бива још љућа.

Да ли смо цели, или само пола,
па половине седну око стола,
ручају вечност, бежање од бола.

Видосав Стевановић

ОСТРВО БАЛКАН

Нема сумње, почео је рат. Да ли је могуће да управо ја то пишем, својом руком која још живи? Они који себе зову ослободиоцима сместили су се на брдима и планинама око града и пуцају непрестано. Они који себе зову браниоцима налазе се свуда око нас, међу нама. И они пуцају. За нас више нема места у граду. Сви морамо у подруме. [...]

Овде смо сви исти; они који не памте један рат, доживеће други. Као да је то у ствари један рат који се прекида и наставља, а не зависи од нас, већ од воље људи који воле да ратују. Заборавимо ли смрт, наће се неко да нас подсећа – неки професор, неки лош песник, неки злочинац који тражи прилику за пљачку. Увек неко кога сматрате неважним и који хоће да покаже како је важан.

[...]

Бог је сам, није му потребно друштво. Бестелесан је. Али да би имао већи утицај на земљи мора да нађе неко тело и да се у њему оствари. То тело није појединац, није ни група људи. То тело је народ. Али не сваки или било који народ, то не. Народи се толико разликују да неки нису ни схватили да су народ, а неки то тек почињу да схватају, полако, мучно, крваво. Тражи се посебан народ.

Тај народ треба да буде снажан и чврст, да буде спреман да поднесе свакојака трпљења и да не пита за жртве. У њему не сме бити кукавица или оних који претерано размишљају; нарочито сметају они који не признају да припадају народу. Тај народ треба да схвати своју мисију само делимично као историјску; она је божанска јер Бог преко ње остварује своје циљеве, нама несхватљиве.

Тако је говорио наш Учитељ чим је видео да смо му сви верни и одани, цела наша мала група. И пре него што је рекао, схватили смо да је тај посебан народ у ствари наш. Јер нас има доста међу другима, а и њих међу нама. Јер ти други тврде да не постојимо.

[...]

Сукобили смо се свуда и на сваком месту: у кућама, по улицама, на путевима, око забачених кафана, испред биоскопа и цркава. [...]

Ако изузмемо све модерно, било је као и у ранијим ратовима. Као да су сви наши преци – за које смо сви сложно тврдили да су некада били једно које се поделило на два – устали и придружили нам се, носећи своје ране, патње и освете и своја вековна искуства. Да, био је то стари, много пута прекидани рат или рат у наставцима, а за овај смо знали да је последњи. После њега неће бити нас или њих; они који остану биће неко трећи, јачи и бољи. [...]

Јер, на Балкану се не ратује. На Балкану се убија све живо, све што се креће и све мртво; оно што постоји и оно што је могло постојати. Једино овде могао сам ухватити смрт у чистом стању – спору, изненадну, бесмислену, себи довољну, испуњену јарошћу и тупом равнодушношћу. [...]

Управо правимо државу која је сада мања зато што је већа. Док је била велика била је у ствари мала. У тој и таквој држави имаћемо само две врсте становништва: народно и ненародно. Народно становништво ће имати све врсте права која му се допусте. [...] Ненародно становништво неће имати никаква права зато што није народно. [...] Организоваћемо јавне радове: изградњу спомен-гробаља, споменика Незнаним јунацима, путева између касарни и полицијских постаја и војних школа, агро-градове и села тамо где су били градови. Ако свет настави да нас напада кад год се ми бранимо, подићи ћемо непремостиву преграду између себе и њега... Око читаве наше лепе и срећне земље ископаћемо широке и дубоке канале, ударничким радом читавог народног становништва.

Vladimir Kecmanović

TOP JE BIO VREO

Na rubu livade bilo je nekoliko borova.
A iza borova bio je greben.

A na grebenu su – bili topovi.

Pored topova su stajale granate.
I ljudi.

Dođoste konačno, viknuo je brkat, stariji čovjek kada nas je ugledao.
Ajd', preuzimajte, samo što nismo pospali!

Stao sam pored prvog topa.

I top nije bio velik.
Mnogo manji nego što sam mislio.

Pogledao sam niz padinu.

I ugledao grad.

Izgledao je isto kao kada sam sa roditeljima išao na izlet.
I gledao ga sa planine.

Kao da nije rat.

Obren mi je prišao. I uhvatio me za rame.

A ko ti je ovaj mali, upitao je brkati čovjek.

Neki Zokin komšija, rekao je Obren. Noćas pobjegô od balija. A sad navalio, hoće da puca iz topa. Ne mo'š ga urazumit.

Brkati čovjek se nasmijao.

I rekao:

Aco, ajd' mu napuni da pukne jednom, pa kud puklo da puklo.

Mlađi čovjek donio je granatu.

Ni granata nije bila velika.
Mnogo manja nego što sam zamišljao.

Aco ju je smjestio u cijev.

A brkati čovjek je rekao:

Naciljaj dole, na Mušetove.

I Aco je naciljao.

Evo, povuci konopac, rekao je. Samo pazi, kad top trzne, da se ne prevališ.

Dole je bio grad.
U kom zidovi imaju uši.
I u kom smrt dolazi kroz prozor. Kroz zid. I na vrata,
I grob mojih roditelja.
I Kenanov grob.

Prišao sam konopcu i dodirnuo cijev.

Vazduh je bio hladan.
Top je bio vreo.

Povukao sam konopac.
I – ništa se nije desilo.

Moraš povući jače, rekao je Aco.

I povukao sam. Jače.

I top je trznuo.
I pao sam u snijeg.

I onda je odjeknuo pucanj.

I zazviždalo mi je u ušima.
I pod snjegom se zemlja zatresla.

I utrnuli su mi zubi.

Vidio sam dvije sive nogavice.
Uvučene u vojničke čizme.

I čuo Acu koji kaže:

Vid' malog š'o roka. Oš' još jednu?

Ustao sam i klimnuo glavom.

Aco je novu granatu stavio u cijev.

A ja sam uhvatio konopac.

Dole je bio komšija Nikola. Kom je rafal uništio lice.
I Milanov preklani vrat. Iz kog šiklja krv.

I Amer koji kaže:

Koji 'š kurac s onim ćetnicima.

I komšinica Mitra. Koju jaši Salkan.
I koja tiho ječi.
Kao da sanja ružan san.

Naglo sam povukao.

I top je trznuo.
I zemlja se zatresla.

I – u ušima mi je zazujalo. I utrnuli su mi zubi.

Ali, nisam pao u snijeg.

I – uspio sam da čujem i fijuk. I drugi pucanj.

Eto, dobro je bilo, rekao je Obren. Aj' sad da te vodim kući.

Pusti ga, nek rokne još jednom, rekao je Aco.

I smjestio granatu u cijev.

A onda me je uhvatio za ruku.

I upro prst prema grupi zgrada pored rijeke.

Vidiš, tamo gađaš, rekao je. Tamo su grupisani balijski snajperisti, koji nam ubijaju ljude.

Dole je bila noga moje majke.
I majčin trup iz kog je iscurila krv.
I majčine oči koje gledaju u strop.

Dole je bila očeva maljava, krvava ruka, odvojena od ostatka tijela.
I očevo lice koje se ne vidi od krvi.

I dole sam bio ja.
Pored potpornog zida. Na parketu.
Sa zubima koji trnu i ušima koje zuje.
Prekriven krečom i prašinom.

Pogledao sam u Acine noge.

Na njima su bile vojničke čizme.
A nogavice uvučene u čizme – bile su šarene.

Osvrnuo sam se oko sebe.

Svi ljudi koje sam vidio bili su u šarenim uniformama.
Ili u vojničkim pantalonama zelenkaste boje.

Čovjeka u sivim pantalonama nigdje nije bilo.

Povukao sam konopac.

I top je trznuo.

I – ovaj put ne samo da sam čuo oba pucnja i fijuk.

Ovaj put sam i vidio kako se, dole, kod Mušetovih, iz jedne od zgrada pored rijeke – diže oblak dima.

Dobro je bilo, mali, aj' sad odmori, rekao je brkati čovjek. Ne boj se, pucaćeš ti još.

I pucao sam.
Pucao...

Mihajlo Pantić

SEDMI DAN KOŠAVE

Od tada je prošlo nekoliko godina, hoću reći, sasvim dovoljno vremena da napišem pravi početak ove priče. Sećam se, rat u Sarajevu već je uveliko trajao. Ponekad sam mislio kako sam bio tamo – kod mog prijatelja Stevana Tontića – samo sedmicu-dve pre nego što je nastupio užas – bilo je prividno mirno dok sam se na povratku vozio dugim bulevarom prema aerodromu, ali se nesreća naprosto osećala u vazduhu, mirisalo je na smak sveta. Stevan me otpratio do taksi-stanice, ćutali smo, obojica već dobro pijani od vipaske *zlatne rebule* služene u buteljkama sa izduženim *francjozefovskim* grlićem. Novi, u stvari, stari oblik tih vinskih boca, razmišljao sam o tome dok sam sedeći u avionu na nekoliko hiljada metara lebdeo iznad Bosne, bio je nedvosmisleni znak raspada zemlje u kojoj smo do tada živeli. Ne tako loše, ma šta da se danas o tome govori.

Elem, u jedno vetrovito jesenje veče, zasićeno televizijskim slikama grada koji se krunio pod granatama, pozvonio je telefon. Podigao sam slušalicu:

– Da – rekoh.

– Dobro veče – glas sa druge strane žice bio je promukao i nervozan – ovde Marijan Gruban. Dobio sam vaš broj telefona od zajedničkog poznanika, rekao mi je da vam se slobodno obratim. Znate, ja pišem priče. [...]

– Izvolite – rekoh tek da prekinem tišinu koja je pucketala u slušalici – nemojte se ustručavati.

– Znam da vas uznemiravam, ne zamerite mi. Ja, znate, dolazim iz Sarajeva i rukopis moje prve knjige je sve što nosim sa sobom. Za nekoliko dana putujem u Belgiju.

– I?

– Voleo bih da pročitate tu moju knjigu i da mi napišete recenziju pre nego što napustim zemlju. Cenim priče koje vi pišete i stalo mi je do vašeg mišljenja. [...]

Knjigu pod naslovom *Park* dobio sam već sutradan i iste večeri je pročitao. Rukopis se sastojao od pregršti kratkih priča koje su govorile o svemu i svačemu: bile su neujednačene, ponekad nevešte, ali se u njima videla želja da onaj koji ih piše zaista postane pisac. Bilo je u njegovim rečenicama nečega zaista nepotkupljivo iskrenog – a iskrenost je uvek hrapava – tako uobičajeno biva kod ljudi koji su duboko u sebi sigurni da imaju šta da kažu ali još ne nalaze pravi način da to i učine. Čista estetika negovana u paklu. [...]

Dva ili tri dana potom seo sam i napisao recenziju, po sećanju. Sve primedbe sam, naravno, izostavio. Bila je to standardna, neutralna, rutinska recenzija, mogla se odnositi na bilo koju savremenu knjigu kratkih priča, pa i na ono što sam sam u tom trenutku radio. [...]

(Bože, kako sam bio pritvoran, hotimično slep i gluv za ono što me nije stvarno zanimalo. Tačnije, zanimalo me, ali nisam bio spreman da se sa tim suočim. Ni reči o nesreći, strahu i smrti. Držao sam se na bezbednoj udaljenosti, pokušavao da ostanem nedodirnut. *Ah.* Danas znam da sam grešio, niko ne može ostati nedodirnut, niko.)

Pročitao sam recenziju još jednom, stavio je u koverat, potom sam se toplo obukao (košava je brisala Novim Beogradom već sedmi dan) i otišao na poštu. Pošiljku sam uputio na adresu Marijanovog budimpeštanskog prijatelja. Ne znam da li je taj tekst ikada stigao u prave ruke. I čini mi se, dok pišem poslednju rečenicu ove priče, da ništa od svega toga nikad nije postojalo, ni rat u Sarajevu, ni Marijan Gruban, ni njegova knjiga *Park*, ni naš razgovor, sve je to bio san, fantazma, privid, loše zapamćen fragment iz neke knjige kojoj sam zaboravio ime, ali, avaj, istina je nepomeriva i ne trpi nikakve primedbe, ona nepodnošljiva istina da ćemo svi jednoga dana biti mrtvi i zaboravljeni i da će od nas, možda, jedino ostati jezička paučina naših priča, manje ili više uspelih, sasvim svejedno.

Vladimir Tabašević

ZABLUDA SVETOG SEBASTIJANA

Jedna strela pogodi u telo mene načinjenog od hiljadu nekih nas i svi tada, namah, budemo nemirni, blizu smrti i tako dalje, i tako sve dalje od divljanja, radosti i ko će znati čega sve ne, svega onoga što je život koji divno kulja na sve strane. A ja lep, svoj, na note, u rupama sav, ničiji, kao zvezda. Iznad žrtve, a žrtva. [...] *Sve sam zaboravio. Lice Svetog Sebastijana, sebe, ruke, golfa koji ima napuklu šoferku* [...] *Zaboravio sam da se i deca nunaju kao onaj Hrist na retrovizoru kog nuna vožnja nemilice... Mama, poludeo sam ti napokon, svi tako kažu, ne vidim ni sunca, ni meseca, samo čujem tvoje „obaška", tvoje „tobože", i to mi je isto kao kad smo se vozili i kad sam gledao u to njihanje Hrista, što nije bilo šala... Odlazili smo zaista, zbogom, i tako je bilo. Zbogom, oni odoše. Izbegavaju nešto i odnekud. Klatilo se telo, a iza njega brisači koji mašu, a moja leđa strašno liče na kartu u špilu koja se, dok mešaš, greškom okrene. I po njima bude bezbroj strela odapetih ka Sebastijanu. Iza Hrista nazire se put koji predstoji, a iza naših leđa – Mostar, bitanga, manji od makovog zrna i on, slomljenog mosta u mom sećanju ubuduće... To traje i traje, ta ubistva po ulicama i predgrađima. A to se dešava kasnije, dosta kasnije. Ljudi uporno govore da me ne razumeju, da sam dečak koji je ostao u kadi, dubok, zamišljen, zao, raspričan bez pardona, da sam lud odavde do Đula Banje... da mi je značenje reči samo sećanje na prvu upotrebu reči* [...] *Dete sam načas, dete koje žvaće maminu sisu, krava sam koja meša svojom utrobom po livadi, jedan ritam sam opet – to je to; zvono čija je unutrašnjost prazna i zvonim tom prazninom... čamac sam koji se ljulja danima na reci – hiljade takvih čamaca – kad možeš da kažeš da se sve oko tebe načamčilo, da sve oko tebe vrvi i kidiše.*

[...]

Od rata su bežali da bi se kroz rat vraćali nazad u rat, jer u ratu uvek ima neka sila koja te vuče nazad, kao da se nadaš da rata nema. Pa prola-

ziš nazad i zavlačiš svoju dušu u njega. [...] U ratu, odrasli, ujezičeni ljudi, uveliko ujezičeni, zagledani su samo, nemilice ćute, pa deca, tako, nauče neki svoj jezik, i značenje tišine. [...] Otadžbina, to je svet gde su naši očevi, poginuli, podzemni, mrtvi, koji su se svojim glavama, nekud, nešto, zaleteli, stradali, a iznad njih ostali, živi, *angažovani* umetnici, i političari, da pevaju i podsete nas, prebroje te glave, saberu, podvuku račun, konačan, svoj ceh da naprave, da naplate, *uspešnom* pesmom ili političkom parolom, da proslave tuđe smrti u ime novih pogibija koje se pretvaraju da sprečavaju. Iznad te naše podzemne otadžbine nalazi se drugo „podzemlje" – deca poginulih očeva, izbeglice, apatridi... Njima danas, razni i brojni umjetnici i umjetnice... pričaju priče od neprocenjive važnosti, postavljaju predstave, organizuju utribine, držeći, zauvek, decu rata pokorene svojim sećanjem na ono što nisu proživeli. Jer izbeglice treba tamaniti kao krtice, i u njihovo ime pričati priče o ratu, tako misle da ne misle umetnici i političari, ali tako svim silama rade.

[...]

Moja *mamadžbina* su ove proklete rečenice, u njima lutam, kisnem, imam glavni grad u njima, džade, gde nema više [...] tog sećanja na sebe kao žrtvu, već imam, prosto, narečenu reku, napokon [...] pomislim kako žive, kako pucaju preda mnom, moje ulice, kako su ogromna zdanja u njima [...] ako mi se neko upleka u priču, neki preglasan tok jezika koji zapoveda i planira, koji bi da me locira, podseti, imenuje i zauzme, osvoji, oduserem ga, pa stanem da gradim jedan slučajan spomenik metaforama – ako je on, uopšte, moguć – stavim dva ogledala jedno naspram drugog, i napravim, tako, prozor, na primer. Da, treba izmisliti jedan jezik, bez ogledala, jedan jezik prepun prozora, pa ako ispadnemo kroz njih, makar ćemo leteti, ali ne kao bombe, nego drugačije, padati zauvek, neki novi mi.

Mama, poludeo sam ti, napokon, ne vidim ni sunca ni meseca, uporno nešto premošćujem, rečenicama, neku *užasno plitku reku* koja kao da je odrečna, takvu neku reku, koju mogu da pregazim, ja uporno premošćujem, izričem neki *tobože* divan most koji potpuno natkriljuje utvaru od Neretve.

Александар Ристовић

ПОВРАТАК РАТНИКА

1.

Враћају се ратници
носећи леву у десној
и десну у левој руци.

Увече иза болнице
неком сахрањују једну,
а неком обе ноге.

Закопавају их
у картонским кутијама.
Мала болничарка држи светиљку.

Плаче као да сахрањују дете.

2.

Неки у тамном ауту
са женским устима уз раме
на подераном шињелу.

Неки у волујским колима,
лагано кроз шуму
са обе стране пута.

Лежећи са отвореном књигом
над лицем, док миришу
сено и цвеће дато ратнику.

Неко се враћа пешице,
покушава да нађе кућу,
а оно ни куће ни укућана.

5.

Вратили се наши ратници
с бојишта, по цичи зими.

Дувају у прсте, или
у оно што им је остало од прстију.

Вратило се с њима и јагње
које су били повели.

Али јагње сад нити блеји,
нити тражи овцу.

Има неке друге особине,
не би се рекло да је јагње.

Дању цвили као псето,
ноћу као вук завија.

Сви беже од њега,
али не беже ратници
него терају шегу с јагњетом.

Vule Žurić

TIGRERO

Roman(i) s protezom

„Aj'mo, raja, štampa, štampa! Nov'ne, nov'ne!" vikao je mladić u maskirnom prsluku, džemperu, farmerkama i patikama. „Još je'na prop'la potjera za Tigrem, Cigani opet odlet'li unebo, vojni vr' razmatra pon'du homoseks'alaca povodom Dana pobjede, tigar zbrisô iz zoliške!" dernjao se, mašući rukama punim štampanih stvari. [...]

Ljudi su prolazili.

„Tigar umakô, Cigani odlet'li unebo, vojska pregovara s pederima oko parade, tigar zbrisô iz zoliške..."

[...]

„Nadežda Hadžipešićeva, kopredsednica nevladine organizacije Čovek peva posle rata." [...] Hadžipešićeva iz džepa mantila prebačenog preko ivice kauča... izvuče Ratne novine. [...] „Dosta je bilo! Dosta tog mučenja! U današnje doba i dalje govoriti o naciji, identitetu, pravdi i slobodi. Kao da nismo odrasli u osamdesetima! I to slušati od njega! Njega! Zločinca!"

[...]

„I da na kraju emisije ponovimo najznačajnije vesti."

Smetlište se dimilo.

„I dalje nema pronađenih u najnovijoj eksploziji u nehigijenskom romskom naselju."

Brka u maskirnoj uniformi i brka u šarenoj košulji se rukuju.

„Postignut dogovor između vojske i homoseksualaca."

Prazan kavez.

„Tigar i dalje u bekstvu."

Zgrada, stubište, hodnik, leš.

„Policija opravdano sumnja u odgovornost za sinoćnje ubistvo vojnog veterana."

[...]

Spikerka iz snuždenog pređe u oproštajni stav.

„Dragi gledaoci, u nastavku programa sledi repriza sinoćne emisije Sprave za mučenje, koja je na vaše insistiranje pobudila veliku pažnju gledalaca."

Kocka zemlje se okretala u ritmu odjavne špice.

[...]

Боже мили, чуда великога!
Кад је шћело уфатити Тигра,
уфатити и у свијет послати,
па да тамо судбу своју сврши,
судбу своју и својијех дана,
обојену крвцом и весељем.
[...]
Тих је дана права звијер утекла,
из звјерињe башче престоничке.
Два се тигра нашла у дивљини,
у асфалтној џунгли и прашини.
Али један није утекао,
већ савладан бјеше санком тешким
[...] док је други колпортером био
на прометном мјесту Булевара,
гдје излазе из трамваја људи.
Извикивô садржаје шпигла,
извикивô, па упознô љубу,
мало дебљу и румену дјеву.
Ратне новине њојзи је даривô
И тиме се, јадан, разоткрио.
[...]
А кад пуче, догоди се чудо:
Нико не би оно што је био!
Тигар не би јунак над јунаком,
већ пунија дјева сва румена.
А пунија дјева сва румена
преметну се у ратног злочинца.

Lana Bastašić

UHVATI ZECA

Telefon vibrira u džepu mantila. Nepoznati broj. Onda stisnem ono prokleto dugme i kažem *da?* na jeziku koji nije moj.

„Halo, ti!"

Nakon dvanaest godina potpune tišine, ponovo čujem njen glas. Govori brzo, kao da smo se tek juče razišle, bez ikakve potrebe da se premoste rupe u znanju, prijateljstvu, hronologiji. Mogu da kažem samo jednu jedinu riječ: „Lejla." Ona, po običaju, ne zatvara. [...] Pominje Beč. Ja i dalje samo „Lej-la". Njeno je ime naizgled bilo bezazleno: sićušna stabljika usred mrtve zemlje. Iščupala sam ga iz svojih pluća misleći da je to ništa. Lej-la, ali s tom je nedužnom grančicom izronilo iz kaljuge najduže i najdeblje korijenje, čitava šuma slova, riječi i rečenica. Čitav jedan jezik sahranjen duboko u meni. [...]

„Saro, Armin je u Beču." U krošnji iznad mene sve su se ptice pretvorile u kamen. Zemlja mi je pod nogama rastresita, ostaću ukopana pred hrastom koji će biti slobodan da otrči od mene. Osjetim pogled dvaju vrana sa obližnje breze. Gotovo se nadam da će se srušiti na moju glavu i iskopati oči i uši i jezik. Ali ne mogu – skamenjene su. [...]

„Moraš da dodeš po mene."

[...]

Bilo je drugačije nego kada sam prvi put otišla. [...] Bosna je potpuno izgubila smisao sada kada sam znala da joj oduzimam Lejlu i da je Armin negdje drugdje. Ostala je bez baterija. Dok su nam pregledali dokumente, iz Lejlinog pasoša na trenutak je bljesnula fotografija ozbiljne, bjelokose žene. Pročitala sam *Lela Barun* pod debelim prstima policajca. Nastavile smo dalje bez drame. Nisam htjela da pogledam u retrovizor u kojem jenjava moja zemlja.

[...]

Ti i ja smo vjerovale da će se Armin vratiti, znale smo da nije on otrovao one pse. Mislile smo da će ljudi pronaći pravog krivca i dati nam tvoga brata čim se objelodani istina. Bile smo uvjerene u to čak i onda kad je hladna rijeka jednog jutra dovukla modro, otečeno tijelo Ozrena Habdića do vrbi ispod Psihijatrijske klinike zajedno sa praznim tetrapacima i konzervama piva. U vijestima nije bilo ničega, mada je cijela škola govorila o tome. Našli su ga golog, šaputalo se na velikom odmoru, i bez one stvari. Nisam se usudila da razgovaram s tobom o tome, priča o Ozrenovom mrtvom tijelu nabubrila je između nas kao tumor. A onda si mi, samo odjednom, nasred časa biologije, napisala na margini stranice sa ilustracijom iskasapljene žabe: *Armin nije u rijeci, dosad bi se pojavio. Ozren je bio idiot*. Klimnula sam glavom i to je bilo to. Armin je pametan. On nije u rijeci.

Bile smo posljednje dvije osobe na svijetu koje su znale da će se vratiti.

[...]

Nisam mu vjerovala – tom Beču. Kao da je *on* potrovao one pse i bacio tijelo Ozrena Habdića u ledenu rijeku. Kao da je on isisao svjetlo iz moga grada. Bilo je jednostavnije misliti tako – imati raskošnog krivca nadohvat ruke. [...]

„Znaš", rekla mi je, nakon druge čaše vina, „ti si jedina osoba na ovom svijetu koja me još uvijek zove Lejla. [...] Zovem se Lela već dvadeset godina." [...] Kako je lako biti ona, pomislila sam, toliko lagodno i neusiljeno. Neki ljudi jednostavno jesu, bez mnogo drame. Lejla, ili Lela, ili Esmeralda, nebitno je. A ja? Obični krečnjak koji si umišlja da je vulkan. Glumatalo s lažnim erupcijama. [...]

„I ona jedna priča koju si objavila u *Književnom... glasniku*, *glasu...*"

„*Vjesniku*", rekla sam. „Mislila sam da ne čitaš moje priče."

„Pročitala sam tu. O onom čovjeku crne kose s ožiljkom na licu. Onaj što stalno hoda ukrug."

„Šta s tim?", pitala sam, tobož nezainteresovano. Sljepoočnice su mi pulsirale kao da će da prsnu tamo po onim uređenim fasadama. Zar nije jednostavno mogla da začepi i odvede nas do mjesta sastanka?

„To je Armin, zar ne? Taj čovjek. Priča je o njemu?"

„To je književni lik. Trebalo bi da znaš razliku, studirala si književnost", rekla sam, oštrije nego što sam namjeravala.

„Znači možeš da napišeš priču o mom bratu, ali o meni nikako. Sačuvaj nas bože takve književno-umjetničke blasfemije."

[...]

Uskoro smo se našle pred vratima omanjeg izložbenog prostora. [...] Unutra je bilo mračno. Zid je bio prekriven jednoličnom tamnozelenom tapetom na kojoj je bijelim slovima bilo ispisano ime Albrehta Direra. [...] Da li smo stigle prerano, ili on kasni? Da li smo u pravoj sobi? Ali Lejla je djelovala sigurno, bez žurbe, mirna pred *Mladim zecom*. [...]

„Jesam li ti pričala ikada kako je dirnuo Direra? [...] Armin se podigao na prste i dodirnuo sliku. Ali baš ono prstom po platnu. I odjednom cirkus cijeli..." [...]

Prije nego što sam uspjela da shvatim šta se dešava, podigla je kažiprst i dodirnula staklo pod kojim je bio Direrov zec. [...]

Ostala sam tamo pred onim zecom, nisam mogla da se pomjerim. [...] Imala sam osjećaj da propadam kroz to maleno, zečje oko. Ništa više nije postojalo oko mene, samo taj mrak i u njemu odraz sićušnog prozora. [...] Poslije nekog vremena, bila sam uvjerena da tamo vidim Lejlu. [...] Ne, u stvari. Nije to bila *Lejla*. Nije to bila ni *Lela*, ni *Leja*. To si bila *ti*.

Борислав Радовић

ВОЈНИЧКА СЛИКА

Ко би се нашао пред улазом у зграду
морао је проћи крај две спојене клупе
и бацити поглед, онако испод ока,
на њих четворицу у летњим кошуљама
и у мајицама засуканим уз прса:
седели су као да векују на сунцу,
под углом који их проналази и хвата,
мимоилази их, удаљује и ближи,
да их опет врати за часак у средиште,
толико обичне па ипак упадљиве,
притиснуте мишљу и сунцем, препуштене
играма светлости дуж набора понеког
спласнулог рукава, полегле ногавице.

Одвећ стварни да би пробудили сећање
на неке купаче, на неку ноћну стражу,
доручак на трави и штогод слично томе,
просто су седели уз травњак, на две клупе,
поред пивских боца и расутих новина,
изложени сунцу, и пушили без речи,
налик штрајкачима пред фабричком капијом
и надничарима код пијачних чесама,
с кржљавим борићем у ближој позадини
и патрљком сенке за наслонима клупа;
а време се вукло, отезало и најзад
изгубило с појмом о времену, на жези
летњег доподнева уз цврчкове спевове.

Седели су дакле на те две старе клупе
док им није пришла висока плава жена
срцастих усана и зелених капака,
врло препланула, са светлим доњим рубљем
нешто усенченим под белом униформом,
позвала их редом и мало сачекала
да би пошли за њом лагано, служећи се
један лепим штапом од бамбусове трске,
један танким белим, а двојица штакама.

ЕН, ДЕН, ДИНУ...
ЗА НИГДИНУ

Љубомир Симовић

ИСТИНА О ПЛАНИНАМА

Ми смо границу држали иза облака!
А јутрос нам је осванула на прагу!

Оном ко је унутра не да напоље,
оном ко је напољу не да унутра!

Кланицу је оставила без сточне пијаце,
рибљу пијацу је оставила без реке!

Граница ми прелази и преко трпезе:
кашика у једној држави, чорба у другој!

Где је почињала даљина, сад је рампа!

Скраћени су сви путеви и летови!

Ширине се сузиле, висине смањиле!

Нестали су нам са видика Алпи,
нестали Анди, нестали Хималаји!

Па шта ако су нестали Хималаји?
И са Забучја можеш довући дрва!

Па шта ако су нестали Анди и Алпи?
Види ли се с врхова планина
даље него с врхова ових мрва?

Милета Продановић

ПАС ПРЕБИЈЕНЕ КИЧМЕ

На цени је, у земљи у којој сам имао срећу да угледам светлост дана, у култури у којој сам одрастао, био *аутентичан* израз, *оно што народ разуме*, оно што му је *потребно* и што *тражи*. То му се штедро нудило, то је и добијао. Научници и академици, хуманисти и историчари, почели су да говоре локалним језиком, а не језиком који разабирају колеге ван граница њиховог атара. Они који су мислили и делали на ширем плану били су у најмању руку гледани са подозрењем. На цени су били они који су се, огрнути ауторитетом високе науке или сакривени иза титула добијених махом у време владавине највећег и по њима јединог кривца и крволока, дугогодишњег диктатора, баш као и њихови сугрђани у кафанама, бавили инвентарисањем тешких неправди које су у даљој и ближој прошлости задесиле мој народ.

Понекад бих, суочен са толиким преварама које су понуђене мом народу, далекосежним и подмуклим лукавштинама којима је тај народ наседао, помислио да сам рођен и одрастао у оквирима једног заиста изузетно глупог колективитета; да сви ламенти врлих динарских учењака заправо указују на то да он није био способан да препозна ниједну замку. Лукави они, подмукли ови, препредени трећи – а мој се народ увек прими... Такво размишљање је, опет, било у контрадикцији са изливима хвале, са доказима о несамерљивој бистрини и интелигенцији народа који су долазили из истих учених уста.

Ови контрадикторни ставови долазили су са екрана телевизијских апарата, из обично плаво обојених просторија студија у којима су били столови и фотеље и забринути водитељ-домаћин. Он се у зависности од угледа гостију у мањој или већој мери пренемагао. Нисам памтио појединачне садржаје тих емисија, јер сам махом познавао све аргументе и доказане податке о усуду мог народа, најве-

ћем усуду у васељени; обично сам искључивао тон или пребацивао на неки други програм. Или гасио телевизор када би се – а било је и таквих дана – на свим програмима срећно уклопиле емисије сродна садржаја. Ипак, нисам могао да заборавим призор у којем се један новинар-водитељ, пре но што је награђен високим положајем, дословно и непрекидно клања великом националном минстрелу, мистагогу трауматичне историје.

Водитељ је фрфљао. Он је био камелеон. Његов гост није фрфљао, али је и он био камелеон. Кроз патетичну патриотску скраму тог разговора јасно се видела суштина: све то био је пре свега један каријеристички скеч. Задобијање поена за касније освајање још једне позиције моћи. За водитеља или госта – свеједно.

Овакви програми, удружени са навлас истим писањем штампе или периодичним убацивањем у оптицај сензационалистичких књига и *открића* имали су хипнотичко дејство: народ је постепено падао у транс. Народ је оболевао, пропадао у поноре колективне психозе. Свакога дана у седам сати и тридесет минута почињала је црна миса: у свим деловима моје земље људи су прекидали свој одмор или своје послове и седали пред екране – кућне олтаре. Електронски свештеници који су вољу локалних божанстава владајуће партије преносили махом уз муцање и драматуршка уживљавања *новинара* стварали су постепено другу стварност. Многи су постмодерни филозофи проговорили о новим или паралелним световима, многи су антрополози и психолози писали о колективним стањима, масовним паникама и групним халуцинацијама – али био сам сигуран да је немогуће пронаћи довољно доброг теоретичара који би проникао у све аспекте менталног холограма који се стварао у мојој земљи. Била је то хиперреалност у смислу у којем је о њој говорио један познати савремени филозоф: опсцена, светлуцава и титрава попут телевизијске слике која ју је и стварала.

Привилегија живљења у том стробоскопском универзуму антена и даљинских управљача није припадала само онима који су се препуштали морбидним фасцинацијама и меденим проповедима о патриотизму, коментарима који су увек каналисали вест која ће након тога бити прочитана. У том свету смо, опирући му се колико смо то могли, хтели – не хтели, живели и ми: наши пријатељи, моја жена и ја.

У тако постављеном свету заиста је све било могуће, сви параметри су били поремећени, све мере изгубљене... За оне који су били његови опуштени становници, сва објашњења била су прихватљива.

Да би операција лоботомизације и креирања холограмске свести уопште била остварљива, да би непрегледне масе људи расутих пред телевизорима који су им заменили мозгове биле доведене у стање када их је лако окретати попут лепезе, било је неопходно да се општи цивилизацијски ниво доведе до нуле, да се стварност *шодеризује* до краја, да језик постане мумлање или његова имитација.

[...]

Када Бог одлучи да казни некога – говорило се у мом народу – прво му узме памет.

Изгледало је да Бог има озбиљне разлоге да се посвети просторима које је моје племе делило са још неколико сродних. Количина лудила која је попут какве епидемије прокључала при крају века великих ратова из којих су готово сви, сем балканских народа, извукли некаква искуства, била је тешко замислива просечном homo sapiens-у. Та грозница, та болест била је скоро равномерно распоређена по племенима која су, по правилу, себе видела као разборитија, мудрија, цивилизованија... од оних суседних са којима су, у мањој или већој мери, делила језик, обичаје, добро и зло.

Знао сам да ће историчар који, једног неодређено будућег часа, буде одлучио да напише хронику дана које сам са својом често уплаканом женом проживљавао у неком чудном гневу – морати да се ослони на тим искусних психијатара и антрополога. Без њих би се изложио опасности да и сам, накнадно, после много година, подлегне том лудилу, као што су – како се верује – неки научници умирали од бактерија преживелих у мумијама или на египатским папирусима...

Jovica Aćin

U POTRAZI ZA REČNIKOM

„Prošle tri-četiri godine sam živeo sa hijenom. Ne znam da li sam je pripitomio, ali bila mi je zbog nečeg verna i zahvalna. Nije me napuštala. Noću bi spavala sa mnom u skloništu ili lutala po okolini, stražareći da nam se neko nepozvan ne približi. Kad sam je prvi put sreo, nije mi palo na pamet da je u pitanju hijena. Nisam nikad ranije ni čuo da u tom kraju ima hijena. Izgledala mi je kao seoski pas lutalica. U prvi mah sam zaključio da psu nešto nije u redu sa kičmom, a onda sam pomislio da su mu podbijene zadnje noge. Htedoh da mu pomognem. Bio je kao ja. Izgubljen, progonjen, večno gladan i žedan, usamljen. Probudio je u meni samilost. Zagrlio sam ga. Poneo u naručju, mada nije bio baš lak. Život u šumi me je učinio prilično žilavim. Nije mi, međutim, dugo trebalo da ustanovim da mu je kičma u redu. Bila je čak izuzetno jaka. Noge su mu takođe bile u redu, samo su po prirodi bile nešto kraće i naoko slabije od prednjih. Nije lajao. Njegovim čeljustima nije bilo kosti koja bi se mogla odupreti. Uvek je zavijao. Naposletku mi je sinulo. Hijena. To je hijena."

To mi nije izgledalo mogućno, ali verovao sam mu. Možda nije sasvim nestala iz Evrope. Možda je iz nekog zanemarenog, napuštenog ili razorenog zoološkog vrta kakvih je bilo u pometnjama prilikom žestokog raspada zemlje. Pritom sam odnekle znao da hijena može biti pripitomljena i onda veoma odana. „Pretpostavljam da nije bila pegava ili prugasta", rekao sam.

„Ne, nimalo. Uostalom, tad bih je prepoznao već na prvi pogled. Ova je bila neka pećinska vrsta, kao što postoje pećinski psi. Kad sam je našao i usvojio, još sam živeo u pećini. Tek nešto kasnije sam promenio boravište i sišao pod zemlju. Bilo mi je toplije i sigurnije."

[...]

Svako je od nas po jedna priča. Naš saputnik je bio sastavljen od najmanje dve priče. Priče od drugih čujemo kad im se i ne nadamo, često u

slučajnim okolnostima. Do poveravanja najlakše dolazi na putovanjima. Tad se srećemo prvi put i nikad više, a upravo to pogoduje da iz nas slobodno izmile stvari o kojima ćutimo, ne saopštavajući ih ni najbližima. Najveću tajnu o sebi ćemo bez ustezanja i najiskrenije reći nepoznatom prolazniku i time istovremeno potvrditi da postoji i da je istinita, i tako je, u izvesnom smislu, još dublje zakopati. Razilazimo se kao da ništa nismo ni rekli.

Pre dvadesetak godina je završio pedagošku akademiju, a onda je vanredno studirao još dve godine i mogao je da predaje fiziku i hemiju u srednjoj školi. Ali, reče nam, uvek ga je zanimao jezik. Najpre se u svojim ličnim istraživanjima bacio na pitanje porekla jezika. Zatim je naišao na podatak koji ga je zaveo da krene u pravljenje specijalnog rečnika. A ovaj će, po njemu, presuđivati daljem toku kojim će mu se odvijati život.

U Ireninim očima sam čitao da i nju, kao i mene, više zanima njegov život nego fantaziranja o radu na rečniku, ma koliko rečnik bio specijalan. Sedeći pored mene, gurkala me je da on ne vidi, a ja sam njene znakove dobro razumevao. Naučio sam ih u postelji sa njom, a tako naučeni jezik se ne zaboravlja.

Kako to da je godinama živeo skriven, bez ikakvog dodira sa ljudima, posmatrajući ih samo izdaleka, u stalnom bekstvu od njih, zbog čega, kako da nije podivljao? Ali, jeste u neku ruku postao divlji čovek koji se čak srodio sa divljom životinjom, mrtvožderkom. Irena je ćutala. Na moja pitanja, odmahnuo bi rukom, izbegavajući da na njih podrobnije odgovara, pa čak se praveći da ih ne čuje. Terao je priču o rečniku. Mučilo ga je, kaže, da srpski jezik nema svoj erotski rečnik.

[...]

Tragao je on za tim navodno postojećim Rečnikom. Dokle god je mogao. Bez uspeha. Istog dana kad je čuo da su po ulicama rasute knjige, odjurio je na lice mesta. Iz Vladičanskog dvora na ulicu je izbačeno preko šest hiljada najređih rukopisa i knjiga. Bilo je to 1991. godine, a on je, takoreći u molitvenom raspoloženju, pregledao svaku knjigu na pločniku, svaki svitak u prašini, i to bez ikakvog straha, iako su mu dovikivali svakakve pogrde, pa i pretili da će mu svašta raditi. Šta su mu govorili, hteo sam da čujem. Nije mi odgovorio.

U toj gomili starih knjiga, sa mnoštvom jevanđelistara i zavetnika, bogoslužnih priručnika, sa iluminisanim rukopisima od kojih bi pamet

stala, proskribovanih spisa i dragocenih kompilacija, nije našao što je tražio, osim relativno skorašnjeg izdanja, iz trideset i osme, *Bajanja u našem narodu*. Poneo je sa sobom koliko je mogao. Zaplakao je. Klimao je glavom put onih koji su ga psovali: ako hoće da ga spale, neka ga spale zajedno sa naramkom koji je kao malo dete stiskao uz grudi. Vratio se kući. Imao je iznajmljenu sobu. U kući nije bilo nikog. Onda je u dvorištu otkrio ženu, koja mu je izdala stan, i njenu ćerkicu. Obnažene. Mrtve. Pokazao nam je prstom vrat. Ostalih ukućana nije bilo. Mora da su ih odveli, oca i dva sina. I njega bi uzeli, zna, samo da tog trenutka nije bio kod Dvora, tražeći rečnik.

Kao da bi takav rečnik uopšte postojao u takvoj biblioteci, pomislio sam...

[Irena mi došapnu: Shvataš li da je on taj Rečnik? U stravi ubijanja, usred kojeg se zatekao, sasvim se pogubio. Nije njemu stalo do Erotskog rečnika nego samo beži od Rečnika proživljenog užasa.]

Mirjana Stefanović

ALE I BAUCI

otkad znam za sebe
bili su Sveti Dvaesdeveti
Sveti Prvi maj
Sedmi juli i Nova Godina

tada se slavilo putovalo u svet
peklo mesilo pristavljalo i zamotavalo
i određivali se i spajali dani
neradni s danima poluradnim
u pijanstvu prasožderskih rituala

a sa Bogom Gospodom viđali su se
čudaci i sujeverne babe

al evo ih opet na velika vrata

stupaju Isus Marija Nikola
Đurđic Đorđe Josif Dimitrije
Sava Ilija Mrata Jovan

nema više diferencijacija Ce Ka zaživeti
klasici marksizma lenjinski principi
samoupravljanje i nesvrstani

sada samo voskrese i vaistinu voskrese i rodi se i vaistinu se rodi
i srećna slava domaćine i česnica
položajnik koljivo posekovanje
uslišenje ognjište ogrešenje

a Luka Toma Kozma i Damjan
Petka Vrači Verige Vasilije
Trifun Matej Jeremija i ostali
penju se na kućne zidove
i pale kandila i sveće

i krštavaju se okasneli nekrsti
matori u gaćama u seoskim barama
i osvećuju bilijarnice i zalagaonice
primaju Svetog Duha i milost i zaštitu Božju

koji se opet – kao večan – domogao velikog B

uistinu poznanstvo nam površno i skorašnje
jer šmekamo se tek jedanaest vekova

a naši stari – vešci i aveti
ale aždaje Dabog i bukavci
Vuk Maniti Vuk Demonski i cikavac
veštice vile drekavci i zmajevi
i Đavo po predanju Božji pobratim
Ćorava Anđelija Ćosa čuma vetrovnjak
srkača Balačko Noćilo bauci
i Zorilo Jedogonja karakondžule
kučibaba lamnja mora i mračnik
nemani suđenice Perun i plakavac

keze nam se i smeju iz ogledala

vode naše vrzino kolo

nepogrešivo
u čvor nerazvez sapinju
crni Tanatos sa crvenim Erosom

Vojislav Despotov

EVROPA BROJ DVA

Odakle ja počinjem svoj najzabavniji performans hodanja po najkolosalnijem performansu? Da li je to plemenska potreba evroazijskih Slovena da sami sebi budu dovoljni, morajući makar, da bi otelotvorili tu samodovoljnost, da naprave Evropu u prirodnoj veličini? [...] Gledajući u mape, dugo sam smišljao gde ću napustiti voz i krenuti prema nevidljivoj granici Evrope broj dva. Odlučio sam se za Buhareck tek po napuštanju Moskve. [...] Kao da nepojmljiva veličina Sibira mami na izvedbu nekog apsolutnog performansa, glomaznog i sveopšteg [...] kao da ga treba učiniti velikom režiranom predstavom, slagalicom, kao da se, kopirajući čitav jedan kontinent, ruga Bogu i dokazuje apsolutna dominacija slovenskog sapiensa. Otmica Evrope... Evropa na leđima Staljina...

[...]

„Bio si performer i instalacionista u svojoj zemlji. [...] Pogledaj ovu zemlju. Robovski rad menjao ju je stotinama godina, preobrazivši je konačno u kopiju Evrope. Ali, to nije njen kraj. Mi ćemo je preobraziti u nešto drugo [...] ovu Evropu, i to praznu, kao matricu za zasejavanje novog života [...] Ovo je sad Zemlja Umetnika, Prazna Evropa. [...] Pet miliona kvadratnih kilometara koje zauzima ovaj simulakrum Evrope samo je deo Sibira. Uverićeš se i sam da je ovo idealan arhipelag umetnosti, kontinent stvoren za novi početak svega. [...] Beskraj Sibira i svemira su tvoj lični prostor i nemoj ih uzimati kao neshvatljivu meru! Uzmi ih, naprotiv, kao standard! Iz tog superionog položaja možeš da kažeš: 'Moj Balkan gde tovare leševe i cveće u kamion je mali'".

[...]

„Svi performansi i svi filmovi odvijaju se u Našoj Evropi bez prisustva publike. Moderna umetnost je publiku anticipirala, uključila je u delo kao činilac dela, ona nije potrebna! [...] Čovečanstvo je okončalo jed-

nu svoju dugu epohu... i sada se ona izbljuvava kroz nuklearni umetnički oblik koji sadrži sve žanrove i podžanrove, poeziju, slikarstvo, gest, balet, politiku... Pravi značaj performansa leži u činjenici da on rekapitulira istoriju i samu umetnost. Performans je živo biće, samohrano, poreklom od smrtne istorije."

[...]

„Umetnosti su se direktno suprotstavili svi Lenjini, Staljini, Tejlori, Fordove fabrike: vođen je nevidljivi rat Umetnosti protiv Svega. Izgubili smo ga. Zato smo došli u ovu čudnu zemlju... Tu možemo da ostanemo, zarobljeni u mozak, u uspomenu. Možemo da dobijamo bitke i bitkice na ovoj praznoj matrici mogućeg sveta. [...] Na Balkanu gladuju zbog varvarizma, mi ovde vodimo zagonetne unutrašnje borbe, ponovo lokalni rat, štrcamo spermu po kavijaru... Svet ne može da bude drugačiji ukoliko ne pobedi umetnost. [...] Ništa ne treba preduzeti, treba se ponašati kao da je rat protiv života dobijen tu, u praznoj geografiji koja je poklonjena kao izvinjenje zbog pobede života. Nema boljeg sveta."

[...]

„'Čekić tautologije' počeo je 18. maja, u 10 sati; raskopao sam brežuljak u blizini 'beogradskog logora'... u neposrednoj blizini je grad, maketa načinjena od kutija i sanduka, nađenih u barakama; to je 'Beograd', desno je 'Palilula', levo 'Karaburma', pritisnuti plavom izmaglicom; nekoliko koraka i već sam na dnu 'Dunava', pogleda uperenog ka 'Avali' koju su, kolicima i volovskim zapregama, nasuli stari zekovi [...] srpski narod stoji i čudi se sinkretizmu svoje brze istorije i transformacije zemlje i grada; kopam busenove, razgrćem ih i razbacujem zemlju, prah prahu, menjam nasilno podražavani deo Balkana, delo prognanih fizičara, umetnika, esera, belogardejaca i španskih boraca [...] znam da sam dobio rat protiv svih ratova, nacija i šepurenja bednih šampiona bez ljubavi, da sam izbrisao sa lažne mape istinsku noćnu moru postojanja – stojim i počinjem da vrištim, da urlam [...]

Na nebu se iz severnog pravca pojavilo šest lovaca-bombardera u klinastoj formaciji. [...] Stali su iznad nas, kao zaleđeni na plavetnilskom platnu. Sve se umirilo."

Vladan Matijević

PISAC IZDALEKA

Pišem. Slaba svetlost moje spisateljske lampe obasjava sto. Pertle na cokulama su mi pritegnute, creva su mi prazna, roletne su spuštene – niko živ me ne vidi. Ovako volim. [...] To je sada u modi. Na svim prozorima u Srbiji, ovoga proleća, spuštene su roletne. Uuuu! Poprilično lako donet zaključak, i zato pogrešan. U Srbiji, izvestan broj prozora, iako, verovatno, svaki od njih želi da ima, nema svoje roletne. Zato je tu široka, najčešće svetlobraon lepljiva traka, pa su ti prozori-sirotani obeleženi velikim putačama. Od gornjeg levog, do donjeg desnog ugla, i od gornjeg desnog, do donjeg levog ugla. Ne mogu da verujem da je u Srbiji postao toliko popularan onaj ruski avangardni slikar što je preko slike Mona Lize nacrtao putaču, da se sada u njegovu čast crtaju istovetne putače preko prozora, pošto po zidovima srpskih kuća slabo ima umetničkih slika. Ipak, kada malo razmislim, mora da je nešto drugo u pitanju, tim više što je poneki prozor obeležen i putačom i znakom plus. Takav prozor veoma podseća na britansku zastavu. Da li je taj nepatriotski izgled prozora posledica nepoznavanja izgleda zastava agresorskih zemalja, ili je on bunt vlasnika prozora izazvan socijalnim razlozima, prvenstveno tim što on do sada nije uspeo da zaradi dovoljno novca da sve svoje prozore zaštiti roletnama, ne znam, kao što ne znam ništa ni o stvarnoj popularnosti ruskog avangardiste, samo znam da sam načinio veliku grešku napisavši da su na svim prozorima u Srbiji spuštene roletne. Na sreću, postoje reči koje služe da neopreznog pisca izvuku iz nevolje, da u odsudnom času bace pojas za spasavanje kako iskusnom piscu koji je iznenada iznemogao, pa počeo da tone, tako i piscu početniku koji je nepromišljeno uleteo u avanturu za koju nije dorastao. Jedna od tih reči je i reč *skoro*. Kada zbog neke ishitrene tvrdnje, koja se obično nešto kasnije pokaže netačna, pisca počnu smatrati lažovom, tada se reč *skoro*, maskirana do savršenstva, neprimetno ubaci u rečenicu, i najednom sve postane drugačije. Rečenica, naizgled ista, postane tačna. Ali, iako spolja naizgled ista, ona u sebi

maltene ništa od pređašnjeg karaktera ne zadrži, čak se i smisao znatno izmeni, a da ni on ne zna šta mu je. A reč *skoro* ćuti kao zalivena. Često se dogodi da, naravno, posle izvesnog vremena, neka takva rečenica kupi mega brus, mobilni telefon, naočari za sunce, pa digne nosić i tvrdi da je uvek bila tačna, ali da je u početku bila neshvaćena, međutim to je, i za pisca i za reč *skoro*, nebitno. Na skoro svim prozorima u Srbiji, ovog proleća, spuštene su roletne. Pazi stvarno, složiće se sa mnom neka blesa koja bude ovo čitala, rečenica je tačna, njen smisao je promenjen, a pritom, ona je naizgled ista. Dok sam putovao za Beograd gledao sam kuće pored puta, i na osnovu prozora na tim kućama došao sam do malopređašnjeg zaključka. [...] A posle, posle sam uzeo nešto tame u ruku, i propustio je kroz prste. Iako sam znao da je nemoguće da grešim, nisam odmah mogao da poverujem u ono što sam osetio. Ponovo sam uzeo nešto tame, i ponovo sam je propustio kroz prste. Obuzelo me je oduševljenje. Satima sam išao po sobi, uzimao tamu sa raznih mesta, propuštao je kroz prste i, kao hipnotisan, ponavljao koja tama, koja tama. [...] Više sam nego siguran da nikada do sada nisam stvarao u kvalitetnijoj tami i zato se ne mogu složiti sa onima koji tvrde da u Srbiji sve propada, ne mogu se s njima složiti, već godinama primećujem da je tama u Srbiji sve kvalitetnija i kvalitetnija. Za pisca ne može biti ništa lepše, ništa inspirativnije. I što je najbolje, ova tama će još dugo potrajati, prosto je nemoguće da je neko preko noći upropasti kad je ovako gusta i dobra. Nimalo ne brinem za tačnost svojih tvrdnji. Zašto bih brinuo kada sam ubeđen da od mene nadaleko nema većeg poznavaoca tame, a to sam postao prvenstveno što zatamnjenje prostorije za rad spada u moje redovne pripreme za pisanje, čak mogu reći i da mi je to osnovna radnja svih priprema. Nije to nikakav hir, nikakva ekstravagancija, prosto, mojim rečima smeta dnevna svetlost, a i ja, ako nešto ne volim, ne volim da pišem pri toj svetlosti. Ono, mogu da pišem i pri dnevnoj svetlosti, mogu, probao sam više puta, ali sam tada pisao sa velikim naporom i posle nisam, ili jedva jesam, uspevao da napisano pročitam. Život mi je prisedao u tim trenucima.

Ана Ристовић

НОВИ СВЕТСКИ ПОРЕДАК

Ђаволи подлежу бледилу
заглављени међу слојевима неба.
Услед хормонске грешке
расте им паперје дуж кичме
за њима и лепа, бела крила –
полети који заслепљују еоне.

Репови се претварају
у златне, чаробне палице
за спуштање звездане
и смиривање земаљске прашине.

Нежни вратови, бели као
антички стубови, смењују
канализационе грлене цеви:

нема више олакшања
олакшавати се није ни људски.

Већ причају са највишим духовницима
и са љупких усана
тече им шећерна водица и миро.

Не знамо шта бисмо са њима
поремећеним ђаволима:
њихова анатомија
унапред се прилагођава одустајању,
после векова вежбе
оболевају од губљења идентитета.

Пребројавамо ђаволе који су при себи,
шаљемо их на рехабилитацију
у црне рупе солидарности,
у септичке јаме обложене дневним новинама,
на гробља алтруизма,
у уџбенике историје,
у дебело рајско црево,

изнова их учимо падавици,
упозоравамо,
само пена на уснама
сме бити бела.

Варате се ђаволи,
чак и у новом светском поретку
ствари морају остати на своме
и репови на старом месту.

И тако опет и тако у круг
јадикујемо на неуравнотежени свемир,
трубимо у исту шупљу кост,
који нам је враг...

Светлана Велмар Јанковић

НИГДИНА

Још није онако страшно као што је било онда, некада и, ево, сад додирујем место са којег се покренула лавина: прексиноћ, у среду, 24. марта, силазила сам низ степенице док су сирене завијале, почињало је прво бомбардовање Београда, силазила сам полако и чудила сам се што не могу да пронађем никакав страх у себи а онда сам је осетила како хода уз мене док су испред и иза нас, око нас, стрчавала избезумљена људска бића, носили су децу у рукама, на леђима, држали су их за оковратнике, степениште је подрхтавало од аритмичног бата многих ногу, ваздух је био сав надувен од уздржане панике а нас две смо се, мајка и ја, спуштале смирено, корачала је, лако, невидљива, поред мене, као и пре педесет и пет година, у недељу, 16. априла 1944, на православни, наш Ускрс, држала нас је уз себе, силазили смо у склониште у Доситејевој 17, била је мирна, у склоништу је направила неку врсту малог шатора од ћебади, сво троје смо се подвукли испод, не знам где је био тата тада, надгледао је нешто, ваљда, али и он је био у близини, шапутала нам је да водимо рачуна да нам сасвим при руци буду батеријска лампа и мали ашов ако се догоди да будемо затрпани, али неће, ови амерички бомбардери сигурно неће гађати Дорћол, наш старински трећи кварт, него само немачке војне циљеве, па они су наши савезници јер се боре против Немаца, наших непријатеља који су нас окупирали.

Гађали су и Дорћол, и Палилулу, и Врачар, већ тада, ти наши савезници, на сам први дан Ускрса, сунчан и сјајан дан, бомбе су цепале вишеспратнице, затирале приземне зграде, у склоништу куће у Доситејевој 17, које је било уређено за време окупације према немачким правилима о заштити од бомбардовања, строгим и добрим, мама нас је прибијала уз себе, тло се пропињало од експлозија, висине су урлале, стискала сам очне капке кад би се фијук сасвим приближио, и тресак, знала сам да ништа нећемо чути ако удари у нас, ево,

ова је сад прелетела и експлодирала негде у близини, још се љуљамо, шест спратова се љуља изнад нас у потпуном мраку, страшно крцкају зидови... страх усисава сву енергију потребну за стварну бригу о другима, после ћемо се бринути, кад изађемо, ако изађемо, сад морамо да ослушкујемо да ли долази нови налет бомбардера, тај грозни брујшто се приближава и објављује нови, густо изаткани тепих разарајућих бомби.

У оно време се говорило разорних, сећаш се? Много је година прошло, језик се силно променио а ми то не примећујемо. Ми који смо овде. [...]

И тако, прексиноћ, у среду 24. марта, сирене почињу да урлају, људи трче да се склоне у дубине земаљске и да у тим дубинама чекају пресуду што долази из ваздуха, чекамо је сви али опкољени, повремено, неком великом тишином и то је оно што је ново, та тишина без брује... а онда се, понекад, чује противавионска артиљерија коју опет прекида тишина, сва некако згуснута, ваљда од слутње и, најзад, стиже и експлозија као грдна грмљавина, огромни град се заљуља, тешко је проценити шта се десило и где, ено тамо, вичу, тамо кућа пламен, види се црвено, запаљено небо.

[...]

Знаш ли шта сам ја схватила, просто сам била приморана да схватим сву ту нестварност ове стварности у којој смо се нашли [...] четвртак је и 25. дан марта 1999. године, сунце пржи и час узбуне траје, улазимо у књижару, каква је, уопште, то књижара која ради за време узбуне [...] пројектил још није пао, та ракета, бомба, шта ли је, тишина је закована на Тргу као опредмећено чекање, сунчева светлост је оквир, све је стало, чека се смрт на сунцу – шта мислиш, то би био добар наслов за неки криминалистички роман, зар не...?

Снежана Јаковљевић

ЕН, ДЕН ДИНУ...

Сирена је увијала ваздух у тврд, груб звук и усисавала прашину са преподнева. Слушала сам је на клупи испод трешње, у дворишту. И суседна дворишта се устумараше. Ролетне на прозорима кренуле су на доле. Са чесама је потекло. Погледи се уздигоше. Дрвеће искриви вратове. Све у исти мах. Небо је било светао, плави тањир. Можда тепсија? Тепсија. Без авиона и Џона. Сат на столу је показивао десет сати и тридесет минута. Тридесети минут једанаестог сата, шестог дана рата, уз звуке сирене, одбројавали су часовници широм државе.

– Држава личи на часовничарску радњу – каже отац.

После гледања у казаљке државне телевизије, вели:

– Оборили смо им хеликоптер.

Отац је прпошна издужена фигура. На рамена му је засела старост без предњих зуба и задњих мисли. Дебела стакла на његовим наочарима емитују увећану слику Дневника.

[...]

Вода је хладна. Ноћас није било струје и вода је... Хладна!, рекох наглас. Бојлер је посматрао како ми огледало стиска шаку и песницу. Пођох. Песница изађе са мном. Раширих прсте и пристиснух прекидач. Отац је поливао цвеће на тераси, неко цвеће дебелих и храпавих листова.

– Бомба је пала иза брда – прича отац, док полива. – Чули смо авион. Мајка је говорила како не треба да се плашимо. Авиони ретко гађају села, рекла је. Севнуло је поред прозора. Из шпорета севнуше варнице. Бројао сам до три. Камење је летело и дизала се прашина. Већ четврти или пети пут бројао сам до три, чекајући да одлетимо као камење, а кућа се претвори у прашину. Мајка је рекла: Пала је иза брда. Брдо је велико, не знам тачно колико је високо, али нисмо остали без куће.

– Када је то било, тата? – питам. – Када се то десило?

– Кад сам био мали – каже.

– Ама, које године?

– Не знам. За време прошлог рата.

– Тата – кажем – то је било давно.

– Не толико да не бих запамтио – каже отац. – Зашто, сине, понекад не залијеш цвеће?

[...]

Те ноћи Џон је на град бацио прве бомбе. Туф! Сестра каже да се није чуло туф, него дуф. Њена пријатељица ће рећи: Дум! После се све смирило и опустело. Зацвилео би још по који телефон, отегнуто и праскаво, али су се и телефони заморили и замукли. [...] Устанем са столице и искључим пећ. Искључим потом бојлер. Извучем утикач из зида. Извучем све утикаче из свих зидова. Навучем ролетне. Не могу да се спусте до краја. Углавим их канапом око ручке на дну прозора. Изујем папуче. Обујем дубоке тамнобраон ципеле са дебелим ђоном, на пертлање. Обучем стари џемпер. Пијем воду. Пишким. У отворену кутију цигарета ставим упаљач. Кутију метнем у џеп тренерке. Угасим светло и пођем. Вратим се, упалим светло. Проверим јесам ли устала, искључила, извукла, навукла, угасила, изула, обула, обукла, пила, пишкила, ставила. Угасим светло, пођем. Вратим се, упалим светло, проверим. Угасим светло. Онда звони телефон. Упалим светло. Завршим разговор. Соба тоне у мрак. Спремна сам, Џоне.

Рајко Петров Ного

ГЛЕ СРБИ

Бомбе су
Кад већ варвари нису
Ипак неко решење

Узмимо рецимо србе
И остале индијанце

То су неки балкански руси
А можда и обрнути кинези
Трибали
Шта ли

Множе се дељењем

Води их невидљив поглавица
Црноризац
Кога су турци спалили

Пламеном тих костију
Они се даљински греју

У храмове
Његовим ликом печаћене
Ко кротке овчице
Чим се тај вучји накот сабере
У крчми прекопута се одузме

Живе од приче

Да божур из крви ниче
Из бола даворије

Кад у сну
Библијску сводницу сретну
Они јој рекну
Иди ти твојим
Ја ћу својим путем

Змија им кућу чува

Треба побити бараберију
У том крсту балкана
Иначе ће хришћани аграрног типа
Опет разгубати планету

Бомбе су
Кад већ варвари нису
Ипак неко решење

Весна Алексић

САЗВЕЖЂЕ ВИОЛИНА

Смејале смо се.

Јутро је свануло и сунце је блистало као да је прошла ноћ била ружан сан. Само је струја потврђивала да се нешто ипак догађало. На тренутке је долазила и поново нестајала.

– Сада наши електричари покушавају да преспоје неке жице и да нам врате струју, као некад кад су дечаци преспајали у џојстику неке жичице да би играли игрице – рекла сам весело.

А Ана је, као да се тек тад сетила, нехајно објавила: – Ја ћу сутра да скокнем до Ниша! [...]

– Зар не видиш на вестима да ових дана туку Ниш без престанка? – упозорила сам је успут журно.

– Моје Нишлије су избациле графит: *НАТО, ūредај се јер сви ће д' изīинемо*! – наставила је задовољно и даље једући хлеб с кремом. – Морам, знаш... тамо је и онај конобар што ми се свиђа... е, чоколадан је као овај црни слој еурокрема и само пиљи у мене и, ето, морам! Не брини, Тико, враћам се одмах у понедељак, но фркс!

– Добро, добро, ако баш мораш – рекла сам помирљиво, али сам била забринута.

Ана ме је скенирала и додала безбрижно: – Не бригај, ту ти је твој Михајло... И нећу бити дуже од два дана... чека нас испитни рок!

– Михајло каже да ће ускоро стати и све ово... – важно сам јој поверила.

– Е, ако он каже, онда ће и рат стати! – смејала се Ана и забацивала косу. [...]

Следећег јутра сам је испратила на аутобуску станицу. Ваздушна опасност је прошла и улица је била уоквирена отежалим мајским крошњама. Ана је носила избледеле фармерке, поцепане на једном колену.

– Ниси могла неке целе да обучеш – рекла сам јој тоном моје маме. Она се смејала.

– Ово је сад у моди, а ти и не знаш! – нехајно је рекла. Онда је застала и лупила се руком по челу: – Глупача, заборавила сам наочаре! Како је то могло да ми се деси?!

– Како си само заљубљенааа! – додала сам спремно. – Али не брини, ионако их користиш само кад читаш ноте, а тамо нећеш свирати.

– И то што кажеш! – узвратила је Ана.

– Једино, не знам како ћеш видети чоколадног издалека!

– За њега ми не требају наочаре – рекла је Ана и весело се осмехнула. – Њега видим сасвим јасно и издалека!

– Обуци само нешто боље! – добацила сам мислећи на поцепано место на колену. – Овако ниси баш као светска дива!

– Јесам, само се то још не види. Али видеће се – рекла је Ана. – И немој да улазиш у станицу. Врати се кући, чекаће те онај твој фенсић!

– А тебе неки несрећни конобар! Имам осећај да више идеш због чоколадног конобара него због браће!

– Их, ти знаш! – рекла је Ана. Везала је косу у реп љубичастом гумицом. Реп је био толико дебео да сам помислила како ће танка гумица у неком тренутку само пући. [...]

И ту смо стале, загрлиле се и пољубиле.

Ана је кренула носећи у руци малу, белу спортску торбу. Онда се осврнула још једном и махнула ми. Чула сам још како ми довикује: – Ето ме у понедељак, Тићо!

А онда је замакла иза начичканих трафика пред улазом у станицу.

Више се никада нисмо среле на јави.

У кутији моје шесте виолине, скривени од свих погледа, у набраном џепићу и даље су стајали кафени и бели коњић. Тако сам их вешто носила кроз свет и вукла са собом да чак ни Ана, иако је видела да ми је Михајло донео у Ђуприју кафеног, никада није приметила да су ту. Да су срасли са мном. И дуго сам мислила да их нико никада није открио, ту моју тајну, преварила сам се...

Неко је знао. Тај неко је дипломирао и вратио се кући. У земљу из које су управо сви обезглављено бежали.

Он се вратио. Као да никад није ни одлазио.

– Фенсер из Немачке је дошао, људи моји! – рекла је Ана, не без задовољства.

У кутији моје шесте виолине најдрагоценија ствар остављена у набраном џепићу био је цртеж две девојчице налик пуноглавцима. Главе су им биле истоветне, округле, тело им је било из једне црте, као на најневештијим дечјим цртежима. Хаљинице су биле провидне, мада су имале и неке туфне, попуњаване хемијском оловком, очигледно у великој брзини. Девојчице су биле истоветне, одмах се видело, још при првом погледу, да је то заправо била једна девојчица у две различите ситуације и с различитим изразима лица.

Једна девојчица је била насмејана, са устима високо подигнутим увис, друга је била са обореним устима, тужна. Имала је и крупну сузу у углу једног ока, тачку. Испод те тужне писало је: – Ово сам ја после поједеног еурокрема. И зато ћеш ми опростити што сам га појела!

Тај цртеж сам нашла оне вечери у фрижидеру поред готово испражњене теглe. Насмејала сам се.

– Ово може само Ана, нико више – гласно сам рекла, иако сам била сама у стану.

И смејала сам се дуго. Папирић из фрижидера понела сам у град да га покажем Михајлу.

Те исте вечери, мада знатно касније, кад сам се већ вратила из града и легла у кревет, пронашла сам Анине заборављене наочаре. Биле су на јастуку, на који сам сустила образ и одмах поскочила гунђајући: – Заљубљена глупачица, могла сам да их сломим!

Онда сам их пажљиво одложила у црвену кутију и са осмехом на лицу заспала.

А те вечери, и наредног јутра, посебно је тешко бомбардован град Ниш. Ни весели графит који су смислили његови грађани није могао да спасе неке од њих. Ана није стигла да сретне свог чоколадног конобара, ни да прослави рођендан браће.

Михајло и Текс су дошли по мене, после првих јутарњих вести. После телефона који је зазвонио код мојих родитеља у кући. После телефона који је зазвонио код Текса у стану.

Пробудили су ме и сачекали да се обучем. Нешто су говорили, а ниједну реч нисам разумела. Ја сам викала на њих. Љутила сам се што не разумем ништа од оног што су говорили. Рекла сам: – Проверите! То није тачно!

Истина је била немоћна поред толикоћ зеленоћ, набубрелоћ лишћа, поред тих крошања бесмислено лепих, поред уобичајених звукова дана који је још био млад, поред сунца које се сливало низ улицу, дрско светло и раскошно. Истина је била немоћна.

Али кад је мој вечно наропушени брат Текс почео да плаче, одједном сам се трпла. Разумела сам све што су рекли и спустила се на под.

Не сећам се кад су ме извели. У стан у Солунској никада више нисам крочила.

Изнела сам из њега само Анине заборављене наочаре с диоптријом минус нула седамдесет пет.

Zoran Ćirić

PRISLUŠKIVANJE

„Vots nju pusiket?"
„Uou-uou-uouuu!"
„Bomba je ovog puta promašila za celu oktavu?"
„Ali to nije smetalo da se ceo grad zatrese."
„Zajedno sa kućama i ljudima."
„Ljudi su sada odvojeni od svojih kuća."
„Video sam svojim očima da si u pravu."
„Priča se da su Cigani na ulazu u Stočni trg poboli tablu sa upozorenjem: Mi smo Cigani – Aerodrom je desno."
„Trebalo bi da se ugledamo na njih."
„I da vrtimo ražanj u Podzemnom prolazu."
„Ne, nego da ovde stavimo natpis: Mi smo alkosi – SUP je desno."
„I u SUP-u ima alkosa."
„Da, ali su raseljeni."
„Onda ovo postaje rizično mesto."

[...]

„Ovo se baš zahuktava."
„Izgleda kao da i jedni i drugi misle ozbiljno."
„I treći."
„Koji treći?"
„Treći čovek."
„Treći svet."
„Trinaesto prase."
„Još im nije vreme. Ovo je predigra i mora da traje dovoljno dugo da bi bilo kvalitetno karanje."
„Ako je sve ovo samo peting, onda se naši nekako stidljivo vataju. Kao da im nije do vatanja." [...]
„Kažu da je De-Be u kolapsu zbog velikog talasa dobrovoljaca. Građani prijavljuju sami sebe, kako bi mogli da prijavljuju i druge građane."

„Prva srpska zapovest – cinkari bližnjeg svog."

„Bolje cinkarenje nego tepanje."

„He-he. Jedno bez drugog ne ide. To nije pitanje zakona, to je ovde odavno preraslo u *kulturu*."

[...]

„Noćas su baš zavozili hevi-metal."

„Meni je više ličilo na pank. Naročito kad mi je puklo duplo staklo na prozoru u spavaćoj sobi."

„Ja sam pomislio – ode Pošta u kurac. Ili Pošta ili SUP. Kad ono, bembali kasarnu preko reke."

„Mora da su bacali one krmače od tri tone."

„Ne znam šta su bacali, ali je zvučalo kao da pomešaš Cepeline i Pistolse."

„Zaboravio si Džimija Hendriksa."

„I to sa pokvarenom vah-vah pedalom."

[...]

Stanje u Nišvilu u celini zamračeno i disciplinovano. Zastrašenost stanovništva na zadovoljavajućem nivou. Međutim, kod nekih se moral izvitoperio u čudno raspoloženje koje naginje nekontrolisanom humoru i čije poreklo treba precizno locirati. Kao primer radikalne drskosti navodimo sledeći slučaj: grupa građana koja stanuje u neposrednoj blizini zgrade SUP-a predložila je nadležnima da je sami sruše, kako ne bi bili raketirani – ni oni, ni SUP. Po njihovim rečima, uradili bi to pažljivo i temeljno, slagali ciglu na ciglu da se ne upropasti materijal, već da se sačuva i iskoristi za obnovu i izgradnju – u kojoj bi oni, takođe dobrovoljno, uzeli učešća. Šta su na to rekli iz Vrha Štaba tajna je koja, kao što znate, ne sme da se prepričava.

Томислав Маринковић

ПОД КОНАЦ

Постројили нас „под конац”,
док трајали су дани расула.
Киша и рат опет су ишли руку под руку.

Потом нас хитнули преко насипа,
да напипавамо правце судбине,
кошмарног лутања барута...

Неко рече: „Ми смо обележене карте у шпилу”.
„Дао бих сву прошлост за један дан будућности”,
јавио се из ноћи други.

Ракете, као шибице, палиле су пожаре на небу.
Шуштало је слепљено лишће под стопалима,
влага непогрешиво налазила сваки комадић сувог.

Киша је прешла у непогоду.
Наша срца су нас водила даље;
и у сваком од њих назирало се још једно, мање,
и све мање, и свако је нагињало и повлачило
оно друго на страну будућности.
А то, најмање, рече да је непогода прошла,
рат се завршио, и да ћемо се са новим срцима

вратити међу људе.

Ana Marija Grbić

SRNEĆA LEĐA

U mešavini zvukova krckanja suvih grančica i trenja nogu velikih sočnih skakavaca Stana već puna četiri sata čisti krompirove zlatice. Narandžasta jajašca pucaju pod prstima i dave se u plastičnoj kesi. Zlatica prvo pukne, pa tek posle nekoliko sekundi poslednji put zamrda nožicama. Pre pucanja, onda kada senka smrti nadvije njene pipke, zlatica se seti svoje prapostojbine, zaleđenih vrhova Robson planine u Britanskoj Kolumbiji i mlečnobele svetlosti koja se u sastajanju jezera i planine prevlačila u zalazak sunca kao nestašno belance. Sada je vruće i zlatici je bolje da ovako završi.

Stani nije bolje, bole je bubrezi i najradije bi kupila četiri tone otrova i sve ih pobila, samo da joj sin nije govorio kako će ih to ubiti i kako će plod biti nejestiv. Vidi, komšijina žena u dvorištu pored čisti svoju baštensku garnituru i u bokale stavlja kriške limuna i vodu. Je li, Vido, je l' te to mrzi da napraviš limunadu, pa turaš taj limun, kaže Stana, kratko se osmehne, pa joj sunce zatvori okice. Komšinica se brecne i nastavlja da namešta jastuke, ona više nema baštu i sve koriste kupovno. Kupovni hleb i kupovnu šunku i kupovni krompir. Kupovni ajvar i kupovno slatko. Često kroz razgovor propusti da je nešto kupljeno ovaj džem, to vam je kupovni, velika marka. I pošto je sve kupovno, komšinica sada namešta jastuke na baštenskoj garnituri. Zlatni su i glatki kao telo bube. Iz njihove kuće čuje se glasna inostrana muzika sa radija. Komšinica ne zna taj jezik, ali je to ne sprečava da peva, na šta se Stana prekrsti tri puta i nastavi da tamani bube. Muž poviče Vidi iz poljskog ve-cea, a ona se pomalo ljutito uputi ka kući. Stani se užarilo teme i sada se samo trudi da razmišlja o hrskavim kriškama krompira koje će se krčkati ispod pileta. Tako je. Stana se hrabri budućim obrocima jer dalje nema, vruće je, a izlaz je daleko. Komšinica izlazi i ljutito sa toalet-papirom u ruci prelazi pola dvorišta do svog muža.

Je l' i to kupovno, pita preko ograde Stana, pa se nalakti na motiku i živa se ismeje sama sa sobom, znajući da komšinica uvređeno frkće, ulazi

u kuću i spušta roletne kako bi se rashladila. Možda bi joj Vida i odbrusila da joj nisu objasnili da je to tako seljački, pa sad mora da ćuti i da u svoja četiri zida ponavlja seme ti jebem i ostalo. Pokošene zlatice padaju u kesu i opstali listovi krompira nastavljaju da uživaju na avgustovskom suncu. Stana ne uživa, ona čeka da padne snažna noć pa da može da se pokrije laganim jorganima. Probudi se rano ujutru, pozove sina i sve završi na vreme, a ne kao sada kada joj je i potiljak već crven. Krompir u zemlji bubri i raduje se. On u sebe upija sitne čestice potpuno benignog osiromašenog uranijuma i žilice mu se od toga protresu. Zna to Stana, čitala je u novinama da je zemlja u njenoj bašti zagađena jer su gađali otuda, preko brda. Sin joj je rekao da su naučnici dokazali da od toga nikome neće biti ništa, ali mu se Stana samo nasmešila i ništa mu nije verovala.

Pa zašto, zaboga, ako zna sve to, Stana i dalje skida krompirove zlatice sa krompira? Zašto živim krečom ne polije baštu i ne aranžira jastuke na baštenskim garniturama?

Zato što, ako ste nas bombardovali, a niste nas ubili, ruke rade kako su naučile i ne pitaju ni zašto ni čemu.

Ni u kojoj vodi srna sme da vodu pije.

Милена Марковић

МАЛЕНА БАЊСКА

кренула сам у митровицу ибарском магистралом
тамо су чучавци и трактори и дрвеће
отежало од воћа
и девојчице са голим пупковима
стигла сам до косова одакле је моја мајка и
њена мајка
и сестра ми се тамо родила а доктор је био пијан
видела сам америчке војнике
гузати су а један је носио
бифокалне наочари
доста су мали можда неке веће шаљу на
друга места
свуда су висиле заставе
мени то не значи застава је застава
у војску нисам ишла а нисам ни способна
и велика сам кукавица и лажем кад зинем
а трава је била толико зелена да убада
и небо је било тако близу да успава
сладак сан на пустом пољу
и шта ће ту ти гузати војници наоружани до зуба
и онда сам видела знак са десне стране
на њему је писало бањска
и ту ме је стигла и баба и мајка и сестра и земља
и гробље и ибар вода и ту ме је стигло и
неће да пусти
и никад неће да пусти јер сам се сетила

усред ноћи би се сетила
и никад нећу да заборавим бањску
зато што
неко беше страхињићу бане
беше бане у маленој бањској.

Данило Николић

МЕЛИХАТ ИЗ ГЛОГ

Велики небески кројач сваког на друкчији начин скроји и сашије. Ја сам био од оних за које је постојала једна стара клетва: Седи, не померио се никад! И заиста, мада сам тога постао свестан тек у тридесетој, мене не треба пресађивати. Можда се дам накалемити. Јер, ако ме пресаде, на другом месту се не могу примити, олистати. А стрефило ме, ево, да сам неколико пута у животу чупан из земље и пребациван далеко, на туђе земљиште.

[...]

У овим баркама, у које су нас прошле године спратили, није нам ништа горе но кад смо се насељавали по Метохији. Оних првих година, после оног првог рата, који се још зове светски. Имамо хране, воде, струје, кревете, покриваче, пелене. Немамо страха за живот. [...]

Дакле, видимо да наш прогон није од јуче, од прошле, 1999. Ни од оних двадесетак година пре ње. Вечито пљачке, прогони, претње; посечене воћке, запаљено сено, изгореле куће, убиства, и кад није тамо била наша власт но турска. Кад никоме нисмо чинили зулум, нити смо то могли, да би се ичија неваљалства правдала...

Висок и некако усукан риђи официр, кажу из Шведске, научио понеку нашу реч. Силазећи са гломазног транспортера, смеши се и каже:

„Не брините, господине." [...]

Стиже још један оклопни џин; из њега истрчавају војници са шлемовима и аутоматима, распоређују се око цркве и по гробницама према ретком шумарку. Сви су нам окренули леђа, сви спремни за дејство. [...]

Седох на плочу неког давног, старог гроба, зараслог у траву. Запалих цигарету и загледах се у нејасна слова, прекривена лишајем и маховином. Неки Даниловић.

Нешто ме такну. Изгребох маховину и претрнух. То беше гроб Атанасија Даниловића.

Подигох се и прекрстих се, у ставу *мирно.*

И мало се подсмехнух самом себи кад се поново спустих на тамну плочу. Личило је то на рапорт чувеном мајору, старом команданту из Балканских ратова.

А после утонух у давне слике нашег живота у овом пределу, све од Дечана до Бање и Дрима. Па пожелех да видим нашу школу у Старом Селу, згариште наших кућа у Озриму. То довикнух Срдану, који је знао енглески, да каже овом заповеднику наше пратње, Швеђанину. Али, официр само одречно замаха главом...

После, у аутобусу, на путу према Косовској Митровици, дођоше разне мисли, свакојака сећања. И, као на слици, Глог, Дрим, водопад, хидроцентрала. И невољници на тракторима уз стрми пут кроз планину ка Рожају, ноћу, с децом која плачу.

Ништа ме више не може ранити; тврђи сам од граба у коме се свака секира искриви; нема ничег од оног што се зове туга. Али осетих како се размекшавам кад се запитах да ли је још жива и како живи сама у оној пустој кући изнад Белог Дрима... Мелихат...*

* Мелиха, арапски: лепотица.

Драган Хамовић

НА ГАЗИМЕСТАНУ

Газим живу земљу а у живој слици је
Газиместан, стража туђинске полиције.
И пређе ми приступ теби, Газиместане!
(И човек би начас нетрагом да нестане!)

А ту где је кула и клетва се подиже,
Све да неће, путник тргне се и продише
У великом даху. Премда ситни, митљиви,
Згреје нас косовски, стални бој невидљиви.

И већ нисмо своји. Ма препреке све би ми
Срушили, огњени и непоколебими,
Архетипски моји витезови прекрасни!
(Само да ми, ево, све до један, не касни!)

Поезије мањка. Све поднео болно си.
Празниш лице места због виших околности.

Радован Бели Марковић

УКЛЕТА АВЛИЈА

Моја авлија је мртва, али не изгледа спокојно и смирено. Одузела је себи живот тако што се препустила зловољи корова и то је било као сан о повратку у утробу влажне и болеснозелене шуме. Чудим се да се то могло догодити овде, међу нама, на очиглед целог света. Чак је ни судски чиновници нису посетили, колико да је огласе мртвом. Али сада није важно. Сада је важно да ни једној авлији сада више није сигуран живот. Мислим да ми је нешто јекнуло у грудима. Нисам узалуд сео на камени праг. Испричаћу причу, а када се исприча прича, онда је нешто бриге и другоме на врату.

Ником није рекла да ће умрети. Те јесени је деловала мало неиспавано. Није ми стало до ситница, али мирисала је на комину и младо вино, као и увек у доба бербе грожђа. Још није била наборана, смежурана и стара, мада се већ видело да неће дуго задржати свој изглед. Сунце ју је грејало тако као да је напипало слабу тачку. Суседне авлије су је гледале као да ће се, колико сутра, све сазнати. Тако је умирала моја авлија, а некима се чинило да се то она одмара и смирује. Тад су је још ценили као све друге, мање. Али као да ни сама није веровала да је то могућно. Некад би због тога просто полетела од радости, а тих дана... Никада није била толико без себе, ни толико моја. Само, ни помишљао нисам да ће умирати преко двадесет година. Њено умирање је било споро, с толико мекоте и благости, да се чинило како ће се нешто променити.

Није се променило.

Удаљавала се од света као у самоодбрани.

Полако, као од прозора сирота девојана, док друмом пролазе газдински синови.

Пале су прво вратнице, а онда се расплео плот. Прошће је предала, по ноћи, неким људима којима за тај посао није била потребна ни светлост звезда. [...] Било је још доказа да у њој лежи нека снага,

иако је из њене дубине допирало тихо роморење, а октобарска небеса су имала тужан смешак и нешто златно у погледу. [...]

Авлији треба вајат, а вајата нема. [...] Авлија се дуго навикавала да буде без вајата. Чинило се да јој ништа није, да је вајат одведен некуд на годину дана и да се за то време неће догодити још нека несрећа. [...]

После рушења штале, авлија је већ изгледала као право гробље. Кућа је већ хтела да побегне одатле. Није више била расејана и никако се не би могло рећи да мисли на друге ствари, као оне јесени када је канат на прозору од оцаклије клапарао на ветру, хотећи да забашури то што унутра никог нема. Ни тај канат није више ту. [...]

Остао је, најпосле, само камени праг. [...]

Хтео бих то да заборавим. Најбоље би било да скочим на коња и јурнем у свет. Друго ништа не умем да кажем.

Само осећам грдну неку увреду.

Бранислав Петровић

НАПАСТ

2
Ево ти јабуке напасти само иди.
Ево ти шака трешања ранозрелица.
Ево ти пшеничног брашна понеси колико можеш
Само иди.

Земље са гроба понеси, са заветног, само иди.
Хлеба и вина узми, памука, мирисног уља, босиока.
Ловачку пушку понеси, калемарски нож, калем,
Само иди.

Бежи губо од губе.
Иди црве од црва.
Од очињег вида узми, и од била.
Само иди.

Јагње из наручја узми, овна из тора.
И крава с телетом халал нек ти је.
Кобилу ждребну поведи, пастува оседланог.
И меда у саћу понеси, и јаје од грлице.

Ни свете списе не браним одбранити их не могу.
Ни књигу темељницу, у дамарима, у лози.
Ни књигу темељницу одбранити не могу.
Ништа одбранити не могу.

Ни Белог Анђела одбранити не могу.
Ни рани јечам од твојих птичурина.
Ни матицу у кошници не могу заштитити
Од твог отровног даха.

Иди напасти, торњај се с кућног прага.
Понеси праг, поведи змију, само иди.
Бакрач и вериге, пепео с огњишта,
И жар из пепела, само иди.

Покупи све софре, кашике, виљушке, ћасе,
Понеси солир, кутлачу и лонац са варивом.
Упрти чаброве са сиром, бурад, каце,
Кромпир из трапа, мешине с ракијом.

Волове у јарму покољи. И јарам с меденицом
За своја светилишта понеси, бестрага ти.
Паоце с точкова поскидај, и заворањ узми
Да богомоље своје подупреш, само иди.

Иди губо од губе.
Бежи црве од црва.
Мени тесна твоја кошуља,
Теби горко моје славско вино.

Marko Vidojković

KANDŽE

Znao sam šta me čekalo u Kolarčevoj. Nova generacija demonstranata, štreberi, pozeri, smradovi i profuknjače. Šljam je okupirao protest, bilo je krajnje vreme da se nešto dogodi, da neka sila ukloni to smeće s ulica, da neko džinovsko sito odvoji demonstrante od ološa, da se ponovo vratimo starom dobrom razbijanju RTS-ovih prozora i gađanju pandura ciglama.

[...]

Napetost je dostigla vrhunac kad nas je Baletić obavestio da tog dana studenti nameravaju da pređu Brankov most, u inat policiji. [...]

Na Brankovom mostu bilo je kao kad ovce idu na klanje. Nesrećni studenti i studentkinje osvrtali su se na sve strane, iščekujući pendrek posred čela, prestravljeni pričama o fantomskim policajcima koji istrčavaju iz zidova i bandera, koji se pojavljuju niotkud. Na pola Brankovog mosta neko je viknuo „murija!", posle čega je nastao pravi stampedo ka Zelenjaku. Od trčanja, most je počeo da vibrira, pa je sve zaličilo na smak sveta, sa studentima koji su trčali, skakali na trotoar, na žardinjere, sa studentima koji su vrištali i plakali. Odmah pošto je podignuta uzbuna, skočio sam na jednu od žardinjera i ispred studentske kolone video samo prazan novobeogradski bulevar. Studenti su bežali od svojih senki. Studentsko obezbeđenje je na kraju nekako smirilo situaciju i mi smo nastavili preko mosta, pa oko zgrade CK, pa onda brže-bolje natrag u grad.

Na mitingu koalicije Zajedno, koji je tog dana održan u tri popodne, skupila se gomila nadrkanih ljudi, spremnih za novi pokušaj s policijom. Skupila se i policija, koja je napravila uobičajeni kordon u Kolarčevoj. Posle mitinga ljudi su se nabili ispred kordona i počeli da psuju gamad u njemu. [...] Stajao sam malo, razmišljajući koji je način da se suprotstaviš takvom teroru, koji je način da se suprotstaviš tom iskakanju i tabanju. [...]

Puklo me po glavi. Vidik. Praznina. [...] Kraj zime. Početak ničega. Počeo sam da povraćam [...] kao u stara dobra vremena, 1991, 1992, 1993, 1994, zatim sam kolabirao i pao, kao u stara dobra vremena, 1991, 1992, 1993, 1994, onda sam četvoronoške počeo da bauljam [...] kao u stara dobra vremena, 1991, 1992, 1993, 1994 [...] Ništa se nije čulo i ja sam briznuo u plač.

Biljana Srbljanović

PAD

Scena je u mraku. Potpuna tišina, pa krici koji dopiru sa scene. Svetla se polako pale, otkrivamo Sunčanu na umivaoniku, usred porođaja. Ogroman stomak izgleda kao da će pući, ili se poroditi, svejedno je. Na podu Vera, glave i dalje zabijene među kolena. Nad umivaonikom – Živko. Kupa se čitav, trlja ruke i noge, lice, teme i potiljak. Neka ga je tuga obuzela. Jovana više nema. Sunčana kriči, urla, pišti. Ako, neka uživa.

Iznenada, iz njenog međunožja, pomoli se nešto. Nešto tanko i šiljato, namotano u klupko. Sunčana uz napor, santimetar po santimetar, iz svoje utrobe izvlači – BODLJIKAVU ŽICU. Izvuče metar ili dva, a zatim ustaje, iako porođaj još nije završen. Izvlačeći žicu, kreće da je obmotava oko cele scene. Porađa se sve lakše, hoda gipko i bez napora, plete ogradu unutar koje ostaju svi, svi – pa i ona.

SUNČANA: Ništa od tebe, prokleti narode. Sve moram sama. Sama sam te iznedrila, sama sam te odgajila, sama ću ti i presuditi. Ovde niko neće ući. Niko – ni izaći. Ja ostajem doveka. Tu se ništa ne može.

Živko uplakan, ubalavljen, upišan, rezignirano progovori.

ŽIVKO: Šta to radiš?

SUNČANA: Spasavam nas.

ŽIVKO: Nama spasa nema.

SUNČANA: Ima, dok sam ja živa.

ŽIVKO: Napolju je pomor. I leševi beže.

SUNČANA: Neka beže. Izrodiću ja novi narod.

ŽIVKO: Uskoro će doći i po nas. Po mene.

SUNČANA: Ti mi više ne trebaš. Sama ću ja. Izrodiću novi narod, rodiću im novu kuću, ovog puta sasvim sama. Niko meni ne treba. Zatvoriću ogradu, da niko ne uđe. Zavezaću čvor, da niko ne izađe.

ŽIVKO: Ja bih sad da idem. Idem nekud, da počnem iznova. Ionako nisam kriv. Ništa loše nisam učinio. Na mom mestu, svi bi tako.

SUNČANA: Ne ideš ti nigde. Ne dam.

ŽIVKO: Pusti me Sunčana, pusti ženo... Platiću ti. Imam para. Sakrio sam, ima dovoljno za sve. Skupljao sam zlatne zube, sklonio u banku, igrao na berzi, izvozio maline...

VERA: Ništa ti to sad ne vredi. Ostaješ ovde, sa mnom.

ŽIVKO: Ti ćuti! Ti se ne pitaš... Ona se ne pita, je li tako, Sunčana!?

Živko plače. Prestaje sa pranjem. Onako, dopola nasapunjan, odustaje od sebe.

ŽIVKO: Gotovi smo, Sunčana. Oslušni! Stižu, čujem ih! Govna nezahvalna, pobiće nas, posle svega što sam učinio za nas... Spasi, Sunčana, spasi nas!

VERA: Ona više ne može ni sebe da spasi... To što čuješ, to su dizalice. Hidraulika, bedniče, mašine za cement. Neki vredni radnici, nekog drugog vođe, grade betonsku tarabu, ogradu preko koje se ne beži. Njena žica ne vredi ništa. Prava ograda tek se postavlja.

SUNČANA: Tako si jadna. Naivna. Niko mene još nije pobedio! Ja i dalje mogu sve!

Sunčana završi posao, sedne. Bodljikava žica obmotana je oko cele scene.

SUNČANA: Tako. Sad smo tu. Ja i dalje mogu sve.

Negde gore, na ljuljašci svetlo. Tamo, u visini, stoji Jovan. Živ. Pokraj njega Stratimirović i Glogov, u livrejama s početka priče.

JOVAN: Mama...

Sunčana se trgne.

SUNČANA: Jovane, sine... Ovo nije stvarno. Nije moguće! Ti si mrtav!

JOVAN: Nisam, mama. Živ sam.

SUNČANA: Nemoguće. Nemoguće!

JOVAN: Pogledaj me, mama.

SUNČANA: Ti ne postojiš!

JOVAN: Ne, mama, grešiš. *Ti* ne postojiš. Vidi: dovoljno je samo da ti okrenem leđa i – tebe nema. Dovoljno je samo da te više nikada ne pogledam i – ti si mrtva. Vidi, mama: ja postojim. A ti više – ne.

SUNČANA: Sine, sine moj! Ne ostavljaj me...

ŽIVKO: Jovane, mene gledaj. Bio sam ti dobar otac. A tek ću da budem! Povedi me, Jovane, imam za nas velike planove!

VERA: Mene, Jovane, seti se mene... Ti znaš da ja nikad nisam s njima ništa... ja sam ovde slučajno... ne znam šta se desilo...

SUNČANA: Sine, slušaj, majka sam ti. Glogov, Stratimiroviću, slušaj šta govorim! Jovane, prokleću te ako sada odeš!

Moleći Jovana, svi se prisutni postroje ispod tuševa.

JOVAN: Onda počni odmah. Jer ja sada idem. Doviđenja, mama. Doviđenja svima. Neću vas zaboraviti, ne smem. Sada žurim. Imam puno posla. Sad kad sam sposoban na sve.

Jovan vikne negde u daljinu.

JOVAN: Puštaj!!!

Iz tuševa poteče gas. Gas prekriva scenu, lica Vere, Sunčane i Živka. Gusti gas, kupa ljude, ledi im krv u venama. Začuje se tužni tango.

Стеван Тонтић

ЕВРОПА, ДАНАС И ОДУВИЈЕК

Срби су данас – чујем – најзлочестији народ у Европи,
убице и варвари,
полуазијати, полузвијери,
ништитељи и гробари,
хорда дивљих безбожника још неукроћена
духом светим, цивилизацијом.

Европа је – ерго – пуна све самих
најгорих народа,
Европа, дична колијевка
историје, силе, духа, културе
(– сад мало Моцарта, сад тортуре! –),
Европа, блиједа наша мати,
обешчастиће је и издати,
Европа, удешена за велможе и робље,
Европа, слава наша, наше гробље.

А дух Европе тајни,
стваралачки, величајни? Е па, не сједи
скрштених руку! Тај ствара!
Из вјековног шљама, јада и гада
европских народа,
из језе и грозе европске историје,
тај неуморно прерађује, мајсторски дестилише,
поезију, филозофију и друге непотребне,
чисте ствари,
које су, пушећи се с европског ђубришта,
залудиле и друге крајеве планете.

РАСУТЕ КОЦКИЦЕ

Bora Ćosić

IZGNANICI

Imam nekakvih problema sa ovom slavinom. Iz koje očekujem da poteče topla voda, a to se ne događa. [...] Kao što se u socijalizmu uopšte često nešto ispreči, neznano zašto. Pa gdegde sasvim jednostavne stvari, kao što je topla voda, izostanu, a nekad i voda kao takva, makar i hladna. U socijalizmu postojali su različiti uređaji, uobičajeni i u drugim sredinama, samo što je, uz ostale, tamo bio uveden taj najrašireniji uređaj, za kvarenje ljudskog života, na mnogo načina. Pamtim ovaj opšti uređaj društva u kojem sam odrastao, pa zato možda sumnjičav sam i prema drugim napravama koje su načinjene da nečem korisnom služe, a ne obrnuto. Tako smo mi možda nestrpljiviji nego što bi trebalo da budemo, pa mi izgleda beskonačno dok topla voda iz podzemlja naše vile dospe do kupatila na spratu. [...]

U našoj vili živi jedan Rus, koji je pesnik. Ja zauzimam gornji sprat, a on je u potkrovlju. Ili zato što je mlađi od mene, ili zato što je Rus. Tako sa ovim pesnikom, Rusom, mogu da izmenim svoja iskustva u pogledu tople vode koja nekada, u zemljama socijalizma, ne dopire do gornjih spratova, pa čak ni ona hladna uopšte se katkad ne pojavi u cevima. [...]

Tu su sada i dvoje Šveda, književnik i književnica. Oni su vrlo fini ljudi, samo su veoma melanholični. [...] Švedi su ovde došli u vidu nekakve počasti – zato što su Švedi, i što pišu na tom jeziku koji u Evropi svako uvažava, iako ga ne razume niko. Zbog toga oni nas ostale gledaju sa podozrenjem. [...]

Pomišljam kako tih nekoliko novih gostiju ovog doma, svi mi, predstavljamo njegove unutrašnje organe, možda. [...] Zato što smo [...] ljudi ovog zbega, nekako u glavnim crtama označeni svojim prethodnim životima koji se danas lagano utapaju u jedan novi organizam. Kao da smo transplantirani u jedan novi inkarnat, prilično vremešan, kome bio je potreban ovaj ili onaj deo. A kako je ono tamo, telo našeg socijalizma, uginulo, ovo nešto još uvek upotrebljivih komadića materije, uneseno je

u taj novi korpus, bez obzira na medicinske uzuse. Samo, još uvek nije pouzdano da li ćemo se u tom novom obliku pokazati dovoljno potrebni, ili će nas lepi telesni sastav naše kuće odbaciti kao loše izabranu jetru. [...]

Ljudsko biće ionako nije uvek u svemu kod kuće, nego samo u jednom njenom delu, dok ostali zvrje prazni i mimo njegova života, kao da se u njima ne događa ništa. [...]

Ponekad ne verujem u ovu kuću. Sve misleći da se po njoj uopšte ne devam, nego po nekoj davnoj, od pre. A da je ovo sad samo nekakvo ponavljanje, replika. [...] Meni možda nije sasvim bistro u glavi, kad hodajući po ovoj kući pokušavam da pronađem neku drugu, od pre. Sve misleći da ovaj dom našeg sadašnjeg boravka mora sadržati celu onu prošlost stanovanja, i svu moju povest ljudsku, u malom. [...]

Valjda je ova kuća taj brod naše porodice i celog građanstva uopšte. Koja, u malom, treba da obnovi plovidbu našeg života, i put koji smo prošli. Možda je to samo jedna stara dereglija koja nas vuče već decenijama, pa se sada kao nekakva brvnara, bavarska, na bregu, prikriva. Da ona nikuda ne plovi i ni u kakvom pravcu se ne kreće, nego samo stoji, kao u jednom muzeju maritimnom, i u nekakvom obliku makete. A da je prošla kroz mnoge nepogode, treba da se razume samo u metafori. Kao plovilo koje uz teške muke dospelo je ovamo gde je sada, na Ararat naše sudbine, zalutalo u brda. [...]

To kako brod naše sudbine izbacuje sve nepotrebno na ovom putu, donosi prostoru našeg vremena sve više praznine, plove odbačene stvari oko nas, a ono u čemu ostajemo, sve je više pusto. [...] Nešto su odneli kojekakvi vojnici, nešto su razvukli susedi koji su mislili da se više onamo, u onaj prostor, nećemo vratiti, a ostalo bacili smo mi sami sa svoga broda, da bi se ovaj lakše kroz oluj okolni probio.

Nikola Živanović

KOCKICE SU SE RASULE

Naše male sudbine,
Neizvesne, svakodnevne odluke.
Nad gradovima na jugu Evrope
Pada veče i milioni ljudi
Čekaju svoju sutrašnju sudbinu;
Ali slučajnost se gubi
U zakonu velikih brojeva,
I novi dan donosi samo kafu i sendvič,
Prvu cigaretu i jutarnje novine,
Sa uvek istim brojem stranica
Rezervisanih za crnu hroniku.

Драган Великић

ИСЛЕДНИК

Много година касније, када се распала земља у којој сам одрастао, размилели су се по Европи душебрижници разних формата и калибара, безвредни и амбициозни, усредсређени само на властити интерес. Стицали су почасти и награде, синекуре и професуре, стипендије и пензије, говорећи и пишући онако како су то очекивали њихови донатори.

Као влага увлачили су се у фондације, експерти за релативизовање или увеличавање злочина, већ према потреби и укусу наручилаца. Сретао сам их по конференцијама и симпозијумима, увек забринуте за судбину света, хероје конформизма, виртуозе интонација, најамнике у служби невидљивих центара моћи. Освајали су наивну публику на Западу декламујући роле из својих претходних живота на Истоку. А та публика се, нимало наивно, одлучила за наивност. Определила се да слуша само оно што жели да чује. И једни и други играли су улоге, креирали виртуелну стварност од лажи и манипулација.

Ништа не доноси толико пажње и профита као статус жртве. Изборити се за то значи обезбедити егзистенцију за неко време. Медијско тржиште вапи за жртвама, оне умирују савест малограђанина. Жртве су капитал, њихова вредност вртоглаво расте уочи примирја. Што више жртава, то више жетона на зеленим столовима мировних конференција. Зато се зараћене стране у балканском паклу нису либиле да производе властите жртве.

Исти су људи у чијим се главама такве идеје рађају! Једино се по спонзорима разликују.

Међутим, проблем су они који не пристају на манипулацију, не прихватају поделу на добре и лоше момке, и тако кваре прећутни споразум по којем се избегава све оно што брише границу између крајности. Јер, да би свет у којем је профит врхунско божанство уоп-

ште опстао, потребан је константни погон рата. Само рат обезбеђује нове циклусе, даје замах науци и технологији, оживљава индустрију, подстиче убрзану потрошњу, свеједно да ли су то оружје, лекови или новине. Једини услов је да увек постоје Ми и Они. И да буде што мање оних који би да опстану између, у бездану границе.

Да би Ми и Они могли да опстану, потребни су посредници, самопроглашени портпароли жртава ратног пакла, који ће сведочити онако како то од њих буду тражили њихови налогодавци. То је посао за професионалне мировњаке, за људе од пера, за песнике и публицисте, за путујући театар паразита који се храни жртвама. Они се обраћају малим обичним људима, онима који иду линијом мањег отпора, склоним нацизму и свакој другој тоталитарној идеологији. Мали обични људи желе да се утопе у масу, јер то не боли, и тако се ни на који начин не истичу, будући да то некад зна бити опасно, посебно у мрачним временима. Бити увек у већини, избећи личну одговорност. Заштитити се тендом кукавичлука, конформизма и опортунизма.

[...]

На прозору хотела *Скалета* подносим извештај о земљи чији сам режим презирао. То чини особа која је стиснутих усана прећутала војничку заклетву на полигону касарне у Ћуприји једног леденог јануарског дана 1978. године; особа која никада није отишла на Титов гроб; особа која није била члан Савеза комуниста, па самим тим није ни поседовала ону волшебну потврду о морално-политичкој подобности, без које је тешко било добити запослење; особа која је током пет година тражења сталног посла безуспешно конкурисала у десетинама новинских редакција, на радију и телевизији, по библиотекама и школама.

И сада, та особа би да сачува од заборава једно време, нимало горе од оног које је дошло, време у којем је већина живела пристојно; да се супротстави лажима патриота и профитера, онима који су на снажним мишицама хрватства и српства у младости тетовирали датуме уласка у ЈНА и трчали за Титовом штафетом, а касније бестидно ревидирали своју прошлост; да утули досадне приче о времену које је могло доћи само да је било мање кондиционала и конјунктива за шта су криви они други.

Не, господо, нема тог времена где бисте били само ви без оних других, због којих је све тако како јесте, углавном лоше. Јер, увек и свуда сте баш ви ти други, свеједно да ли ваш заштитник носи шубару и заудара на вотку, или у зеленом хубертусу и кожним шпилхознама јодлује по пивницама широм бивше Монархије. Ви никада нисте персоне, увек сте само један од многих, збијени у гомили, слабић: у сигурном загрљају менталитета. Зато славите оне који су један од вас, препознајете се инстинктом звери, истим језиком говорите, публика сте једни другима. Слутите да тако мало недостаје па да замените позиције – да ви будете на насловницама и ТВ екранима. Да станете на чело чопора.

Saša Ilić

BERLINSKO OKNO

A zanima vas ova knjiga? Ma nemojte? Pa vidite, ona izveštava o događajima (a o čemu bi inače) koji su se zbili jednog proleća u Berlinu. [...] *Mladi čovek je došao u Berlin da bi snimio razgovore sa emigrantima. Jedna NVO iz Beograda plaća mu za to pet evra po satu.*

[...]

Ljudi koji su preživeli mračna vremena još uvek se sećaju gde se katakomba nalazila: za Berlince bila je u Luterštrase a za one druge, u nekom zapuštenom kvartu, na Karaburmi ili Alifakovcu, svejedno. Za stanarima koji su se naprečac iselili, ne stigavši ni da se osvrnu na vratima svog stana, ostajale su nedočitane novine, neke potcrtane rečenice u olovnim stupcima, raščupana četkica za zube u lavabou, a u odškrinutom ormanu, izgužvana košulja sa flekama od poslednjeg slavlja. [...]

U jednom takvom stanu, koji je zadržao sve relikte od prethodnih stanara, u Berlinu je otvoren kabare *Katakomba* u kome je od 1933. nastupala Iza Fermeren, petnaestogodišnjakinja sa harmonikom. Odbivši jednog jutra u školi da pozdravi nacističku zastavu, bila je primorana da napusti svoju gimnaziju u Libeku i krene put Berlina, u potrazi za poslom. [...]

[T]a priča o devojci iz *Katakombe* nije samo nemačka priča iz tridesetih godina, to je priča i iz devedesetih od kojih više nemam ništa osim knedle u grlu i nekog nezaustavljivog ritma u prstima, koji udara u taktu njene pesme: *Eine Seefahrt die ist schön...* Niko danas više ne veruje da su ovi stihovi bili ubojitiji od Brehtovih komada ili Manove kritike Rajha i to samo iz jednog razloga: mlada Iza Fermeren izvodila je svoje kabaretske tačke u Berlinu, dok je gospodin Man davao intervjue šetajući obalom Ciriškog jezera, a Breht, sa uzdrhtalom rukom Helene Vajgel na ramenu, putovao prema Americi.

Ljude koji su tek izronili iz mračnih vremena mogu lako da prepoznaju samo oni koji su i sami jedan period života ostavili u njima.

[...]

Priča o životu Ize Fermeren me je vređala. Saznanje da je iz Libeka otišla kao učenica koja je odbila da jednog jutra u školi pozdravi nacističku zastavu me je činilo nervoznim. [...] *Iza je tridesetih godina pevala neke šlagere... često je dolazilo do improvizacije, te su se tekstovi slobodno menjali od slučaja do slučaja. U zavisnosti od aktuelnih događaja. Tako je sasvim bezazlena mornarska pesma „Eine Seefahrt die ist lustig" postala politički nepodobna, budući da se u jednom stihu pominje „Gebelsova velika njuška"* [...] *Uskoro je zabranjen nastup Izi Fermeren u Libeku, a njen koncert u Hamburgu prekinula je grupa mladih nacista, izazvavši nerede u sali.* [...] *Iza Fermeren je 1944. deportovana u ženski logor Ravensbrik. O tom logoru, o odnosima, o životu i smrti u njemu, Iza piše vrlo precizno, dajući unutrašnje i spoljašnje portrete redovnica i logorašica.*

Do tada, ja zaista ništa nisam znao o logorima. Još manje o ženskim. Teško sam čitao tu knjigu, jer nisam mogao da poverujem u Izinu priču. Zbog čega je jedna kabaretkinja dospela u logor? Zbog čega bi sve te žene smestili u logor? Zbog čega su uopšte osnovali te logore? [...] *Kabaretkinja iz* Katakombe *je preživela. Godinu dana po završetku rata izašla je knjiga njenih sećanja.* [...] *Mnogo godina kasnije, kada je Zid pao i kada su počeli ratovi u Jugoslaviji, setio sam se te devojke iz* Katakombe. [...] *Sada shvatate zbog čega sam se setio kabaretkinje Fermeren... Ona mi je pružala nadu da jednu strašnu plovidbu možemo preživeti.* [...] *Pitanja koja postavljamo o nestalima i mrtvima, naposletku i o logorima, kao što znate, nikoga ne vraćaju u život, tek nama koji smo ih postavili vraćaju nešto od čovečnosti.*

Dragana Mladenović

KANADA

Uskoro 26
Zuba 27
2 izgubio u tuči
Ostale povadio
Cipele kožne 42
Zaljubljen bio
Sam
S vremena na vreme
Šema
Apetit nemam
Samo uz TV
Tamo su ljubazni
Želimo vam prijatno veče
Doviđenja
Laku noć
Fakultet ostavio
Prijatelja 2
Ostali se poženili
Obožavam fudbal
Pratim
U pošti 2 godine
Šalter 8
Vraćam se u 3
Mama bolesna
Ručak
U video-klubu 346
O Kanadi
Sve znam
Sestra tamo

Muž Kanađanin
I David
Napunio 5
U biblioteci 2563
Sanjam
Automobile
Gradove
Ni ružan ni lep
Registarske tablice nemam
Pešak
Autobusom 43
I svašta želim
A ništa
U Kanadi je sunčan dan
Celzijusovih 30
I sve devojke
Mirišu
Uskoro
Više neću biti tu
Svega 26

Vladimir Tasić

KIŠA I HARTIJA

Doseljenici su [...] razapeti između svojih maštarija [...] budućnost uvek dolazi i zato nikada nije tu, prošlost uvek odlazi. Vreme je dvostruko, razdvojeno u sebi. Prostor, takođe. Ovde smo ali nismo odavde; odande smo, ali nismo tamo. Život je neprestano premošćavanje, ukrštenica na dva jezika; svet je volja i predstava koja se odigrava simultano, na dve pozornice postavljene jedna do druge. Predstave su složene, bogatih kostima, šminka je operska, scena je prepuna realističnih detalja, mehanička pomagala konstruisana su sa preciznošću časovničara. Možda baš zbog te složenosti, ponekad se dogodi da se namah dotaknu, da se na jednoj od pozornica odigra nešto što predstavlja drugu predstavu i ukazuje na nju. Kanapi skriveni u tami iza kulisa međusobno se zapliću, neobjašnjivo, bog iz mašine iznenada ateriira na pogrešnu binu i progovara drugim jezikom, privlači pažnju glumca koji vidi drugog glumca kako na susednoj bini igra osobu istog imena, i zastaje, muca, čuje šaptača ali ne reaguje, zbunjen slikom koja, budući da je i on glumac, nije ništa manje stvarna od njega.

[...]

Zašto sam otišla? Svi su u to vreme nekud odlazili. Ispunjavali su formulare, čekali u redovima, pravili uporedne analize Kejptauna i Njujorka, Amsterdama i Praga. Grad se polako praznio. Ili, ne. Nije se praznio. Nestajali su ljudi koje sam poznavala; pojavljivali su se drugi, nesrećniji. Dešavalo se da izađem i ne sretnem nikog poznatog. Ako bih nekog srela, razgovarali smo samo o tome ko je sve otišao, kako i kud, da li se javio, kako je *tamo*. I ja sam otišla. Nameravala sam da se vratim, naravno. Doslovno sam o tome sanjala; godinama. Da se vratim i radim u dedinoj zlatari. Uvek sam volela da ga gledam dok radi. Privlačio me je filigranski posao... možda najviše od svega, neka romantična ideja o zanatu, pomisao da nešto može nastati tu, pred mojim očima, u mojim

rukama, nešto što će nekom nešto značiti, svejedno šta, i tako umanjiti ukupnu količinu besmisla. [...]

Kanadske topole sejale su tragove svoje požude, snežnobelo paperje na koje sam alergična. Sve je, činilo mi se tada, cvetalo i mirisalo na proleće, pupilo je i bubrilo kao kiša. [...] Sredovečna žena je plakala na klupi. [...] Ja sam kriva, govorila je žena, ja sam ga ovde dovela... a ta *životinja*... [...] Šta mi je smetalo? Nisam sigurna. Nešto neprozirno i potmulo. Nešto što sam u nedostatku boljeg termina označavala rečju „kič". Uživanje u sebi; uživanje u tome što se sa masom drugih deli užitak koji, zato što je zajednički i zato što je sam sebi svrha i središte, zasenjuje sve drugo i postaje univerzalna vrednost. [...] Ljudi se dive sopstvenom divljenju, sopstvenom zadovoljstvu u paradi simbola koji im je poznat. [...] Kič lako prerasta u tiraniju. Zahteva da mu se svako pokloni i pokori. Svako ko ne deli užitak postaje sumnjiv. Vera, zastava, tradicija, slobodno tržište. Svejedno. Kič traži poslušnost. Osetljiv je i uvredljiv. Sve mu smeta. Postaje paranoičan. Zabranjuje. Ubija. Ali, mislila sam, zar ljudi nemaju pravo da odluče šta će videti i čuti? Prolaznici koji gledaju svoja posla. Traže nešto. Snove, prevare, opsene koje će nazvati zbiljom. I ja sam prolaznik. Po čemu sam *ja* bolja? Kriva sam, govorila je žena, ja sam kriva. Tek sam tada uobličila u reči ono što sam već dugo naslućivala: svi smo krivi. Neka je proklet dan, i tako dalje. Ko je uopšte započeo ovaj spektakl faustovske algebre, programirane želje koja želi samo sebe i ne zna za drugo, neosetljiva na smrt, slepa za tuđi bol? Smrt je za nju uvek samo slika, lice oca koji je žedan ali odbija čašu vode, i ostaje tako: glumac koji se na kraju predstave pomalja ispod maske koju smo prihvatili kao stvarnost, bled i rezervisan, stranac, dalek i nepoznat, ukočen, zauvek. Svet. Gnusna, gnusna čarolija.

Енес Халиловић

О АТАКАМИ, У ЛОНДОНУ

Озбиљна новинарка
питала ме о причама и песмама, о језику и крви,
о земљи и небу.

И рече

ваше су песме и приче у антологијама ових и оних,
некад цитирате Толстоја, некад Румија,
ви сте муслиман у Европи.

Ко сте заправо ви и коме припадају ваше књиге?

Заправо, драга дамо, не отима се нико о мене;

но, кад сам био у Чилеу,
кад сам дисао пустињу Атакама,
сретох професора географије
којем рекох своје име
и рекох му име земље у којој сам рођен,
а која распала се давно,

и питао ме географ
да ли знам за појаву коју он предаје студентима,
да ли знам да на Балкану,
у земљи мојој распаднутој,
има брдо једно и на брду школа
и кишница са крова те школе слива се на три стране,

па у три потока, па у три реке и три слива
падне киша и оде кишница
у Јадранско (где је Џојс киселио ноге),
у Егејско (где пливао је Софокле)
и у Црно море (где прогнан је Овидије).

Знам, рекох му,
знам, професоре.

Буди ме та киша и учи ме та школа.
Носе ме ти сливови, утапају та мора.

Uglješa Šajtinac

HADERSFILD

IGOR: Čoveče, ako mi je nešto nedostajalo, to je bila ekipa.

(*Igor ustaje, proteže se, sporo šeta po prostoriji.*)

RAŠA: Rasturili smo se, to je činjenica. Zeka je u Beogradu. Rus se oženio, ima dva mladunca... Duvaš?

IGOR: Neću sad... A, gde su keva i sestra?

RAŠA: Ćale mi je poludeo. Ne zna više šta radi. Delirijum... Keva ga trpela, s početka... Ima pet godina kako ga je ostavila. Sestra je otišla s njom. U stvari, keva je našla nekog tipa, matorog, lovarnog... Sestra mi je u Novom Sadu. Studira...

IGOR: Jebi ga. Sranje. Ćale ti je bio kul tip.

RAŠA: Bio. Ubila ga penzija. On je umro onog dana kad su ugasili metalski kombinat. Znaš kako je, kad ti otmu dete. Uvek je govorio da ima troje dece: sestru, mene i kombinat. „A, kombinat nas sve 'rani!"... U pičku materinu... Lud... Jedan dan me tera iz kuće, drugi dan zove pandure da me traže. Nije me bilo mesec dana, otiš'o sam, stvarno, morao sam da o'ladim... On zvao pandure, kaže, „Moram da prijavim nestanak deteta, otišlo mi dete od kuće i nema ga već mesec dana..." Pandur ga pita za pol, za godište, za fizički izgled. Ćale kaže, „ima trideset godina..."

(*Raša počinje da se smeje, zagrcne se.*)

[...]

IGOR: Kad si završio faks?

RAŠA: Nisam završio. Čoveče, šta god sam počeo, ništa nisam završio...

IGOR: Što ne završiš?

RAŠA: Čoveče, pet godina nisam izašao iz ovog malog grada u preriji, faks nisam video, zaboravio sam i gde se nalazi...

IGOR: Od čega živiš?

RAŠA: Od muke... Honorarišem. Napišem neki prilog za lokalne novine. Imam dva sata na radiju, nedeljno... Predstavljam književne časopise...

IGOR: Možeš da živiš od toga?

RAŠA: Ti, vidiš ovde nekog „živog”? [...] Bio sam blizu da objavim knjigu o svom viđenju propasti slovenske civilizacije [...] Moj doživljaj istorije je antiistorijski. Istočno hrišćanstvo je satrlo drevne kultove Slovena, Grci odradili posao koji su počeli Latini, Knez Vladimir pobio silan narod u ime Hrista... Vizantija je prevara... Vizantija je uništila slovenstvo... I, uopšte, ubili su maštu... Kako su oni Angli, oni Sasi, oni Normani, Kelti, Aboridžani, svi sačuvali svoje male bogove, samo Sloveni nisu... Mi smo dečica na igralištu Evrope. Bili smo tu i pre nego je postala ikakva Evropa. Nismo porasli, ostali smo mala dečica i kopiramo svaka sranja koja smišljaju malo starija deca. Ne prođe ni nekoliko godina, eto ti nove igre i nove sitne dečice. I mi nikako ne možemo da iskuliramo, trčimo da se igramo igara u kojima se podrazumeva da sitnoj deci lete glave. [...] Šta radiš ti tamo?

IGOR: Radim kao laborant u jednoj firmi koja testira hemijske proizvode.

DULE (*Izlazi iz toaleta*): U Lidzu?

IGOR: U Lidzu radim, ali, živim u Hadersfildu. Planiramo da se selimo za Lidz. Iz „Hudersfilda”, kako kažu Jorkširci...

DULE: Imaš svoj stan... Automobil...

IGOR: Imam automobil. Stan plaćamo.

DULE: Imaš ribu...

IGOR: Verenicu. Zove se Ana. Iz Poljske je. Divno stvorenje. [...] Sledećeg meseca se ženim.

DULE: Sjajno.

RAŠA: „Sledećeg meseca se ženim”, jebote, nestvarno zvuči... Čovek planira na mesece...

DULE: Tako to ide...

RAŠA: Ma, šta „tako ide”, koji kurac? Ti ovde ne možeš da planiraš da l’ ćeš biti živ sledećeg meseca?! [...]

DULE: Sere, pukô je... Imaš 30 godina i ni dana radnog staža. Izašô je novi zakon, sutra da se zaposliš, nećeš penziju dočekati, morô bi do devedesete da dirinčiš...

RAŠA: Svet će se do tada raspasti. Nikakve penzije neće biti, ničeg’ neće biti... [...]

IGOR: Pa, svet je otišô u kurac... To je tačno, ali, nema razloga da tome i ne nazdravimo!

(*Kucaju se limenkama, piju.*)

Небојша Васовић

СУМАТРА

Једнога дана пробудићу се и нећу
више знати тај језик, језик
на коме сам се сунчао на Јадрану
и горко псовао на Балкану.

Једнога дана пробудићу се и нећу
знати куда да кренем, то су
само трешње процвале у мом стану
јер умем и те како да венем.

Задржаћу у сећању само обичне
речи што могу да се носе преко
воде: задржаћу улар и волове,
и плаву бразду, кукуруз од соли,
што клија из пене, свеволећи.

Прећи ћу чамцем преко вашег мора,
ја који сам замешен од праха,
и причест примићу само да стигнем
до оне обале, где ништа није
моје: ни вино, ни Суматра.

Đorđe Jakov

PISMO PRIJATELJU U DOMOVINI

Kao što znaš i sam, u krajevima iz kojih mi potičemo smrt dolazi kao blesak oštrice sablje. Ovde, čovek razmišlja o smrti kao što vrane na opustelom polju čeprkaju zemlju, tražeći zagubljeno i neizniklo zrnevlje.

Jutrima, spuštam glavu na jastuk i tonem u san, dok zora šalje prvu svetlost u moju sobu, odzvanjajući glasovima ljudi koje nikada neću upoznati. Večerima, ispijam vino kao što umorni prijatelj izgovara svoju poslednju reč ohrabrenja. Danima čeznem za ljubavlju, a onda se mesecima nadam odgovoru, kao što napušteni ljubavnik postavlja pitanja u praznini svoje nemoći. Obnavljam, rečju, nadu, kao što bogalj kotrlja svoja invalidska kolica.

Žene ovde imaju velike zadnjice, iako su mnoge mršave u telu. Uvijaju bokovima dok hodaju. Ovdašnje žene su žustre i odrešite. Mirišu ugodno i koža im je meka. Imaju svetlu put. Ne mare mnogo za decu, premda sve žele da ih dobiju. [...] Sve voze automobile. Starije dame više vole da voze bicikle. I sve imaju lepe, bele zube.

Kiša ovde često pada. Ti znaš da sam ja ponekad pisao o kiši, kiši i oblacima, govorivši da ih volim. Ovde, međutim, tokom godine padne toliko kiše, da sam počeo da je mrzim. [...]

Ono što je dobro jeste to da ovde ima mnogo tišine. Sve je tiho, pomislim često. Ulice, ljudi, autobusi, gradilišta, banke, bolnice, poštanske štedionice. Stanujem blizu jednog stadiona i jedina buka koju u ovom gradu mogu da čujem, jeste ona koja svakog drugog vikenda dopire sa gradskog stadiona.

Zaboravio sam da kažem da su ovde žene tihe dok vode ljubav. [...]

Ceo život je iza nas. Ko će nam vratiti mladost i nevinost? Lik mladosti, naivnost nevinosti. Nadu neiskušanog života, bremenitog mogućnostima i očekivanjima. Ostavljeni smo ovde sa proživljenim životom, koji, jadan, posrće i tetura od umora.

Čeprkam po ugaslom ugljevlju starih strasti i povremeno podižem pogled ne bih li ugledao smrt u njenoj mantiji. Ponekad zamišljam kako

podiže svoju kosu i onda mi, kao sabljom, odseca glavu, koja se, potom, kotrlja ledinom. Kad stvarno podignem glavu i pogledam kroz prozor, ugledam samo vrane kako čeprkaju po opustelom polju, tražeći zagubljeno i neizniklo zrnevlje.

Život nije što i pustim poljem preći, često si umeo da kažeš. Ovde je, mnogo puta pomislim, život upravo to: blago zaobljen rub vinske čaše, iz koje čovek, petkom uveče, srkne koji gutljaj vina uz upaljene sveće. Lepo je to, kažem sam sebi, verovatno je tako i drugde: kakva smrt, takav i život, ili, možda, obrnuto, ne mogu sad tačno da se setim. [...]

Skoro svakog puta kad napišem nešto lepo, na čemu, kako si ti to voleo da kažeš, čovek može da ogreje dušu (ili je to bilo srce, vidiš, i ovo sam zaboravio), neka me žena, iako zaljubljena, skoro bez reči napusti. [...] Žene koje sam znao prebacile su mantiju svojih života preko mene i mog srca. Ne daju mi da govorim, ali ja mislim kako ne smem da zaćutim. Reči su ona melodija o kojoj, kao o niti, visi svet oko mene. Reči, čujem ih kako govore, moraju da nestanu, svet da iščezne u tami. U toploj tami, doduše, ispod kaputa nasmejanog života i zamršenih spletova strasti, koje ga, kao ukrasi na mrtvom božićnom drvetu, krase. [...]

Gledajući sve ovo, prepoznajem u sebi staru snagu i novi jezik. Pisanje je kao brzi vetar: ono rasteruje maglu u noći i tužnu prašinu dana. Pisanje je kao dobri majstor koji za sobom ostavlja red. Tako i pisanje prepušta dušu miru i pesmi. A to je možda i jedino čemu se sada radujem, taj mir u srcu i pesma na usnama, prijatelju moj, mir i pesma kojima ću pozdraviti smrt, kad je budem ugledao kako mi se primiče, bez obzira na to da li će se ona odlučiti da samo prebaci svoju mantiju preko mene, ili da mi, svojom kosom, odrubi glavu.

Radmila Lazić

JEZIK

Bio si moja otadžbina, jer je
Ponestalo druge.
Česlav Miloš

Na obalama Pacifika. U vrhovima Alpa.
Na evropskim pločnicima.
Gde god osvanuo, ponet ili teran;
Sobom. Muzom. Ili, vlašću.
Bilo da gaziš krunice maslačka ili sneg.
Da ti koraci premeravaju peščano žalo,
Ili ulice, uzduž i popreko –
Uspori hod.

I, pognut il uznoseći se ka nama
Koji životarimo u drugom poretku i kraju.
U loju il salu. Il kožuri samo –
Izgovaraj reči.

Koje si slušao po trgovima i kraj uzglavlja.
I one koje si pljuvao na papir
I u lice. Pajacima i Nečastivom.

Jednu za drugom ponavljaj reči
Naroda na vašarima i pod vešalima.
Mrsne od nade. Presne od očaja.
Sablasne iluzije.

I dok ih budeš tako izgovarao sam
Nadjačavajući morske talase i zaborav;

Čućeš glasove pokajanja i opraštanja,
Zvona sa jutrenja i ona za uzbunu,
Pseći lavež, tramvajske šine, grmljavinu –
Mišje grickanje bivšeg tebe.

Daleke usne osetićeš na svojim usnama,
Mekotu ljubljenog trbuha uz svoj trbuh,
Ukus suza sa sopstvenog jastuka.
Kost u grlu!

Malu železničku stanicu
I nekog ko ne okrećući se ulazi u voz –
Noseći tvoje kofere i tvoje ime –
Videćeš u svakoj reči koju budeš sricao
Po metroima i tržnicama tuđeg života.

Biće to tvoja Itaka –
To u sebi izgovoreno i ono mrmoreno u bradu –
Reči nanizane u brojanicu,
Sve dok se ne ospu kao zemlja pod nogama
Onoga kome je bilo zabranjeno svako osvrtanje.

Maja Pelević

LER

U klubu „Rupa"... Vukan i Una za šankom cirkaju.

VUKAN: Devedesete su bile smor. Šta, imali smo tri ikone – Kurta Kobejna, Kventina Tarantina i Slobodana Miloševića.

UNA: A ceo tehno trip? Ekspanzija interneta?

VUKAN: I jareće bradice kod muškaraca. Kapiram da će dvehiljadite da budu još dosadnije. Slatki kokteli i loša matematika.

UNA: Sajber sex...

VUKAN: To i dalje sve es-ef. Jebote, prvo mora da se razvije sajber egzistens pa tek onda sajber sex u Srba. Ne znaju ni da se jebu oči u oči a kamoli virtualno.

UNA: To su ti dvehiljadite.

VUKAN: Dvehiljadite su misaona imenica. Svi se kao nešto lože, prate neke trendove a nismo dogurali dalje od mekdonalizacije i „mars" čokoladica, šta ti je...

UNA: Znaš da je Zrenjanin jedini grad u kome je „Mek" zatvoren par meseci pošto se otvorio.

VUKAN: ... Trebalo je lepo da slavimo ulazak u novi milenijum za jedno sto, dvesta godina kad nas porobi neka civilizovana država i smesti devedeset posto stanovnika u rezervate. Kako su to Indijanci primitivniji od nas? Oni tamo imaju kockarnice, zarađuju ljudi pare, bave se biznisom... a da ne pričam kako se bolje oblače od svih nas zajedno.

[...]

Iste večeri u klubu samo na drugom kraju.

VUKAN: Jebote, kako bih se sad uradio pajdo. Nedostaju mi ti jebeni fleševi.

UNA: Ne seri!

VUKAN: Znaš ono: tako bi' se vozio al' stalno sam u leru.

UNA: Hoćeš da popiješ nešto na ler?

On je samo pogleda.

[...]

VUKAN: Kada bih samo...
UNA: Imala sam jedan san...
VUKAN: Imao jedan bicikl...
UNA: Probudila sam se jedno jutro...
VUKAN: Može da bude mali poni...
UNA: I nisam imala pojma gde se nalazim...
VUKAN: Sa malim, tankim gumama...
UNA: Krenula sam ulicom i konačno sam počela da prepoznajem zgrade...
VUKAN: I velikim glasnim zvoncetom...
UNA: Ušla sam u zgradu svog prijatelja...
VUKAN: Seo sam na bicikl i krenuo ulicama...
UNA: Prolazim kroz hodnik.
VUKAN: Sve se stapa oko mene, nemam pojma gde se nalazim...
UNA: Pronalazim ključ na stepenicama...
VUKAN: Samo boje promiču, kao na esidu...
UNA: Kao u bezvazdušnom prostoru...
VUKAN: Voda me nosi dole ka podrumu.
UNA: Dugo se nisam osećala lako...
VUKAN: Moraš da plivaš uzbrdo.
UNA: Konačno stižem do stana broj 13.
VUKAN: Nastavljam da vozim ali se sve oko mene zaustavlja...
UNA: Iznemogla kucam na vrata.
VUKAN: Kao da sam zarobljen u nekoj slici.
UNA: Vrata se polako otvaraju.
VUKAN: Bio sam u sobi.
UNA: Ničeg nije bilo osim mene.
VUKAN: Od sećanja mi je bilo muka.
UNA: Prijatelje nisam imala.
VUKAN: O ljubavi sam prestao da razmišljam...
UNA: Čula sam da ne donosi dobro.
VUKAN: Ravnodušnost mi je prijala.
UNA: Puzala sam po parketu, osluškujući.
VUKAN: Obeležavao sam mesto na kome je ležalo moje telo.
UNA: Ubijala sam gamad cipelom.

VUKAN: Bili su to jedini trenuci kada sam proizvodio zvuk.
UNA: Sveće nisam koristila.
VUKAN: Mrzeo sam njihovu svetlost.
UNA: Noći su usamljene, pa ipak utešne.
VUKAN: Kod mene su jutra odisala prazninom.
UNA: Dosadilo mi je.
VUKAN Nema ničega osim mene.
UNA: Više se nikada neću vratiti.
VUKAN: Samo mi je dosadno.

Maja Solar

UPUTSTVO ZA UMIRANJE

neki ljudi umiru jako glupo. u najbizarnijim situacijama,
u slučajnostima koje su toliko slučajne da niko ne može shvatiti kako se to dogodilo.
ljudi umiru
ljudi žive koščate godine
koje sve do jedne vode u tu besmislenu smrt.
u ponavljajući refren.
tako i ja.
umrla sam zbog ljubavi.
malopre. šezdesetšestog januara. dok me satirala šesta gnojna angina u mesecu.
ali ne, nisam umrla zbog virusa
iako je izgledalo kao da me bolest hladi i greje i na kraju udaljuje
ležala sam u našem posoljenom krevetu
zamišljala sneg i škripanje mirijada lopata koje ga prevrću
so na kapcima mi je zatvorila oči
ko zna koji put u najdužem plošnom kadru
lopate su postajale sve bučnije
znoj se stapao sa imaginarnim snegom
bol iz utrobe pluća grla se skvrčila u grudve i
odjednom je sve nestalo.
ljubav me ubila.
i tako je uvek bilo
onda u vreme rata kada nismo šest meseci smeli proviriti u druge prostorije stana, bez struje, bez vode. sa prozorskim olupinama koje su bile opasnost. jer su bile meta. ako se naziru naša tela... ležali smo kao sardine na jorganu u predsoblju, gde nije bilo prozora ili onoga što je ostalo od prozora. i dok smo ležali i venuli, dok je sav hlorofil odlazio iz naših mramornih tela, dok smo izbegavali prozore granate snajpere bombe,

ja sam i tada umrla. ali ne, ne od granate, ne od metka, ne od opasnosti zvane prozor. ne zbog rata zbog kojeg je sve umiralo. nego opet na najgluplji način. pregazila me pošast ljubavi
ovo januarsko jutro ni po čemu drugome ne liči na aprilski ili majski početak rata u sarajevu
osim po smrtnoj figuri ljubavi.
bezveze je i što sam umrla baš sredinom meseca
jer danas su trebali stići svi računi
obuzela me blaga panika da li će moj cimer
zbog utučenosti i gubitka
platiti kiriju i sve što treba rebrima platiti
ili će se gazda suosjećati sa njim, izjaviti mu saučešće
i možda, ko zna, oprostiti mu jedno mesečno plaćanje
zbog tužnog događaja. tako glupa smrt bi na kraju mogla imati i neki smisao.
obuzela me panika i zbog toga što sam umrla neizdepilirana.
da sam barem znala satnicu smrti i drugačije napravila tjedni raspored, izdepilirala bih se jučer
bila bih lep leš sa glatkim nogama danas.
(nauka kaže da dlake rastu i posle smrti. u dnevnom snežnom kadru sve je vidljivo. migolji nemirno zverinje na kožnoj ploči)
u tridesetprvoj godini devetom mesecu i sedmom danu života
sam prvi put otišla na depilaciju voskom kod kozmetičarke. pre toga smo pinceta i ja bile najbolje prijateljice, iako ne baš strpljive jedna sa drugom. dok je kozmetičarka, također nestrpljiva i žustra, čupala dušu iz mojih staklenih nogu, ja ni tada nisam umrla od bola.
iako je trebalo. ne, ja sam opet umrla zbog ljubavi.
lopatanje snega, trganje leđnih mišića, iskakanje komične lopatice
prozori koji imaju okna i ne gledaju na pofaliće ili vogošću
sve je zasuo sneg. težak slani sneg se sručio u najsporiji snežni kadar ljubavnog filma
u tupu tišinu snežnog testa
zašto sada nisam umrla uz svečanu muziku?
muziku koja bi jednoj takvoj smrti dala težinu. na primer *godspeed!you. black.emperor.*
najviše volim umirati uz kovrdžave gitare.

jednom sam umrla uz ploču *cocteau twins*. album *treasure*. tada sam progutala
kovitlac plavih, fluorescentno plavih tableta. nisam brojala koliko. one su se usisavale u usnu duplju u ritmu usporenog vetrovitog kadra, najsporijeg kadra ikad. ali nisam umrla zbog tableta. usmrtila me dobro znana britva, isekla me na plave komade i odnela kroz plavi prozor u dugačku vrpcu vetra.
i dok neki i neke umiru
svečano.tragično.pompezno.uz bubnjeve i topove.u revolucionarnoj čeljusti.zbog ideja koje menjaju društveni sistem.radi spašavanja drugih. radi spašavanja sebe.na giljotini.na lomači.na žilavim poljima u seljačkim mukama.u žilavim fabrikama u radničkim mukama. od gladi.od rada.od raka.od granata.od zakona.od odmetničkih hromozoma.od silovanja i torture...
neki ljudi umiru jako glupo. u najbizarnijim situacijama,
u slučajnostima koje su toliko slučajne da niko ne može shvatiti kako se to dogodilo.
tako i ja,
feministica. koja se bori za drugačije emotivne i proizvodne odnose.
opet, uprkos svemu, umirem po ko zna koji put u dobro poznatom vodvilju,
zbog ljubavi.

*

„Ja sam još uvek daleko od pozitivnih primera novih žena, koje pristupaju iskustvu bivanja ženom sa relativnom lakoćom i, moglo bi se reći, sa zavidnom površnošću, čija osećanja i mentalne energije su usmerene na *nešto drugo* u životu a ne na *sentimentalna ljubavna osećanja*. Ipak, još uvek pripadam generaciji žena koje su odrastale na prekretnici istorije. Ljubav – sa svim svojim razočarenjima, svojim tragedijama i večitim zahtevima za savršenom srećom – još uvek ima veliku ulogu u mom životu. Isuviše veliku!" (Alexandra Kollontai, 1926)

Barbi Marković

IZLAŽENJE

Pošto je Bojana nedeljom izlazila sa mnom, ti sada, nakon što Bojana nedeljom više ne izlazi sa mnom, izlaziš sa mnom i nedeljom, kaže Milica, nakon što se Bojana zasitila i odmah se zakovala ispred tevea. I nisam odugovlačila, rekla sam Milici, dobro, hajde da izlazimo i nedeljom, nakon što se Bojana zasitila i pred teveom je. Dok smo subotom izlazile u Bejsment (koji je fensi), nedeljom izlazimo u Idiot (koji je treš), upadljivo je da nedeljom izlazimo mnogo ranije nego subotom [...]

Dok Milica po navici uvek nosi košulju s podignutom kragnom, ja nosim haljinicu. Što se, rekla bih, kod nje može objasniti hroničnom nadrkanošću i strahom od toga da će izgledati manje kul u haljinici, a kod mene se može objasniti hroničnim strahom od toga da ću biti manje seksi u košulji s podignutom kragnom. [...] Dok Milica nosi duboke puma patike do članaka, ja nosim PLITKE baletanke jer ništa ne mrzim više nego duboke patike, kao što Milica ništa ne mrzi više nego PLITKE baletanke. [...] Milica nosi crnu kožnu narukvicu s nitnama, ja roze znojnicu sa zvezdom. [...]

Tokom celog noćnog života više nikad ne uspevamo da se izvučemo iz glupog i osrednjeg, kaže Milica. Drogiramo li se, mi razmišljamo o tome čime se drogiramo, do trenutka kada moramo da kažemo, to je nešto sasvim obično, nešto bezveze, nešto besprizorno, to je nešto užasno neutešno, to čime se drogiramo, samo se po sebi razume. Tako nam se svaki izlazak pretvara u pakao, hteli mi to ili ne, a ono što progutamo se, kada promislimo o tome, ako smo dovoljno kul i dovoljno šarp, u svakom slučaju uvek pretvara u nešto sasvim obično i bezveze i suvišno, što nas tokom cele večeri najpotresnije deprimira. Jer sve što se misli je suvišno. Klabingu nije potrebno razmišljanje, kaže Milica, samo naša taština neprekidno ubrizgava svoje razmišljanje u klabing. [...]

Ako pogledamo klupsku scenu, kaže Milica, ako pogledamo unutar klupske scene, za šta je osoba poput mene s vremena na vreme dovoljno

smela, ispred nas je ogroman klabing, tačnije rasut po centru grada, ali u stvarnosti to nije nikakva klupska scena. Klupska scena je klupska laž, ja to tvrdim, kaže Milica. Ali da se vratimo na pojedinačno, kaže Milica. Imati stila ne znači ništa drugo nego raskrstiti s klupskom scenom i pre svega sa sobom kao pripadnikom klupske scene. U jednom trenutku uopšte više ništa ne prihvatati, znači imati stila, nijednog didžeja, nijedan brend, nijedan muzički pravac i prirodno nijednu drogu, sasvim jednostavno ništa više i u toj svakako jedinoj revolucionarnoj spoznaji doći sebi glave. [...]

Onda, kada zaista posetimo nekog klabera u njegovom domu, kaže Milica, shvatimo da je taj užas koji vlada izvan beogradskih domova, čije smo odsustvo stila i neukusa i bezveznost uvek odvajali od bezveznosti, neukus i odsustva stila u beogradskim domovima, izvan beogradskih domova zaista smešan u poređenju s užasom unutar beogradskih domova. To ako smo u stanju da se zadovoljimo ovom primitivnom podelom na izvan i unutar...

[...]

Individualac je u Beogradu ugrožen [...] ignorišemo ga, ni protiv koga se ne borimo prljavije nego protiv izuzetnog klabera, individualca bacamo u ćoše, jer mu je u beogradskom klabingu mesto u ćošetu. [...] A šta znači, kaže Milica, trošiti svoj potencijalno genijalan kvalitet u Beogradu, ne samo u beogradskom noćnom životu, koji se uvek namesti tako da te uništi umesto da ti da snagu, da te ukoči umesto da te otvori, to znamo. [...] Ako pomnožimo zatvorenost zatvorene klupske ekipe i zatvorenost ove zemlje, kaže Milica, količnik je jebiga sve to o čemu pričam.

Dragan Bošković

JUTRO MOJE BOGORODICE TEK DOLAZI

Ja imam Bogorodicu i Clash i ovaj grad
ja imam Blaženu Devicu,
ja imam Clash i imam grad,
ja imam jutro svakoga jutra,
ja molim za jutro, lutalice, Hamburg, Beograd,
ja čujem Clash, rhythm i blues,
ja svakim stihom imam rif, imam jutro i glas,
i svako jutro Janis peva Lennon-u *Happy Birthday*,
i imam njen zarazni smeh, njene sklopljene oči i jutro,
ali jutro moje Bogorodice tek dolazi.

Ne jutro Bogorodice nego jutro grada,
ne jutro koje dolazi, ni koje traje veoma dugo,
tek refren jutra, kontraritam pesme,
tek *Police and Thieves* i *Guns of Brixton*,
ali ne Clash koji dolazi, koji daje zvuk, svakom mom jutru lik,
nego lik velike Bogorodice, dolazak moga grada, pesme,
ja imam svoju Bogorodicu svakog jutra.

Ja vidim veliku luku nebesa,
talas mirisne magle, Elbu, poslušnu vodu, bez posade brod,
ja vidim luku, iz Londona, sa ovoga broda,
sa ovog straha, sa talasa mog oka,
Devičansku luku u koju ćemo stići sami, lično,
samo to više i nećemo biti mi, lutalice, a ni zvezde,
ni žene, ni pomorci, tek suze bačene u prah,
neka pena ćemo biti, trenuci, šapat grada, Severa,
što šapuće, kao aorta, sve hladnije i tiše,

po prvi put ja, u kome više nema ljudske tuge,
i opet ja, u modrom času kada će srce konačno da se stiša,
jer ovo je krilo majke, luka, ovde magla miriše,
nije ovo brod sa koga će padati decembarska kiša.

Čujem ljuljanje staklenih oblakodera,
trgove, zvona, dolazak otvorenih vrata Pisma,
i čujem, *prah, pepeo, smrt je to*,
i ništa, španski *nada* i *ничего*,
i imam Janis na vratima, dok, iz prošlosti, slušam, njen korak, tako lak, tak-tak,
čujem i njen vrisak, krik cveća na trgovima,
susret helikoptera na spratovima oblaka,
čujem zvono dolaska, *Odu mojim roditeljima*,
Zoranu, Zaharija i Tadeju, galeba i mesec na pučini,
i Tadeju čujem: *Moje sike, moje sike, moje sike-sikice*!
i lutam, hladan, ćutim, bdim i umirem,
i čujem kroz suze ljudski smeh, škripu, otvorena vrata,
čujem kucanje na vrata sobe, kuc-kuc, knock-knock, na vrata,
kucanje na vrata kroz koja niko nikada ući neće.

Jer ja imam Clash za ovaj grad,
i imam grad za ovaj grad.
jer imali su Bogorodicu za ovaj dolazak
i one lutalice pre nas i sunce iznad nas,
za ovaj grad, za ovaj grč, brejk, refren i rif,
za ovaj grrrrr, glad vremena i damar bubnjeva, tu-dum,
za brrrrrrrm dolaska moga Mitsubishi-ja,
za oblak novog lika, za obrnuto e, o Bože, za reage,
za ime moga grada, draga, ko grom iz vedra neba,
za ime moje, ime moje drage, narandžasti šapat moj.

Jer ja imam Bogorodicu, Blaženu Devicu,
i to ne samo za konvulzije vremena, za smrt, ritam jutra i detinji plač,
ne samo za staklene spratove oblaka, plamen i lovce bombardere,
ne samo za sjaj dolaska i gospel velike nade, Aleluja,
za talas svitanja i luku naših imena,

ne samo za metropole nego i za otvorena vrata sobe,
za otvorena vrata, A-mol, za nepostojeću sobu, kuc-kuc,
za vrata, sobu, otvaranje sve hladnije i tiše, u veke vekova, Amen,
za glad otvaranja, za glad,
za Clash,
za ovaj grad,
za jutro moje Bogorodice koje tek dolazi.

Srđan Valjarević

FRIC I DOBRILA

Bio je utorak, deset sati pre podne, televizor je bio uključen, Fric je sedeo za velikim trpezarijskim stolom, pio je kafu, pušio i menjao televizijske kanale daljinskim. Odmah pored tog velikog trpezarijskog stola nalazio se veliki krevet, tu je ležao Mate pokriven jorganom i spavao. Dobrila je bila u sobi, i ona je spavala. Fric je brzo menjao televizijske kanale, ton je bio isključen, samo je gledao slike. Onda se sagnuo i sa poda pored Matinog kreveta uzeo Matin mobilni telefon. Onda je malo pogledao šta ima u Matinom telefonu, pa je pušio, pio kafu i čitao Matine poruke. Onda je pročitao poruke koje je Mate razmenio sa bivšom devokom iz Rajnfeldena u Švajcarskoj, pa je u jednoj poruci napisao kako mu je u Srbiji lepo, ali da mora mnogo da radi. Onda je Fric izašao iz poruka pa je otvorio mali ekran na kojem piše kontakti, pa je tu Fric tražio sebe. Onda je našao sebe pod imenom Otac Fric. Onda je izbrisao to ime Otac Fric pa je upisao Srpska pravoslavna crkva. Onda je izašao iz kontakata pa je otvorio mali ekran na kojem piše „podešavanja" pa je promenio melodiju zvona Matinog telefona i umesto muzike iz filma *Lovac na jelene* namestio muzku iz filma *Zlatno oko* o Džejmsu Bondu. Pa je onda u telefonu promenio zvuk za obaveštenje o pristiglim porukama: umesto podešenog zvuka namestio je zvuk kao kad pukne bomba. Onda je Fric spustio mobilni pored Matinog kreveta tamo gde je ranije i bio, pa je nastavio da puši i da pije kafu i da menja kanale daljinskim. Onda je Fric ugasio cigaretu, pa je uzeo svoj mobilni telefon i napisao poruku: „Narode, probudi se! Muskarci stari do trideset godina da se odmah jave u najblizu kasarnu!" Onda je Fric poslao tu poruku na Matin telefon i odmah svoj mobilni vratio u džep. Onda se glasno čula eksplozija bombe sa Matinog telefona. Mate se probudio, trgnuo se, gledao je oko sebe i po trpezariji, pa je onda pogledao u svoj telefon, sagnuo se, pročitao poruku, pa je opet gledao oko sebe, pa je video Frica, pa je rekao: „Dobro jutro." Onda je i Fric rekao: „Dobro jutro." Onda je Mate u bunilu gledao u telefon pa u

Frica, pa je na kraju spustio telefon i vratio se pod jorgan. Fric je i dalje menjao kanale, zapalio je još jednu cigaretu. Onda je sačekao pet minuta, pa je rekao: „Mate, Mate", ali se Mate nije budio. Onda je Fric izvadio svoj mobilni iz džepa i napisao jednu poruku: „Budi se, srpski narode!" pa je poslao poruku na Matin broj i vratio svoj telefon u džep. Uskoro se ponovo čula eksplozija bombe sa Matinog mobilnog. Onda je Mate poskočio iz kreveta, brzo se sagnuo i dohvatio mobilni sa poda i pročitao poruku. Pogledao je u Frica. Fric je pušio i gledao Al Džaziru, upravo je išao prilog kako na granici Grčke i Turske policija vodenim topovima rasteruje migrante. Onda je u trpezariju ušla Dobrila u spavaćici i pitala: „Kakve su se to eksplozije čule?" Onda je Fric rekao: „Pojma nemam." Onda je Mate i dalje držao svoj mobilni, pa je bunovan gledao malo u mobilni, malo u Dobrilu, malo u Frica, malo u te-ve i u prilog na te-veu kako policija vodenim topovima prska migrante, pa je rekao: „Ja pojma nemam šta se ovde dešava." Onda je Dobrila pitala Frica: „Šta gledaš to?" Onda je Fric odgovorio: „Gledam kako ove ljude što beže iz svog pakla dočekuju ovi što brane ovaj naš pakao." Onda se Dobrila vratila nazad u svoj krevet. Mate je i dalje ležao i zbunjeno držao mobilni i gledao Al Džaziru iz kreveta. Onda je Fric pitao: „Šta ima novo?" Mate je odgovorio: „Nema ništa." Onda je Mate ponovo zaspao držeći u ruci mobilni. Onda je Fric ponovo iz svog džepa izvadio svoj mobilni i otkucao poruku: „Narod se opet događa! Svi na granice ili u Crnu Goru! Sačuvajmo svetinje i slobodu!" pa je poslao na Matin broj. Onda se opet čula eksplozija na Matinom mobilnom, pa se Mate probudio, pa je Dobrila uletela u trpezariju. Onda je Mate pitao glasno: „Otkud crkvi moj broj?" Onda je Fric izvukao svoj mobilni iz džepa samo dopola i pipnuo je na poziv pa se čula muzika iz filma *Zlatno oko* o Džejmsu Bondu. Onda je Mate pogledao u ekran mobilnog pa u Dobrilu pa se javio na telefon: „Molim? Ko je to?" Onda je Fric prislonio svoj telefon uz lice, pa se okrenuo ka Mati i rekao: „Vulin. Aleksandar Vulin."

Novica Tadić

LUDOM VOJVODI

Razmini, ako imaš kuda.
Okreni se i pogledaj:
ode ti put u daljinu.
Sluge ti kofere
u drugi grad odnesoše.

Razmini, ludi vojvodo.
Odvrati lice od mene,
kao što ja misli odvraćam
od žestine i
lukavstva bučne ulice.

Razmini, kokošiji sine.
Perje ti je šareno,
šareno i plameno.
Tebe košmar rodio.
Mene ulični ugao zaklonio,
da povratim dah.

Milena Bogavac

NORTH FORCE
Tragedija za poneti

DUJE: Nisu momci krivi što su besni, brate, je l' to jasno?!... Pa, to svako zna. Nisu oni zbog Zvezde takvi, brate, ni zbog navijanja. Svoj klub mora da se voli. To je uvek bilo. Je l' to jasno?! Zvezda je ono što je uvek bilo, brate, i što će uvek biti. To je drugo. To je tradicija. Mora da se poštuje, bre. Mene je deda učlanio u Zvezdu, dan pre nego što sam rođen. Nije on bio komunjara, ko ove pičke. Kad mi neko kaže da je Srbin, a grobar je, popizdim. To ne tolerišem, brate. Nisu Srbi komunjare, je l' to jasno?!

[...]

SKAR: Ništa više ne trebam da ti pričam. Ovi klinci danas su umobolni, jebem ih u usta, bre. A svi cavice, pazi šta ti kažem... Niko od klinaca nema muda (...) Ovi klinci su piškili u ćega, kad smo se mi tukli, Maksimir i to. E, to su bila vremena. Svi znamo ko je započ'o rat ... Navijači! Razumeš? A ovo sad sve drogirano, i glupo, keve mi. Jedino starija genaracija... Duje i ja. To vredi od North Forca. A ovi klinci danas, zarađuju na našoj slavi. Ozbiljno, breee... Pa, kako? Misliš da je to meni drago da kažem?! Nije mi drago, brate. Ali da se kladimo da ovi klinci idu na Sever zbog kinte. Pa, da. Obrneš neku gudru, nešto prodaš, ovo-ono, a još kad imaš nekog jakog iza sebe... Ja mrzim prodaju, brate. A ovi klinci bi danas prodali i Zvezdu i drugove, i kevu i ćaleta, bre, i sve što hoćeš...

[...]

DUJE: Sad, ono kao, starija ekipa proziva mlađu, i to je uvek bilo tako, ali neko mora da povede klince. Ranije sam pizdeo mnogo više, brate, zbog toga što se gudriraju, i zbog svega. Zabranjivô sam im da puše u mom prisustvu. Prvo sam ih tukô, ali od kad smo kod mene napravili teretanu, provalio sam da je mnogo gotivnije da vežbaju. Kad uhvatim da mi neko smrdi na travu, 'ajde dečko na sprave, pa se opterećuj, opterećuj

dok ne kažem da je bilo dosta. Ali, posle sam popustio. Jebi ga... Svi su oni punoletni. A što im više zabranjuješ, više će da rade. [...]

DUJE: Ovi klinci su bre krajišnici, nisu bre, mrdnuli bulju iz kraja sem do Marakane. Ovi, bre, momci, samo Zvezdu imaju u životu. A mali Šone nije u tom fazonu. Zato ga gotivim. Nije krajišnik, kapiraš? Mali ide u školu, smuca se po gradu, šeta neke devojčice tu i tamo, kapiraš... Nije ko svi. Takav dečko je Zvezdaš. Ima muda, i nije mentol. To što Skar reži na njega, to me boli kurac. Dao sam zastavu kome sam 'teo i u koga sam imao poverenja. Šone je pametan dečko. Biće od njega nešto, kapiraš?

Petog oktobra je lepo došô ujutru kod mene i rekao mi: Duje, brate, ja ću da ponesem kameru. Tako je rekô. Da hoće da snima za istoriju, kako su Zvezdine delije digle revoluciju. I rekô mi je: Duje, znaš me – znam te, danas neću da se kurčim, hoću sve da snimim. I da je to meni neko drugi rekô, ja bih njemu jebao kevu, ali Šone je pametan dečko.

BOKI: Da li sam šta?... Privođena? Nisam. Mislim, jesam jednom al' zbog bezveze. *(Udarac)* Ozbiljno, bre. Bilo je neko sranje u gradu, ispalo je kao da smo Šone i ja čuknuli neku apoteku, a nismo. Mi smo lepo prolazili, bre, opušteno, a apoteka je već bila čuknuta. I ništa nije bilo da se uzme. Bensedini, dijazepami, lorazepami, artani, prozak, ništa... Ma, čak su i trodone izneli, Šone se tripovo da će da nađe lekove za moju kevu, a on našô samo beli mantil i čiviluk. Obuko ono sranje, i stao iza šaltera kao da je apotekar. Ajde bre, Šone, u pičku materinu, a njega boli kurac. [...] Na kraju došla marica. Ja odmah počela da se derem da sam maloletna. Maloletna! Maloletna!... Pandur, bum, odvali mi šljagu. Kaže: ko je tebi ukrô glas, kad ti nemaš pravo glasa?! Dalabu. Al' ja mu nisam ništa rekla. [...]

SKAR: Znaš, nekad pomislim ono, jebote, šta bih ja bijo da nisam Skar? Mislim, dobro, možda bi' imô neku bolju cupi, brate. Ali Boki mene poznaje. Zna kakav sam bijo. Ona mi daje, zato što me kapira, kapiraš?... Ili zato što je navučena, mamu joj jebem kurvinu.

BOKI: Bilo je suđenje za to, posle, i ispostavilo se da je apoteku razvalio neki džanki iz kraja. Samo su nas bezveze iscimali, mamu im jebem kurvinsku. Bez veze, kad ti kažem. Kapiraš? Tukli su ga bezveze. Ali, ko ga jebe kad je debil?... Sjebaće se. Zbog tog svog kurčenja. Kao i Skar. Skar je mogô da bude dobar dečko, pazi šta ti kažem, samo da se nije stalno kurčio. Ja to znam.

DUJE: Zvezda mora da se voli. Je l' to jasno?! Zvezda je ono što je uvek bilo, i što će uvek biti. Je l' to jasno?! Kad ti sve pukne u životu, je l' kapiraš, tek tada možeš da vidiš šta je ono što ti ostaje zauvek. Zvezda, brate. Drugovi, brate. Je l' to jasno?!

Petar Matović

DEPONIJA EVROPE

I live on the Balkans, govorim turistima iz Evropske unije,
I write poetry, objašnjavam čime se bavim;
klimaju glavom sa odobravanjem penzioneri
iz Folksvagenovog pogona u Volfsburgu:
ne sumnjam – poezija Balkana je egzotična destinacija
zapadnoevropskih turista.

Vetar diže rub suknje jedne preplanule Nemice,
dame u godinama sa etno đerdanima
slušam tvrde glasove što izgovore imena zemalja
čije jezike ne smem više da razumem:
Montenegro, Croatia, Bosnia und Herzegowina, Serbia.

A primetna je obnova monarhije:
u cvetanju jorgovana serbijanskih varoši
feudalizam neoprostivo stiže ovog proleća.

Tešim se kako trgovina ide,
kako ide piraterija diskova, kozmetički proizvodi...
U centru ovog malog grada na jugu države
ubeđuju me da je preko granice istok,
a sve je u mešanju slogova čajniz, ciganjskih
i serbijanskih.

Sunce je u lavi zapada naglo zašlo preko moje usne,
grizem je od svraba, skupljam robu,
odlazim sa trga ne okrećući se... Iza mene
praska, žubori, glagolje stranci i domoroci.
A ima li rešenja sem ljubavi za Balkan,
oficijelnu deponiju Evrope.

Слободан Владушић

ВЕЛИКИ ЈУРИШ

Деведесетих година тог века поново се заратило. Последњи Солунци су умрли тих година, тихо и неприметно, без почасних плотуна. У рату који је трајао нису се више борили њихове дивизије, нити су се вијориле заставе њихових пукова, нити су се делили ордени које су они поносно носили.

Умирали су мирно, као људи који су давно сахранили своје ближње и које сада више нема ко да ожали.

На крају века, када се и тај рат завршио, ниједан од Солунаца није више био међу живима.

Крајем друге деценије двадесет првог века, било је, међутим, још увек људи који су са тим ратницима били у некој чудној вези.

Иако никада нису били у рововима испод бугарских положаја на Ветернику или Добром пољу, могли су да осете оно што су Солунци осећали док су певали песму *Тамо далеко*, на почетку свог последњег, великог јуриша.

И њихове последње победе.

Понекад се и то дешава: загледани у очи мртвих видимо неку далеку светлост коју више не можемо да видимо у очима живих, око нас.

Можда ће неко да ту светлост види у нашим очима.

Можда.

Radmila Petrović

ŠUMA, PLUG, JAGORČEVINA

osećam duše ženskih predaka
koje su nastradale od muške ruke

zakačile se za mene
kad sam krenula u Beograd
i neće ni one kući

govore mi seci ih kao pihtije!

pogledom ili kuhinjskim nožem?
možda perorezom koji nosim u džepu?

hoću, samo ne ovog
naročito ovog! naređuju

od svega što sam na svetu mogla biti
bila sam samo žensko, priča Radovanka
pse na selu nikad nismo cenili
a biti žena bilo je gore od psa

tvoj pradeda je bio kao izvor
kaže Dobrosava, hladan i prek
spavali smo u kaci za rakiju kad me je doveo
vešao me je kao mačku koja je pojela sve pilиće

a sve je to i bilo zbog rakije

snago, ne pristaj da budeš nečija

izađite iz mojih pesama!
i vi ste htele samo sinove
koji su vam posle razbijali glave

ništa iz muke niste naučile, babe
sve je bilo uzalud

Гојко Божовић

ПОСЛЕ НАС

Онима који дођу после нас
Неће бити тешко да буду бољи од нас.
И ми смо то могли да будемо,
Али нисмо били бољи
Јер смо живели у страху и покори.
Живели смо од наде а не од вере.
Чекали смо чудо, сваки дан друго,
Плашећи се да ће се оно остварити.
Нисмо учинили оно што смо морали,
А за све што смо чинили
Веровали смо да морамо.
Улазили смо у сенку,
Јер је сенка неко други,
А неко други може да буде и пакао
И звер која се мешкољи равно пред скок.
С пријатељима смо причали испод гласа.
Пред собом смо ћутали и склањали се.
И тако је прошло време.

НАПОСЛЕТКУ

Војислав Карановић

ШКОЛА

Савладали смо добро лекције,
Научили шта је требало. Сада мирно
седимо, као у учионици, спремни
да одговоримо на свако питање.

Сада је, уосталом, лако да се објасни
зашто небо има боју извора који
још није настао, и двоуми се
да ли да из земље избије. И рећи
који је главни град наше крви.

Уз осмех сада можемо да одговоримо
колико су два плус два ока.
И замишљено, али без суза и прецизно
да објаснимо шта се добија када се
срце претвори у разломак.

Свако од нас зна, и може да каже, зашто се
срећа подиже попут таласа, и брзо повлачи.
И да наброј имена пустиња
Након тога насталих.

Омиљена питања су нам она о држави песка,
и о камену – првом крунисаном владару.
И она о сазвежђима која круже
Унутар орахове љуске.

Напокон разумемо зашто је прича
о змају који свако вече прождире сунце
замењена причом о сунцу под којим
изумиру сви змајеви. И бајке смо савладали.

Мачји кашаљ су сада за нас питања о томе
како од варница из зеница постају звезде.
И зашто се измишља небо, удаљено,
у које се оне укуцавају као ексери.

Знамо када је и са којим циљем основана
генерална тишина. Колико их има
и како се зову континенти туге.
Научили смо граматику сенки.

Понеког још збуњује питање: која је
гласовна промена извршена у речи живот –
али неко би му, ако треба, дошапнуо одговор.

И свако тачно зна колика је специфична
тежина постојања, јер је то лична
тежина сваког од нас, као и сваке звезде.

О свему томе можемо да причамо.
И причали бисмо дуго, без застанка.

Али, нико нас не пита.
Нема никога да нас прозове.

Бојан Васић

СТВАРИ БЕЗ ИСТОРИЈЕ

2

не привлачи сам овај залив та
северна ивица крфа већ аутизам
предела искорак маште

свежину препознам тек дуго
након пљуска препознам
пропустљивост плаве површине
и мицање спорих аполитичних
тела гојазност присутну и ознојену
препознам кожу која као да
тврди *лето је*
ништавила нема

то сам сигурно негде
прочитао ту реченицу та
тела видик који ми се чини туђим

то све можда и постоји али мирис
сигурности слаби са пружањем
текста не допире довде

можда у стих допишем чак и *галеба*
жуну или неку сличну
птицу можда ипак допишем:
галеб брже од сваког значења и
симбола можда га једноставно
приземљим спустим на прву грану

присутности кликнувши једном
или двапут (ни сам не знам) његовим
гласом: *лето̄ је*
ништавила нема

можда ехо тих
речи осмисли и нас и воду елипсу
препуне обале

О АУТОРИМА

Иван В. Лалић (1931–1996) рођен је и преминуо у Београду. Био је српски песник, есејиста и преводилац са француског, немачког и енглеског језика, добитник низа домаћих и међународних признања за свој рад. Песничке збирке: *Бивши дечак* (1955), *Аргонаути и друге песме* (1961), *Време, ватре, вртови* (Змајева награда) (1961), *Страсна мера* (1984), *О делима љубави или Византија* (1987), *Четири канона* (1996). Песма „Плава гробница" објављена је у збирци *Писмо* (1992).

Милосав Тешић (Лештанско код Бајине Баште, 1947) српски је песник, есејиста и лингвиста. Добитник је свих релевантних домаћих награда и признања за поезију. Избор из опуса: *Купиново* (1986), *Кључ од куће* (1991), *Благо Божије* (изабране и нове песме, 1993), *Прелест севера* (1995), *Прелест севера, круг рачански, Дунавом* (1996). Песма „Плава гробница – Видо" у ово издање уврштена је према верзији објављеној у збирци *Са Авале поглед* (2021).

Ибрахим Хаџић (Рожаје, 1944), поезију пише више од пола века. Добитник је више значајних књижевних награда. Књиге поезије: *Харфа васиона* (1970), *Оформити јединствену животињу* (1974), *Врели трагови* (1980), *На стаклу записано* (1987), *Исти живот* (изабране и нове пјесме, 1988), *Матерњи језик* (2016). Песма „Кратак преглед балканског сатирања" објављена је у збирци *Дуге сенке кратких песам*а (2014).

Радослав Петковић (Београд, 1953 – Нови Сад, 2024) био је српски прозни писац и есејиста, превођен на више европских језика, добитник најугледнијих домаћих књижевних признања. Избор из дела: романи *Пут у Двиград* (1979, Награда „Милош Црњански"), *Сенке на зиду* (1985), *Судбина и коментари* (1993, НИН-ова награда, Награда „Меша Селимовић"), *Савршено сећање на смрт* (2008, Награда „Борисав Станковић"); књиге прича *Извештај о кући* (1989, Андрићева награда), *Човек који је живео у сновима* (1998, Награда „Златни сунцокрет"); књиге есеја *Оглед о мачки* (1995), *Византијски интернет* (2007), *Употреба вилењака* (2008), *Колумбово јаје* (2017, Награда „Душан Васиљев").

Ђорђе Лебовић (Сомбор, 1928 – Београд, 2004) био је драмски и прозни писац, као и сценариста. Детињство је провео у Сомбору и Загребу, а као петнаестогодишњак је са својом породицом транспортован у концентрациони логор Аушвиц. Ово искуство ће трајно обележити његово стваралаштво. Избор из опуса: драме *Небески одред* (са Александром Обреновићем, награда на Стеријином позорју), *Три ироттеске*, *Халелуја*, *Викторија*, *Пали анђели*, *Сентандрејска рапсодија* (по мотивима дела Јакова Игњатовића), *Кактуси и руже*. Роман *Semper idem* објављен је постхумно (2005).

Душан Ковачевић (Мрђеновац код Шапца, 1948) превасходно је драмски писац, али и романсијер, сценариста, позоришни и филмски режисер. Добитник је бројних признања, међу њима Октобарске награде града Београда, Златне арене за најбољи југословенски филм, Златне палме за најбољи сценарио, Стеријине награда за текст савремене драме (у три наврата), Награде „Бранко Ћопић" и Награде „Јоаким Вујић". Драме: *Маратонци трче почасни круг* (1973), *Радован III* (1973), *Шта је то у људском бићу што га води према пићу* (1976), *Сабирни центар* (1982), *Балкански шпијун* (1983), *Свети Георгије убива аждаху* (1986), *Професионалац* (1990), *Урнебесна трагедија* (1991), *Лари Томпсон, трагедија једне младости* (1996), *Генерална проба самоубиства* (2008).

Светислав Басара (Бајина Башта, 1953) истакнути је романсијер, приповедач, драмски писац. Добитник је многих домаћих и међународних награда и признања. Књиге су му превођене на енглески, француски, немачки, мађарски, бугарски, италијански и македонски језик. Избор из опуса: романи *Фама о бициклистима* (1987), *На Граловом трагу* (1990), *Монголски бедекер* (1992, Нолитова награда), *De Bello Civili* (1993), *Lonney Tunes* (1997), *Успон и пад Паркинсонове болести* (2006, НИН-ова награда), *Почетак буне против дахија* (2010), *Mein Kampf* (2011), *Анђео атентата* (2015), *Андрићева лествица ужаса* (2016), *Контраендорфин* (2020, НИН-ова награда).

Владимир Пиштало (Сарајево, 1960) романсијер је и приповедач. Избор из опуса: поетске прозе *Сликовница, Манифести*, *Чајеви Марса / Ноћи*; збирке прича *Крај века, Витраж у сећању, Приче из це-*

лоī света; романи *Миленијум у Беоīраду* (2000, Октобарска награда града Београда), *Тесла, йорūрет међу маскама* (2008, НИН-ова награда), *Венеција* (2011), *Сунце овоī дана: Писмо Андрићу* (2017), *Песма о ūри света* (2023, Награда „Бескрајни плави круг") и књига есеја *Значење џокера* (2019, Награда „Меша Селимовић").

Давид Албахари (Пећ, 1948 – Београд, 2023) био је романсијер, приповедач и преводилац. Носилац је многих домаћих и међународних књижевних признања. Избор из опуса: романи *Цинк* (1988), *Снежни човек* (1995), *Мамац* (1996, НИН-ова награда), *Мрак* (1997, 2008), *Гец и Мајер* (1998), *Светски йутник* (2001), *Пијавице* (2006), *Лудвиī* (2007), *Брат* (2008), *Ћерка* (2010), *Контролни йункт* (2011), *Животињско царство* (2013); збирке прича *Обичне йриче* (1978), *Опис смрти* (1982), *Фрас у шуūи* (1984), *Мале йриче* (2013); књиге есеја *Преūисивање света* (1997), *Терет* (2004), *Људи, īрадови и штошта друīо* (2011).

Горан Петровић (Краљево, 1961 – Београд, 2024) био је есејиста, прозни и драмски писац. Избор из опуса: књига кратке прозе *Савети за лакши живот* (1989); романи *Атлас описан небом* (1993), *Опсада цркве Светоī Сūаса* (1997), *Ситничарница „Код срећне руке"* (2000, НИН-ова награда), *Папир* (2022) и *Иконостас* (2022); збирке приповедака *Острво и околне йриче* (1996). Прича „Богородица и друга виђења" публикована је у збирци *Разлике* (2006).

Владимир Арсенијевић (Пула, 1965) књижевник је, публициста, преводилац и уредник. Избор из опуса: романескна тетралогија *Cloaca Maxima* (*У йоūūалубљу,* 1994, НИН-ова награда; *Анђела*, 1997; *Ка īраници*, 2018; *Духови*, 2023).

Слободан Зубановић (Београд, 1947) песник је и есејиста. Добитник је низа књижевних награда, међу њима и Змајеве награде (2009), Награде „Десанка Максимовић" (2007), Дисове награде (2005). Избор из опуса: песничке књиге *Куūатило* (1973), *Сūратеīија лирике* (1995), *Саркофаī* (1998), *Сонети са села* (2009), *Требало би то да йрочиташ* (2013); путопис *Друм за Каређу* (1998); збирке есеја *Скок йреко сенке* (1995) и *Атлас о Црњанском* (2007). Песма „Одлазак младића" објављена је у збирци *Save as* (2005).

Добрило Ненадић (Вигоште код Ариља, 1940 – Ариље, 2019) био је српски прозни и драмски писац. Избор из опуса: романи *Доротеј* (1977, Награда Народне библиотеке Србије за најчитанију књигу), *Киша* (1979), *Врева* (1981), *Поларна светлост* (1995), *Деспот и жртва* (1998, Награда Народне библиотеке Србије за најчитанију књигу, Награда „Меша Селимовић"), *Ураган* (1999), *Брајан* (2000, „Рачанска повеља"), *Победници* (2004, Награда „Светозар Ћоровић"), *Мрзовоља кнеза Бизмарка* (2005, Награда „Бора Станковић").

Видосав Стевановић (Цветојевац код Крагујевца, 1942) српски је драмски и прозни писац. Дела Видосава Стевановића превођена су на све значајније светске језике. Романи: *Нишчи* (1971), *Тестамент* (1985, НИН-ова награда), *Љубавни круг* (1988), *Снег у Атини* (1992), *Острво Балкан* (1993), *Христос и пси* (1994), *Абел и Лиза* (2001). Књиге приповедака: *Рефуз мртвак* (1969), *Периферијски змајеви* (1978), *Царски рез* (1984).

Дарко Цвијетић (Приједор, 1968) прозни је писац, песник и позоришни редитељ. Песме и романи су му преведени на многе европске језике. Избор из опуса: књиге поезије *Ноћни Горбачов* (1990), *Масовне разгледнице из Босне* (2012); приповедне збирке *Манифест Младе Босне* (2000), *Ноћна стража*; романи *Schindlerov лифт* (2018), *Што на поду спаваш* (2020), *Превише ми то. Осам дјевојчица* (2024).

Слободан Селенић (Пакрац, 1933 – Београд, 1995) био је српски прозни и драмски писац, позоришни критичар и универзитетски професор. Добитник је низа значајних књижевних награда и признања. Избор из опуса: романи *Мемоари Пере Богаља* (1968, Октобарска награда града Београда за књижевност), *Пријатељи* (1980, НИН-ова награда, Награда Народне библиотеке СР Србије за најчитанију књигу 1981), *Писмо/глава* (1982), *Очеви и оци* (1985), *Timor mortis* (1989, Награда југословенске критике „Меша Селимовић"), *Убиство с предумишљајем* (1993, Награда Народне библиотеке Србије за најчитанију књигу 1994. и 1995); драме *Косанчићев венац*, *Ружење народа у два дела* (Стеријина награда за најбољи текст 1988).

Мирослав Максимовић (Његошево, 1946) српски је песник и есејиста. Носилац је многих признања и награда, између осталих Бранкове награде, Змајеве награде и Дисове награде. Избор из опуса: песничке збирке *Спавач под упијачем* (1971), *Песме* (1978), *77 сонета о животним радостима и тешкоћама* (2008), *Шапат кише о слободи: изабране песме* (2009) и *Бол* (2016), из које је истоимена песма уврштена у ово издање.

Владимир Кецмановић (Сарајево, 1972) српски је романсијер, приповедач, есејиста и сценариста. Вишеструко је награђиван. Живи и ради у Београду. Избор из опуса: романи *Садржај шупљине* (2001), *Феликс* (2007, Награда „Бранко Ћопић"), *Топ је био врео* (2008, Награда „Меша Селимовић"), *Каинов ожиљак* (2014, у коауторству са Дејаном Стојиљковићем), *Осама* (2015, Велика награда „Иво Андрић"), *Кад ђаволи полете* (2022, Виталова награда); збирке приповедака *Зидови који се руше* (2012), *Као у соби са огледалима* (2017). Добитник је Андрићеве награде 2017. за причу „Ратне игре".

Михајло Пантић (Београд, 1957) приповедач је, књижевни критичар и универзитетски професор. Добитник је низа књижевних признања, приче су му преведене на двадесетак језика. Избор из опуса: књиге прича *Хроника собе* (1984), *Вондер у Берлину* (1987), *Не могу да се сетим једне реченице* (1993), *Новобеоградске приче* (1994), *Седми дан кошаве* (1999, Награда „Бранко Ћопић"), *Ако је то љубав* (2003, Андрићева награда), *Овога пута о болу* (2007), *Приче на путу* (2010, Награда „Мома Димић"), *Ходање по облацима* (2013).

Владимир Табашевић (Мостар, 1986) прозни је писац и песник. Избор из опуса: књиге поезије *Коагулум* (2010), *Трагус* (2011), *Кундак* (2012), *Хрватски кундак* (2014); романи *Тихо тече Мисисипи* (2015), *Па ка* (2016), *Заблуда Светог Себастијана* (2018, НИН-ова награда). Добитник је регионалне награде за причу „Рат", у оквиру Бибер фестивала, и Награде „Мирко Ковач" за најбољу књигу младог аутора. Живи у Београду.

Лана Басташић (Загреб, 1986) прозна је списатељица и песникиња. За свој рад је награђивана, заступљена је у неколико регионалних

зборника и антологија. Избор из опуса: роман *Ухвати зеца* (2018, Награда Европске уније за књижевност); збирке прича *Трајни пиг-менти* (2010), *Ватрометри* (2011), *Млијечни зуби* (2020); књига поези-је *Наивни триптих о Босни и умирању* (2013); књига за децу *Настја црта сунце и друге приче* (2015).

Александар Ристовић (Чачак, 1933 – Београд, 1994) био је српски песник. За своје стваралаштво добио је многе награде и признања. Избор из опуса: збирке песама *Дрвеће и светлост унаоколо* (1964), *О путовању и смрти* (1976), *Слепа кућа и видовити станари* (1985, Октобарска награда града Београда), *Лак као перо* (1988), *Празник луде* (1990, Награда „Бранко Миљковић"); роман *Трчећи под дрве-ћем* (1970); књига поетске прозе *Писма сањалици* (1972). Добитник је Нолитове и Змајеве награде за књигу *Ниједе никоја*. Песма „Повратак ратника" у ово издање уврштена је према верзији објављеној у збир-ци *Песме 1984–1994* (1995).

Вуле Журић (Сарајево, 1969) српски је прозни писац. Приче су му превођене на десетак језика. Добитник је неколико књижевних на-града. Избор из опуса: збирке прича *Умри мушки* (1991), *Двије годи-не хладноће* (1995), *У кревету са Мадоном* (1998), *Валцери и сношаји* (2001), *Тајна црвеног замка* (2015, Андрићева награда); романи *Благи дани затим прољу* (2001), *Ринфуз* (2003), *Тигреро* (2005), *Недеља пацо-ва* (2010), *Српска трилогија* (2012) и *Република Ћопић* (2015).

Борислав Радовић (1935–2018) рођен је и преминуо у Београду. До-био је бројне књижевне награде и признања. Био је и запажени есе-јист и преводилац. Избор из опуса: *Поетичности* (1956, Бранкова награда), *Маина* (1964), *Братство по несаници* (1960, Нолитова на-града и Змајева награда), *Песме 1971–1982* (1983, Награда „Бранко Миљковић"); есеји *Рвање с анђелом и други записи* (1996), *Понешто о песницима и о поезији* (2011). „Војничка слика" у ово издање је увр-шћена према верзији објављеној у збирци *Песме* (2002).

Љубомир Симовић (Ужице, 1935 – Београд, 2025) био је српски књижевник, преводилац и академик. Широј публици најпознатији као песник и добитник великог броја песничких награда (Змајева

награда, 1973; Награда „Бранко Миљковић", 1980; Награда „Милан Ракић", 1982; Дисова награда, 1989; Награда „Десанка Максимовић", 1994; Жичка хрисовуља, 1995; Награда „Васко Попа", 2000; Награда „Душан Васиљев", 2003; Награда „Драинац", 2008, и др.), Симовић је и успешан драмски писац (*Чудо у Шарїану*, 1975; *Хасанаїиница*, 1976; *Путујуће йозориште Шойаловић*, 1985), односно есејиста (*Дуйло дно*, 1983; *Галоп на йужевима*, 1994). Избор из песничког опуса: *Словенске елеїије* (1958), *Шлемови* (1967), *Видик на две воде* (1980), *Исйочнице* (1983), *Иїла и конац* (1992), *Тачка* (2001), *Планеша Дунав* (2009). Песма „Истина о планинама" преузета је из збирке *Љуска од јајеша* (1998).

Милета Продановић (Београд, 1959) књижевник је и сликар. Добитник је неколико књижевних награда и признања; проза му је превођена на многе европске језике. Избор из опуса: романи *Пас йребијене кичме* (1993), *Црвена марама, сва од свиле* (1999), *Врш у Венецији* (2002, Награда града Београда за најбољу књигу), *Ултрамарин* (2010, 2015), *Аркадија* (2013); књиге прича: *Аїнец* (2008, Виталова награда), *Хермелин – изабране и нове йриче* (2009); књига путописа *Око на йушу* (2000).

Мирјана Стефановић (Ниш, 1939 – Београд, 2021) била је српска књижевница. Добитница је више књижевних награда и признања, међу њима и Награде „Десанка Максимовић" за целокупно песничко дело (2010). Избор из опуса: књиге песама *Пролеће на Теразијама* (1967), *Радни дан* (1979); прозне књиге *Савешник* (1979), *Йроширени савешник* (1987); књиге за децу *Влашко Пицула* (1962), *Енца са креденца* (1969), *Шша да ради ова фоша?* (1979), *О Уїљеши* (1996), *Школа исйод сшола* (2004). Песма „Але и бауци" публикована је у збирци *Помрачење* (1995).

Јовица Аћин (Зрењанин, 1946) романсијер је, приповедач, есејиста и преводилац. Вишеструко је награђиван за своја прозна остварења. Избор из дела: књиге приповедака *Дневник изїнане душе* (2004, Андрићева награда), *Йрочишано у швојим очима* (2006, Награда „Златни сунцокрет"), *Бања* (2022, Награда „Лаза Костић", Награда „Исидора Секулић"), књиге есеја *Изазов херменеушике* (1975), *Гашања йо*

пепелу (1993). Прича „У потрази за речником" објављена је у збирци *Мали еротски речник српског језика* (2003).

Срђан Ваљаревић (Београд, 1967) прозни је писац и песник. Књиге су му превођење на многе језике, првенствено европске. Добитник је више књижевних награда и признања. Избор из опуса: *Дневник друге зиме* (2006, Награда „Биљана Јовановић"), *Комо* (2007, „Kulturkontakt Austria", „Стеван Сремац"), *Зимски дневник* (1995), трокњижје *Фриц и Добрила* (2021), *Брод који је запловио кроз маглу* (2023) и *Наратор је коначно проговорио* (2024); збирка песама *Џо Фрејзер и 49 песама* (1992).

Владан Матијевић (Чачак, 1962) српски је писац – романсијер, приповедач и песник. Избор из дела: романи *Писац издалека* (2003, НИН-ова награда), *Часови радости* (2006), *Врло мало светлости* (2010, награде: „Меша Селимовић", „Борисав Станковић" и „Исидора Секулић"), *Сусрет под необичним околностима* (2016), *Слобода говора* (2020) и *Пакрац* (2023, Награда „Београдски победник"); збирке прича *Прилично мртви* (2000, Андрићева награда), *Пристаништа* (2014, Награда „Стеван Сремац"); збирке песама *Не ремети расуло* (1991), *Самосвођење* (1999).

Ана Ристовић (Београд, 1972), песникиња је и преводитељка. Добила је више књижевних награда и признања, међу њима Дисову награду (2014) и Награду „Десанка Максимовић" (2018). Избор из дела: збирке песама *Сновидна вода* (1994, Бранкова награда), *Забава за доконе кћери* (2000, Награда „Бранко Миљковић"), *Живот на разгледници* (2003), *Око нуле* (2006), *Метеорски отпад* (2013). Песма „Нови светски поредак" уврштена је у ово издање из збирке *Забава за доконе кћери* (2000).

Војислав Деспотов (Зрењанин, 1950 – Београд, 2000) био је песник, романсијер, есејиста, преводилац. Објавио је и више од двадесет радио-драма. Превођен је на више језика, добио неколико књижевних награда за поезију и за роман. Избор из опуса: песничке књиге *Перач сапуна* (1979), *Пада дубок снег* (1986), *Десет дека душе* (1994);

романи *Петровградска прашина* (1990), *Јесен сваког дрвета* (1997), *Европа број два* (1998) и *Дрводеља из Набисала* (1999).

Светлана Велмар Јанковић (1933–2014) била је српска списатељица, рођена и преминула у Београду. Добитница је многих књижевних награда, проза јој је превођена на више европских језика. Избор из опуса: романи *Ожиљак* (1956), *Лагум* (1990), *Бездно* (1995, НИН-ова награда), *Нигдина* (2000); есејистичке књиге *Савременици* (1967), *Сродници* (2013); збирке приповедака *Дорћол* (1981, Андрићева награда), *Књига за Марка* (1998).

Снежана Јаковљевић списатељица је, новинарка, феминисткиња и антиратна активисткиња, председница Удружења жена „Пешчаник". Избор из опуса: *Ева од кавеза* (1995), *Игал* (1997), *Ен, ден, дину* (2000); збирка кратких прича *Најбоља од 10 у бару* (2001).

Рајко Петров Ного (Борија код Калиновика, 1945 – Београд, 2022) био је песник, критичар и есејиста. Добио је више књижевних награда и признања. Избор из опуса: песничке збирке *Зимомора* (1967, Бранкова награда), *Зверињак* (1972), *Планина и пчело* (1978, Змајева награда), *Лазарева субота* (1989), *На капијама раја* (1994), *Недремано Око* (2002); књиге поетске прозе *Јечам и калпер* (2006) и *Не тикај у ме* (2008). Песма „Гле Срби" уврштена је у ово издање из збирке *Човек се враћа кући: изабране песме* (2010).

Весна Алексић (Обреновац, 1958) углавном пише за децу и адолесценте. Објављивала је прозу, есеје, радио-драме и песме. За свој рад добила је више награда и признања, међу њима и Змајеву награду 2004. Избор из опуса: романи *Месечев дечак* (1994), *Звезда рогаљица* (1996, Награда „Невен"), *Марија Модиљани* (1999), *Лицитација ветра* (2000); роман *Ја се зовем Јелена Шуман* (1998).

Зоран Ћирић (Ниш, 1962) прозни је писац, есејиста и песник. Досад је објавио тридесет књига различитих жанровских усмерења. Добитник је бројних признања. Књиге су му преведене на неколико европских језика. Избор из опуса: романи *Новo* (2001, НИН-ова награда), *Смрт*

у Ел Пасу (2003), *Сливник* (2004), *Ноћ свих светих* (2009); збирке прича *Одбрана градова* (1998), *Старинска ствар* (2001), *Ништвил* (1994).

Томислав Маринковић (Липолист код Шапца, 1949) српски је песник. Носилац је више књижевних признања, међу њима и Дисове награде (2016) за укупно песничко дело. Избор из опуса: *Двојник* (1983), *Извесно време* (1985), *Школа трајања* (2003, Награда „Бранко Миљковић"), *Свет на кожи* (2007). Песма „Под конац" публикована је у збирци *Обичан живот* (2011, награде „Васко Попа" и „Мирослав Антић").

Ана Марија Грбић (Београд, 1987) песникиња је и прозна списатељица. Дела су јој превођена на пољски, енглески, македонски и мађарски језик. Избор из опуса: књиге поезије *Венерини и остали брегови* (2014), *Земља 2.0* (2017); збирка приповедака *Срнећа леђа* (2021, Награда „Гроздана Олујић", Награда „Стеван Сремац"); роман *Мртви на додир* (2022).

Милена Марковић (Београд, 1974) књижевница је, драмска списатељица, песникиња, сценаристкиња и универзитетски професор. Добитница је многих књижевних награда. Избор из опуса: књиге поезије *Пас који је појео сунце* (2001), *Истина има терање* (2003), *Птичје око на таради* (2009); драмска дела *Три драме: Павиљони*, *Брод за лутке, Шине* (2006, Награда „Милош Црњански"), *Наход Симеон* (Стеријина награда за текст савремене драме, 2007), *Змајеубице* (Стеријина награда за текст савремене драме, 2015); роман *Деца* (2021, НИН-ова награда). Песма „Малена Бањска" преузета је из збирке истоименог наслова (2015).

Данило Николић (Сплит, 1926 – Београд, 2016) био је српски приповедач, романсијер и драмски писац. Заступљен у бројним антологијама и изборима српске приповетке у земљи и иностранству. Добитник је многих књижевних награда. Избор из опуса: збирке приповедака *Списак грешака* (1976), *Списак заслуга* (1981), *Улазак у свет* (1997, Андрићева награда); романи *Власници бивше среће* (1989), *Краљица забаве* (1995), *Фајронт у Грчетегу* (1998, НИН-ова награда), *Мелихат из Глоа* (2005).

Драган Хамовић (Краљево, 1970) српски је песник, прозни писац, есејиста, критичар. Избор из опуса: књиге поезије *Мракови, руīе* (1992), *Маīична књиīа* (2007), *Змај у јајеīу* (2013), *Меко језīро* (2016, Змајева награда Матице српске), *Рођен као змај* (2019); есејистичка проза: *Сīвари овдашње* (1998), *Лица једнине* (2018); роман *Род ораха* (2022). Песма „На Газиместану" уврштена је у ово издање према верзији из збирке *Бежанијска коса* (2018).

Бранислав Петровић (Бјелуша код Ариља, 1937 – Београд, 2002) био је песник и новинар. Носилац је многих књижевних признања, међу њима и Дисове награде из 1999. године. Поезија му је ушла у бројне антологије и зборнике. Избор из опуса: књиге поезије *Моћ īовора* (1961), *Градилиште* (1964), *О īроклеīа да си улицо Риīе од Фере* (1971, Награда „Исидора Секулић"), *Предосећање будућности* (1973, Награда „Бранко Миљковић"), *Одбрана светā* (1980), *Да видиш чуда* (1990). Песма „Напаст" објављена је из песникове заоставштине према: *Градилиште: изабране и нове īесме* (2003).

Радован Бели Марковић (Ћелије код Лазаревца, 1947 – Београд, 2022) био је приповедач и романсијер. Вишеструко је награђиван. Проза му је превођена на европске језике и заступљена у антологијским изборима. Избор из опуса: приповедне збирке *Сеīембрини у Колубари* (1996, Андрићева награда), *Мале īриче* (1999, Награда „Бора Станковић"); романи *Лајковачка īруīа* (1997, Нолитова награда и Награда „Бранко Ћопић"), *Лимунација у Ћелијама* (2000, Награда „Меша Селимовић"). Прича „Уклета авлија" преузета је из збирке *Живчана јаīија* (1994).

Стеван Тонтић (Грдановци код Санског Моста, 1946 – Нови Сад, 2022) био је песник, прозаист, есејист, антологичар, преводилац с немачког. Добитник је низа домаћих и међународних књижевних признања, међу њима и Жичке хрисовуље (2018) и Дисове награде (2021). Избор из опуса: збирке песама *Тајна īрейиска* (1976), *Хулим и īосвећујем* (1977), *Црна је маīи недјеља* (1983), *Мој īсалам/Meiп Psalm* (1997), *Свакодневни смак свијеīа* (2014, Награда „Душан Васиљев"); роман *Твоје срце, зеко* (1998). Песма „Европа, данас и одувијек" у ово издање је уврштена из књиге *Сарајевски рукоīис* (1993).

Биљана Србљановић (Стокхолм, 1970) драмска је списатељица и редовна професорка Факултета драмских уметности у Београду. Вишеструко награђивана. Избор из опуса: *Београдска трилогија* (1997), *Пад* (2000), *Скакавци* (2005, Европска награда за нову позоришну уметност), *Бардело, о псима и деци* (2007), *Мали ми је овај гроб* (2013).

Бора Ћосић (Загреб, 1932) српски је и хрватски романсијер, приповедач, есејиста и преводилац. За свој рад добио је низ домаћих и иностраних књижевних признања. Избор из опуса: *Кућа лопова* (1956), *Содома и Гомора* (1963), *Приче о занатима* (1966), *Улога моје породице у светској револуцији* (1969, НИН-ова награда), *Тутори* (1978, Нолитова награда), *Доктор Крлежа* (1988), *Дневник апатрида* (1993), *Изгнаници* (2005), *Кратко детињство у Аграму* (2011).

Никола Живановић (Крагујевац, 1979) песник је, есејиста, критичар и преводилац. Избор из опуса: књиге песама *Астапово* (2009), *Carmina Galli* (2014, Награда „Бранко Миљковић"), *Песме и поеме: избор (2009–2019)* (2020). Песма „Коцкице су се расуле" у ово издање је уврштена из издања *Астапово* (2011).

Драган Великић (Београд, 1953) прозни је писац – романсијер, приповедач и есејиста. Књиге су му преведене на више европских језика. Заступљен је у домаћим и иностраним антологијама. Избор из опуса: романи *Виа Пула* (1988, Награда „Милош Црњански"), *Астраган* (1991), *Руски прозор* (2007, НИН-ова награда, Награда „Меша Селимовић", Средњоевропска награда за књижевност), *Иследник* (2015, Награда „Кочићево перо", НИН-ова Награда, награда „Златни сунцокрет"); књига прича *Београд и други приче* (2009).

Саша Илић (Јагодина, 1972) прозни је писац, колумниста и уредник. Избор из опуса: књиге прича *Предосећање грађанског рата* (2000), *Душановац. Пошта* (2015), *Лов на јежеве* (2015); романи *Берлинско окно* (2005), *Пад Колумбије* (2010), *Пас и контрабас* (2019, НИН-ова награда).

Драгана Младеновић (Франкенберг, 1977) песникиња је и прозна списатељица. Поезија јој је превођена на више европских језика. Из-

бор из опуса: *Творница* (2006), *Родбина* (2010), *Фемицид и друге песме* (2020) и *Роботка* (2024). Песма „Канада" у ово издање је уврштена из збирке *Нема у томе нимало поезије* (2004).

Владимир Тасић (Нови Сад, 1965), романсијер, есејиста и приповедач. Избор из опуса: књиге прича *Псеудологија фантастика* (1995) и *Радост бродоломника* (1997); романи *Опроштајни дар* (2001, Награда Радио Београда 2 за књигу године на српском језику), *Киша и хартија* (2004, НИН-ова награда и Награда „Златни сунцокрет") и *Стаклени зид* (2008); књиге есеја: *Математика и корени постмодерног мишљења* (2001), *Њушкачи јабука* (2005).

Енес Халиловић (Нови Пазар, 1977) песник је, прозни и драмски писац. Поезија и проза превођене су му на већи број језика. Избор из опуса: књиге поезије *Песме из болести и здравља* (2011, Награда „Бранко Миљковић"), *Зидови* (2014, Награда „Меша Селимовић"), *Секвоја* (2022, Награда „Кочићево перо"); збирка прича *Чудна књига* (2017); романи *Ако дуго гледаш у понор* (2016, Награда „Меша Селимовић") и *Људи без гробова* (2020, Виталова награда). Песма „О Атаками, у Лондону" у ово издање је уврштена из књиге *Песме из болести и здравља* (2011).

Угљеша Шајтинац (Зрењанин, 1971) драмски је писац, књижевник и универзитетски професор. Избор из опуса: романи *Чуда природе* (1993), *Вок он!* (2007, Награда „Биљана Јовановић"), *Сасвим скромни дарови* (2011, Награда Европске уније за књижевност), *Кољка и Сашењка* (2022), *Мадам Фајрфлај* (2024); књиге прича *Банаторијум и ина проза* (2014), *Жена из Хуареза* (2017); драме *Хадерсфилд* (2005, Стеријина награда за текст савремене драме), *Банат* (2007).

Небојша Васовић (Краљево, 1973) српски је песник, есејиста и критичар. Од почетка деведесетих година прошлог века живи у Торонту (Канада). Избор из опуса: *Бразил* (1986), *Песме за децу и калуђере* (1989), *Музика роба* (1992, Награда „Милан Ракић"); есеји и критике *Против Кундере* (2003), *Лажни цар Шћепан Киш* (2004), *Зар опет о Кишу?* (2013). 2014. године добио је Награду „Николај Тимченко" за

књижевну критику. Песма „Суматра" у ово издање је уврштена из збирке *Музика роба* (1992).

Ђорђе Јаков (псеудоним који је користио писац Илија Ђорђевић; Загреб, 1965 – Олборг, 2024) био је прозни аутор, приповедач и критичар. Од 2001. године живео је у Данској. Избор из опуса: *Посматрање* (1989), *Известан број описа* (1991), *Смрт детињства и друге приче* (1995), *Приче из Данске* (2008), међу којима је и „Писмо пријатељу у домовини".

Радмила Лазић (Крушевац, 1949) песникиња је и есејисткиња. Заступљена је у многим изборима и антологијама српске поезије у земљи и иностранству. Песме су јој превођене на више европских језика. Избор из опуса: *Подела улога* (1981, Награда „Милан Ракић"), *Дороти Паркер блуз* (2003), *Зимогрозица* (2005, Награда „Васко Попа"). 2004. године додељена јој је Дисова награда. Песма „Језик" уврштења је у ово издање из књиге *Приче и друге песме* (1998).

Маја Пелевић (Београд, 1981) књижевница је и драматуршкиња. Избор из опуса: *Поморанџина кора* (2006, Стеријина награда за текст савремене драме), *Можда смо ми Мики Маус* (2007, Награда Стеријиног позорја за оригинални драмски текст), *Последње девојчице* (Стеријина награда за текст савремене драме, 2022).

Маја Солар (Загреб, 1980) песникиња је и филозофкиња. Поезија јој је превођена на неколико европских језика. Избор из опуса: збирке песама *Макулалалалатура. Прљави неталенговани текстуални тероризам* (2008), *А хтела сам* (2022). Песма „Упутство за умирање", садржана у овом издању, пролошка је у збирци *Без зачина* (2017).

Барби Марковић (Београд, 1980), књижевница. Пише на српском и немачком језику. Избор из опуса: романи *Излажење* (2009) и *Суперхеројке* (2019).

Драган Бошковић (Београд, 1970) српски је песник, теоретичар и историчар књижевности. Избор из опуса: песничке књиге *У једном телу* (2003, Награда „Бранко Ћопић"), *Ave Maria* (2018, Награ-

да „Бранко Миљковић”). Песма „Јутро моје Богородице тек долази” уврштена је у ово издање из књиге *The Clash* (2016).

Марко Видојковић (Београд, 1975) романсијер је и приповедач. Књиге су му преведене на више европских језика. Избор из опуса: романи *Плес ситних демона* (2001), *Канце* (2006, Награда „Кочићево перо”), *Све Црвенкапе су исте* (2007, Награда „Златни сунцокрет”).

Милена Богавац (Београд, 1982) српска је списатељица, драматушкиња, позоришна редитељка. Избор из опуса: драмски текстови *North Force* (2009), *Јами дистрикт* (Стеријина награда за најбољи савремени драмски текст 2018); роман *Љубав се носи у три* (2016).

Новица Тадић (Смријечно код Плужина, 1949 – Београд, 2011) био је српски песник. Вишеструко је награђиван и превођен, а његова поезија заступљена је у многим антологијама. Избор из опуса: *Појани језик* (1984, Награда „Милан Ракић”), *Напаст* (1994, Змајева награда), *Непотребни сапутници* (2000), *Ноћна свита* (2001, Награда „Васко Попа”), *Незнан* (2006, Награда „Меша Селимовић”). За укупно стваралаштво 2000. године добио је Дисову награду. Песма „Људи у обртним вратима” уврштена је у ово издање из песникових *Изабраних песама* (2009).

Радмила Петровић (Ужице, 1996) српска је песникиња. Избор из дела: збирке песама *Целулозни рокенрол* (2015) и *Моја мама зна шта се дешава у градовима* (2020), из које је преузета и песма уврштена у ово издање.

Слободан Владушић (Суботица, 1973) српски је књижевник, есејиста и универзитетски професор. Избор из опуса: романи *Forward* (2009, Награда „Златни сунцокрет”), *Ми, избрисани* (2013, Награда „Меша Селимовић”), *Велики јуриш* (2018), *Омама* (2021, Награда „Бескрајни плави круг”).

Петар Матовић (Ужице, 1978) песник је и есејиста. Поезија му је превођена на неколико европских језика. Избор из опуса: *Кофери Цима Цармуша* (2009), *Одакле долазе даброви* (2013), *Из срећне репу-*

блике (2017, Награда „Бранко Миљковић"). Песма „Депонија Европе" уврштена је у ово издање из збирке *Кофери Цима Цармуша* (2009).

Гојко Божовић (Пљевља, 1972), песник, књижевни критичар. Избор из опуса: књиге песама *Подземни биоскоп* (1991), *Душа звери* (1993), *Песме о стварима* (1996), *Архипелаг* (2002, Награда „Ђура Јакшић", Награда „Бранко Ћопић"), *Мапа* (2017, Награда „Кочићево перо"); књига есеја *Места која волимо. Есеји о српској поезији* (2009). Песма „После нас" преузета је из збирке *Док тонемо у мрак* (2021).

Војислав Карановић (Суботица, 1961) српски је песник, есејиста и драмски писац. Добитник је низа значајних књижевних признања. Песме су му превођене на више језика. Избор из опуса: књиге песама *Записник са буђења* (1989), *Син земље* (2000, Награда „Бранко Миљковић"), *Светлост у налету* (2003, Виталова награда), *Наше небо* (2007, Награда „Васко Попа"), *Унутрашњи човек* (2011, Змајева награда). Песма „Школа" уврштена је у ово издање из збирке *Унутрашњи човек*.

Бојан Васић (Банатско Ново Село, 1986) песник је, романописац и књижевни критичар. Песме су му превођене на неколико европских језика. Избор из опуса: књиге поезије *Срча* (2009), *Детроит* (2014), *Топло биље* (2019, Награда „Мирослав Антић", Награда „Васко Попа"); роман *Властелинства* (2022). Песма „Ствари без историје, 2" уврштена је у ово издање из збирке *Срча* (2009).

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ 1991–2021:

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА

А

Адамовић, Ратко

Karavan Saraj. Beograd: BIGZ, 1993.

Paganski protokol. Beograd: Prosveta, 1995.

Адашевић, Боривоје

Iz trećeg kraljevstva. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2006.

Krf. Beograd: Stubovi kulture, 2011.

Албахари, Давид

Кра̄тка књӣга. Београд: Време: Публикум, 1993.

Snežni čovek. Beograd: Vreme knjige, 1995.

Мамац. Београд: Народна књига, 1996.

Mrak. Beograd: Narodna knjiga, 1997.

Gec i Majer. Beograd: Stubovi kulture, 1998.

Svetski putnik. Beograd: Stubovi kulture, 2001.

Pijavice. Beograd: Stubovi kulture, 2005.

Kontrolni punkt. Beograd: Stubovi kulture, 2011.

Životinjsko carstvo. Beograd: Čarobna knjiga, 2014.

Алексић, Весна

Dugmar. Beograd: Dereta, 2002.

Каљави коњ: *п̄риче из словенске мӣтологӣје*. Чачак: Пчелица, 2015.

Алексић, Дејан

Дӯгме без ка̄пӯта (п̄есме за децу). Београд: Артист, 2002.

Једино ве̄тар. Краљево: Имам идеју, 2011.

Радно време раја. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2018.

Уради сам. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2021.

Petlja. Beograd: Laguna, 2021.

Алексић, Јана

Аријел Аноним. Београд: Завод за проучавање културног развитка, 2018.

Алексић, Мирослав

Нема вода. Нови Сад: Матица српска, 1994.

Нейоновљиви код. Београд: Архипелаг, 2018.

Арайски кайричо. Београд: Архипелаг, 2020.

Кафкино маӣурско одело. Нови Сад: Православна реч, 2021.

Андрић, Радомир

Вучица на ӣрӣини. Београд: СКЗ, 1993.

Вечера на савској лађи. Београд: Студио Рас, 2000.

Анђеловска, Јелена

09:99 ujutru. Beograd: Kontrast izdavaštvo, 2016.

Анђић, Бранко

Veličina sveta. Beograd: Laguna, 2020.

Tajna agencija nove Jugoslavije. Beograd: Laguna, 2021.

Антић, Иван

Membrane, membrane. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2016.

Анушић, Анђелко

Прозор оӣворен на висибабу и кукурек. Источно Сарајево: Завод за уџбенике, 2010.

Гласови са ӣраница. Источно Сарајево: Завод за уџбенике, 2016.

Арсенијевић, Владимир

U potpalublju: sapunska opera: Cloaca maxima. Beograd: Rad, 1994.

Anđela: sapunska opera: Cloaca maxima II. Beograd: Stubovi kulture, 1997.

Predator. Beograd: Samizdat B92, 2008.

Ka granici: sapunska opera: Cloaca maxima. knj. 3. Beograd: Laguna, 2018.

Арсић, Влада

Armagedon. Beograd: Samizdat B92, 2014.

Brodolom. Beograd: Laguna, 2014.

Арсић, Љубица

Čuvari kazačke ivice. Beograd: Radio B92, 1997.

Икона. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

Rajska vrata. Beograd: Laguna, 2015.

Атанасијевић, Соња

Они су остали. Београд: Народна књига – Алфа, 1995.

Црвени круг. Београд: Рад, 1997.

Атанацковић, Дејан

Luzitanija. Beograd: Besna kobila, 2017.

Čovek bez jezika i druge priče. Beograd: Besna kobila, 2018.

Аћин, Јовица

Duge senke kratkih senki: mikrohaosi. Sarajevo: Svjetlost, 1991.

Лептиров сановник: о опсенама и сродне приче. Београд: Драганић, 1996.

Dnevnik izgnane duše: pripovest. Beograd: Stubovi kulture, 2005.

Srodnici. Beograd: Laguna, 2017.

Б

Бабић, Бојан

Neljudska komedija. Beograd: Algoritam medija, 2010.

Yahoo. Kikinda: Partizanska knjiga, 2018.

Kako se jede nar. Kikinda: Partizanska knjiga, 2021.

Бајац, Владислав

Crna kutija: utopija o naknadnoj stvarnosti. Beograd: Nova, 1993.

Druid iz Sindiduna. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1998.

Bekstvo od biografije: život u osam imena. Beograd: Čigoja štampa, 2001.

Evropa ekspres: roman u pričama. Beograd: Čigoja štampa, 2003.

Хамам Балканија: роман и друге приче. Београд: Архипелаг, 2008.

Баковић, Благоје

Чаробни пастир. Нови Сад: Прометеј, 1998.

Књига боравка. Београд: БИГЗ, 2000.

Зрно соли. Сремски Карловци: Каирос, 2014.

Бањак, Александар

Крвави провод. Београд: Српска реч, 1995.

Сумњиво окупљање речи. Београд: Гутенбергова галаксија, 2000.

Рат је први почео. Зрењанин: Агора, 2007.

Барзут, Драгослава

Zlatni metak. Kikinda: Narodna biblioteka „Jovan Popović", 2012.

Papirne disko kugle. Beograd: Red Box, 2017.

Барна, Лаура

Моја ūоследња īлавоболља. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

Пад клавира. Београд: Завод за уџбенике, 2013.

Sve moje sestre. Beograd: Dereta, 2021.

Басара, Светислав

Монīолски бедекер. Београд: Нолит, 1993.

De bello civili, Beograd: Vreme–Publikum, 1993.

Уклеūа земља. Београд: Време књиге, 1995.

Looney Tunes: maničnо-paranoična istorija srpske književnosti u periodu od 1970–1990. godine. Beograd: Dereta, 1997.

Свеūа масūи: манично-ūараноична исūорија сриске књижевносūи, књ. 2. Београд: Народна књига – Алфа, 1998.

Srce zemlje. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2004.

Uspon i pad Parkinsonove bolesti. Beograd: Dereta, 2006.

Početak bune protiv dahija. Beograd: Dereta, 2010.

Anđeo atentata. Beograd: Laguna, 2015.

Kontraendorfin. Beograd: Laguna, 2020.

Басташић, Лана

Uhvati zeca. Beograd: Kontrast izdavaštvo, 2018.

Mliječni zubi. Sarajevo: Buybook, 2020.

Бели Марковић, Радован

Сūаре ūриче. Београд: СКЗ, 1996.

Лајковачка ūруīа. Београд: Нолит, 1997.

Лимунација у Ћелијама. Београд: Народна књига –Алфа, 2000.

Последња ружа Колубаре. Београд: Народна књига – Алфа, 2001.

Кнез Мишкин у Белом Ваљеву. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

Бећковић, Матија

Ћераћемо се још. Подгорица: Октоих, 1996.

Кад будем млађи. Нови Сад: Матица српска, 2007.

Бешић, Ален

Голо срце. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2012.

Бјелица, Исидора

Вереница ратног злочинца. Београд–Мадрид: Весмарк–ПВС, 1994.

Дорћол–Менхетн. Београд: Књига-комерц, 2000.

Psovači i druge drame. Beograd: Čigoja štampa, 2001.

Благојевић, Боба

Скерлетна луда. Београд – Сремски Карловци: Милтас – Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1991.

Блашковић, Ласло

Mrtva priroda sa satom. Beograd: Stubovi kulture, 2000.

Turnir grbavaca. Beograd: Geopoetika, 2007.

Posmrtna maska. Beograd: Arhipelag, 2012.

Бобић Мојсиловић, Мирјана

Dnevnik srpske domaćice. Beograd: Ganeša klub – Čigoja štampa, 2000.

Богавац, Милена

Ekonomsko propagandna poezija. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2005.

Drame. Irig: Srpska čitaonica – Fond „Borislav Mihajlović Mihiz", 2008.

Богнар, Зоран

Elizejska trilogija. Beograd: Prosveta, 2000.

Vukovarske elegije. Beograd: Balkanski književni glasnik, 2011.

Srbijo, mogu li da budem tvoj sin. Beograd: Balkanski književni glasnik, 2019.

Божин, Мирјана

Безгрешно зачеће. Београд: БИГЗ, 1991.

Потрошени свет. Београд: М. Божин, 1993.

Божовић, Гојко

Песме о стварима. Београд: БИГЗ, 1996.

Arhipelag. Beograd: Rad, 2002.

Мапа. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2019.

Док тонемо у мрак. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2021.

Бојичић, Радивоје

Пад увис. Београд: Ошишани јеж, 2000.

Ambis u provaliji. Beograd: Srboljublje, 2001.

Сервантес међу шљивама. Београд: СКЗ, 2007.

Босиљчић, Бојан

Đavolji kolosek: l'opera brutale. Beograd: Vreme knjige, 1995.

Бошковић, Драган

Вртоглавица, лаж и Вавилон од картона. Београд: Књижевна омладина Србије, 1998.

Исаија. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2006.

The Clash. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2016.

Breaking the Waves. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2019.

Брајковић, Драгомир

Ватра у рукама: косовска руковет. Београд: СКЗ, 1991.

Старостављник. Београд–Подгорица: Ју Унирекс, 1999.

Братић, Радослав

Страх од звона. Београд: СКЗ, 1991.

Зима у Херцеговини. Београд: СКЗ, 1995.

Трг соли. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

В

Ваљаревић, Срђан

Zimski dnevnik. Beograd: Radio B92, 1995.

Džo Frejzer i 49 (24) pesama. Beograd: Beopolis, 1996.

Dnevnik druge zime. Beograd: Samizdat B92, 2005.

Komo. Beograd: Samizdat B92, 2006.

Fric i Dobrila. Beograd: Laguna, 2021.

Васић, Бојан

Срча. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис", 2009.

Volfram. Beograd: Kontrast izdavaštvo, 2017.

Toplo bilje. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2019.

Васовић, Небојша

Гонī у житу. Нови Сад: Матица српска, 1991.

Музика роба. Београд: Нолит, 1992.

Талмуд и ја. Београд: БИГЗ, 1992.

Посечене су шуме. Београд: Народна књига, 2003.

Везмар, Боривој

Плоча се отвара. Београд: Српско културно друштво „Зора", 2005.

Ноћ у читалишту. Загреб: Српско културно друштво „Просвјета", 2008.

Великић, Драган

Astragan. Zagreb: Znanje, 1991.

Hamsin 51. Beograd: Vreme knjige, 1993.

Severni zid. Beograd: Vreme knjige, 1995.

Danteov trg. Beograd: Stubovi kulture, 1997.

Slučaj Bremen. Beograd: Stubovi kulture, 2001.

Ruski prozor. Beograd: Stubovi kulture, 2007.

Bonavia. Beograd: Laguna, 2012.

Islednik. Beograd: Laguna, 2015.

Адреса: беоīрадски роман. Београд: Лагуна, 2019.

Величковић, Ненад

Konačari. Beograd: Stubovi kulture, 1998.

Sahib. Beograd: Stubovi kulture, 2002.

Otac moje kćeri. Stubovi kulture, 2003.

Велмар Јанковић, Светлана

Кнез Михаило. Београд: СКЗ, 1994.

Врачар. Београд: Стубови културе, 1994.

Бездно. Београд: Време књиге, 1995.

Ниīдина. Београд: Стубови културе, 2000.

Востаније. Београд: Стубови културе, 2004.

Веселиновић, Соња

Кросфејд. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2013.

Проклизавање. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2020.

Видојковић, Марко

Kandže. Beograd: Samizdat B92, 2004.

Kandže 2: Diler i smrt. Beograd: Rende, 2012.

E baš vam hvala. Beograd: Laguna, 2017.

Đubre. Beograd: Laguna, 2020.

Витезовић, Милован

Simfonija Vinaver: roman sa velikom gospodom beogradskom. Beograd: Prosveta, 1994.

Хајдук Вељко Петровић: роман. Београд: Светлосткомерц – Светлост књига, 1997.

Света љубав: роман о љубави краља Јована Владимира и принцезе Теодоре Косаре. Београд: Дерета, 1999.

Синђелић се са сунцем смирио. Свилајнац: Скупштина општине: Центар за културу, 2000.

Владушић, Слободан

Forward: krimikomedija. Beograd: Stubovi kulture, 2009.

Ми, избрисани: видео-игра. Београд: Лагуна, 2013.

Велики јуриш. Београд: Лагуна, 2018.

Омама. Београд: Лагуна, 2021.

Војновић, Владислава

Женске јуначке песме. Београд: Народна књига, 2002.

Lovac na grinje. Beograd: Narodna knjiga, 2007.

Kozje uši. Beograd: Dereta, 2013.

Вујчић, Никола

Чистилиште. Топуско: Српско културно друштво „Сава Мркаљ”, 1994.

Кад сам био мали. Нови Сад: Матица српска, 1995.

Dokle pogled dopire. Zagreb: Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta”, 2010.

Вукадиновић, Алек

Ружа језика. Београд: Наша књига, 1992.

Тамни там и Беле басме. Београд: Нолит, 1995.

Свети кров. Београд: Источник, 2002.

Григорије Дијак са књигом. Београд: Драслар партнер, 2006.

Вукадиновић, Миљурко

Ухођење Вишњића Филипа. Бијељина: Народна библиотека „Филип Вишњић", 2008.

Гуслар по сећању. Београд: Просвета, 2017.

Вукићевић, Даница

Живот је горила. Вршац: Књижевна општина Вршац, 2000.

Šamanka. Beograd: Centar za stvaralaštvo mladih, 2001.

Лук и стрела. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2006.

Високи фабрички димњаци. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2012.

Вукомановић Растегорац, Владимир

Кана. Београд: Трећи трг – Чигоја штампа, 2013.

Od. Beograd: Areté, 2018.

Вуксановић, Дивна

Патолошке приче. Београд: Просвета, 1999.

Devojka sa štapom. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2020.

Вуксановић, Миро

Морачник. Нови Сад: Матица српска, 1994.

Семољ гора. Београд: Просвета, 2000.

Семољ земља. Београд: „Филип Вишњић", 2005.

Семољ људи. Београд: Српска књижевна задруга, 2008.

Вучковић, Ана

Epoha lipsa juče. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2003.

Surfing Serbia. Beograd: Laguna, 2012.

Yugoslav. Kikinda: Partizanska knjiga, 2019.

Вучковић, Милица

Boldvin. Beograd: LOM, 2019.

Smrtni ishod atletskih povreda. Beograd: Booka, 2021.

Вучковић, Радован

Због, Сарајево. Београд: Просвета, 1994.

Г

Гавриловић, Слободан

Dželat. Beograd: Albatros plus, 2012.

Збеī: роман о времену око Друīоī срūскоī војевања у седам слика. Београд: Службени гласник, 2015.

Radomir iz Miokovaca: roman o dedi u trideset tri gledanja. Beograd: Svet knjige, 2018.

Газивода, Звонка

Делфини на хелијуму. Београд: Геопоетика, 2004.

Hostel Kalifornija. Beograd: Geopoetika, 2020.

Гароња (Радованац), Славица

Мој ūредак је дрво. Београд*:* Књижевно друштво „Свети Сава", 2007.

Повраūак у Аркадију. Београд: Српска књижевна задруга, 2014.

Парусија, īласови исūод ūаūраūи. Нови Сад: Прометеј, 2018.

Гаталица, Александар

Наличја. Београд: БИГЗ, 1995.

Мимикрије. Београд: Стубови културе, 1996.

Век. Београд: Просвета, 1999.

Беоīрад за сūранце. Београд: „Филип Вишњић", 2004.

Велики раūа. Београд: Моно и Мањана, 2012.

Герзић, Боривој

Poslednje stvari. Beograd: Rende, 2014.

Ja svako i druge pesme. Beograd: Rende, 2022.

Глишић, Иван

Pozitivno ludilo ili Avelj sa usnom harmonikom: kinky roman. Šabac: Zaslon, 2007.

Мачванке. Шабац: И. Глишић, 2008.

Голдсворти, Весна

Černobiljske jagode. Beograd: Geopoetika, 2005.

Solunski anđeo. Beograd: Arhipelag, 2012.

Гоцић, Горан

Tai. Beograd: Geopoetika, 2013.

Poslednja stanica Britanija. Beograd: Laguna, 2016.

Грбић, Ана Марија

Zemlja 2.0. Beograd: Areté, 2017.
Srneća leđa. Beograd: Geopoetika, 2021.

Грбић, Филип

Руминације о предстојећој катастрофи. Београд: Плато, 2017.
Прелест. Београд: Вулкан издаваштво, 2018.

Гробаров, Јаков

Власник туђег разума. Београд: „Филип Вишњић", 2001.
Прошлост је прошла. Београд: Нолит–Беокњига, 2008.

Грујић, Милорад

У засенку Дунавском сокаку. Београд: „Филип Вишњић", 1999.
Bog Vadraca i Madžara. Novi Sad: Aurora, 2001.

Грујичић, Ненад

Јадац. Београд: Српска књижевна задруга, 1993.
Сновиље. Бања Лука: Глас српски, 1998.
Мужа душа. Нови Сад: Прометеј, 2009.

Грушановић, Златко

Москвичем до драме „У џаклу". Београд: Плато издаваштво, 2019.

Д

Давид, Филип

Hodočasnici neba i zemlje. Beograd: Prosveta, 1995.
San o ljubavi i smrti. Beograd: Laguna, 2007.
Kuća sećanja i zaborava. Beograd: Laguna, 2014.

Давичо, Оскар

Прва рука. Београд: Просвета, 1999.

Дамјанов, Сава

Ремек-делца. Београд: Плато, 2005.
Порно-литургија архиепископа Саве. Зрењанин: Агора, 2010.

Дангубић, Ратко

Bela priča. Beograd: Arhipelag, 2009.

Ostrvo od pepela. Beograd: Arhipelag, 2013.

Херцеговина. Београд: Архипелаг, 2019.

Švapski notes. Beograd: Arhipelag, 2019.

Данојлић, Милован

Зло и наопако. Београд: БИГЗ, 1991.

Место рођења. Београд: „Филип Вишњић", 1996.

Ослободиоци и издајници. Београд: „Филип Вишњић", 1998.

Балада о сиромаштву. Београд: „Филип Вишњић", 1999.

Дедовић, Драгослав

Dinarski Buda. Beograd: Prosveta, 2008.

Gloria mundi. Сремски Карловци: Бранково коло, 2013.

Усијање. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2013.

Демић, Мирко

Ћилибар, мед, оскоруша. Загреб: Српско културно друштво „Просвјета", 2001.

Trezvenjaci na pijanoj lađi: srpsko-hrvatski roman. Zrenjanin: Agora, 2010.

По(в)ратнички реквијем: (етно)роман(ијада). Зрењанин: Агора, 2012.

Pustolovine bačkog opsenara. Beograd: Dereta, 2018.

Денић, Сунчица

Клупко. Београд: Нолит, 1994.

Свет изван. Београд: Албатрос Плус, 2014.

Матица. Нови Сад: Завод за културу Војводине, 2017.

Деспић, Ђорђе

Песме и други ожиљци. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2018.

Деспотов, Војислав

Jesen svakog drveta. Beograd: Stubovi kulture, 1997.

Evropa broj 2. Beograd: Stubovi kulture, 1998.

Drvodelja iz Nabisala. Beograd: Stubovi kulture, 1999.

Димић, Ивана

Црна зелен. Београд: Просвета, 1995.

Узимање времена. Београд: Просвета, 2001.
Пойис имовине. Београд: Профил, 2009.

Добривојевић, Владан

San vodoslikara, *knj. 1: Majstor senki*. Beograd: Rad, 1994.
San vodoslikara, knj. 2: Podražavanje sunca. Beograd: Rad, 1995.
Сан водосликара, књ. 3: У Сину Божјем. Београд: СКЦ, 1997.

Домазет, Сања

Ko plače. Beograd: „Filip Višnjić", 2005.
Азил. Београд: Завод за уџбенике, 2006.
Acqua alta. Београд: Завод за уџбенике, 2010.

Драшковић, Вук

Ноћ Ђенерала. Београд: Српска реч, 1994.
Тамо далеко. Београд: Лагуна, 2013.
Isusovi memoari. Beograd: Laguna, 2015.

Ђ

Ђерић, Зоран

Unutrašnja obeležja. Novi Sad: Bratstvo i jedinstvo, 1990.
Blato: dokumentarne pesme. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2011.

Ђого, Гојко

Црно руно. Београд: Просвета, 2002.
Клуйко. Нови Сад: Православна реч, 2018.

Ђорђевић, Милан

Pustinja. Beograd: Vreme knjige, 1995.
Glib i vedrina. Beograd: Radio B92, 1997.
Ruševina: antiistorijska fantazmagorija. Zaječar: Matična biblioteka „Svetozar Marković", 2009.

Ђурђевић, Мирјана

Ubistvo u Akademiji nauka. Beograd: Žagor, 2002.
Чувари свешшње: Историјска измошација у десеш илуминација. Зрењанин: Агора, 2007.

Kaja, Beograd i dobri Amerikanac. Beograd: Laguna, 2009.

Bremasoni. Beograd: Laguna, 2011.

Ђурђић, Љиљана

Слике из претходног живота. Београд: „Филип Вишњић",1997.

Стадијум огледала. Београд: Рад, 2004.

Svi na kraju kažu mama: novela i osam kratkih priča. Zrenjanin – Novi Sad: Agora, 2009.

Silva Jugoslovenka. Zrenjanin – Novi Sad: Agora, 2016.

Ђурић, Дубравка

Књига бројева. Сремски Карловци – Ваљево: Културни центар Карловачка уметничка радионица – Књижевна омладина Ваљева, 1994.

Клопке. Вршац: Књижевна општина Вршац, 1995.

Ђурић, Новица

Божја дјеца. Ријека Црнојевића: Ободско слово, 1996.

Светлост и сенке под Ловћеном. Подгорица: Удружење књижевника Црне Горе, 2008.

Косово мајко. Београд: Партенон, 2015.

Ђуричковић, Милутин

Хиландарски печат. Приштина: Јединство, 1992.

Дечак који је прогутао море. Београд: Књиготека, 2002.

Е

Еренрајх-Остојић, Максимилијан

Poslednji šabat. Beograd: S. Mašić, 1992.

Карактеристика. Београд: Рад, 1999.

Ерић, Добрица

Разапета земља. Београд: Српска књижевна задруга, 1999.

Пета страна света. Чачак: Пчелица, 2012.

Бројанице из Грачанице. Београд: Catena Mundi, 2013.

Ж

Живановић, Бранислав

Поīледало. Бачка Паланка – Нови Сад: Логос–Бистрица, 2010.

Црно свēтло. Нови Сад: Адреса, 2012.

Живановић, Никола

Астāйово. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2009.

22. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2019.

Đulići i uveoci. Mladenovac: Društvo za afirmaciju kulture Presing, 2020.

Живановић, Саша

Мој дēда Мијаило: ūриче из србскоī оūанка. Крагујевац: Духовни луг, 2015.

Живанчевић, Нина

Vizantijske priče. Beograd: Vreme knjige, 1995.

Крајем века. Београд: Књижевно друштво „Свети Сава", 2006.

Ono što se pamti. Beograd: Kornet, 2017.

Живковић, Зоран

Пēт дунавских чуда. Београд: Завод за уџбенике, 2011.

Трилоīија Пāūирус. Београд: Завод за уџбенике, 2017.

Жижовић, Наташа

Кожа. Нови Сад: Матица српска, 1996.

Ћелија. Београд: Рад, 2000.

Журић, Вуле

Blagi dani zatim prođu. Beograd: Samizdat B92, 2001.

Tigrero: roman(i) s protezom. Beograd: Fabrika knjiga, 2005.

Narodnjakova smrt: melo(s)drama. Beograd: Laguna, 2009.

Srpska trilogija: babilonijada. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2012.

З

Зивлак, Јован

Чеīртуша. Сремски Карловци: Карловачка уметничка радионица, 1991.

Они су ушли у наш дом. Крагујевац: Спомен-парк Крагујевачки октобар, 2012.

Зубановић, Слободан

Стратеīија лирике: īесме. Београд: Нолит, 1995.

Саркофаī: īесме. Београд: Народна књига, 1998.

Сонети са села: īесме. Београд: Завод за уџбенике, 2009.

Зубац, Перо

Породична вечера. Никшић: Унирекс, 1993.

Деца расту као куће: īесме за децу. Подгорица: Унирекс, 1996.

Povratak Mostaru. Sarajevo: Rabic, 2005.

И

Иванић, Марија

Eseji o junaku: roman. Beograd: Radio B92, 1996.

Srpski vojvoda Lješ Spani. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2004.

Виле беоīрадске. Београд: Завод за уџбенике, 2009.

Ивановић, Иван

Уклети Србијанац. Кикинда: Фивет, 1993.

Војвода од Лесковца. Нови Сад: Матица српска, 1994.

Народна буна: књ. 1, Четници. Ниш–Приштина: Зограф – Универзитетска и народна библиотека „Иво Андрић", 2006.

Народна буна: књ. 2, Тоīличка држава. Ниш–Приштина: Зограф – Универзитетска и народна библиотека „Иво Андрић", 2007.

Народна буна: књ. 3, Партизани. Београд : Форум независних писаца – Досије студио, 2014.

Ивањи, Иван

Poruka u boci. Beograd: Stubovi kulture, 2005.

Čovek od pepela. Beograd: Stubovi kulture, 2006.

Konstantin. Beograd: Laguna, 2013.
Dioklecijan. Beograd: Laguna, 2015.
Moj lepi život u paklu. Beograd: Laguna, 2016.

Илић, Дејан

У боји без тона. Београд: Рад, 1998.
Дувански пут. Београд: Рад, 2003.

Илић, Крстивоје

Мишарске елегије. Београд: Рад, 1995.
У судњи час: молитве избављења. Београд: Нолит, 2000.
Краљевски епитафи. Београд: СКЗ, 2010.

Илић, Саша

Predosećanje građanskog rata. Beograd: K. V. S., 2000.
Berlinsko okno. Beograd: Fabrika knjiga, 2005.
Pad Kolumbije. Beograd: Fabrika knjiga, 2010.
Pas i kontrabas. Novi Sad: Orfelin izdavaštvo, 2019.

Исаковић, Антоније

Миран злочин: (Трен 3). Београд: СКЗ, 1992.
Господар и слуге. Београд: Просвета, 1995.

J

Јагличић, Владимир

После рата. Београд: СКЗ, 1996.
Србија земља. Београд: Просвета, 1996.
Ево мртав лежим у земљи Србији. Београд: Бернар, 2013.

Јаков, Ђорђе

Смрт детињства и друге приче. Београд: Књижевна омладина Србије, 1995.
Priče iz Danske. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2009.

Јаковљевић, Снежана

Ева од кавеза. Београд: Просвета, 1995.
Ипал. Београд: Просвета, 1997.
Ен, ден, дину... Београд: „Филип Вишњић”, 2000.

Јеврић, Даринка

Јудин пољубац. Београд: Драганић, 1998.

Посланице с Проклетија. Београд: СКЗ, 2008.

Јеврић, Небојша

Српски рулет. Београд: Иконос, 1995.

Херој на магарцу путује у Хаг. Београд: Иконос, 1998.

Ратна трилогија. Подгорица: My art, 2013.

Јеленковић, Саша

Ono što ostaje. Beograd: Rad, 1993.

Pedeset. Beograd: Arhipelag, 2014.

ВериЗен. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2020.

Јовановић В., Војислав

Станични бифе. Београд–Чачак: Круг–Градац, 2006.

Смрт једнорукога човека. Чачак: Градац, 2014.

Јовановић Данилов, Драган

Enigme noći. Požega – Novi Sad: Epoha – Književna zajednica Novog Sada, 1991.

Pentagram srca. Novi Sad – Požega: Svetovi–Svitak, 1992.

Kuća Bahove muzike: Poetska trilogija. Beograd: Prosveta, 1998.

Јовановић, Ненад

Insistiranje. Beograd: Narodna knjiga, 2005.

Делфини. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2014.

Класе. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2018.

Јовановић, Томислав

Зри зде. Београд: Чигоја штампа, 2017

Јовић, Слободан

Поднебље. Бања Лука: Удружење књижевника Републике Српске, 2018.

Исусов трн. Београд: СКЗ, 2021.

Јовићевић Јов, Владимир

Афористичар. Београд: Рад, 2001.

Јокановић, Владимир

Есмарх. Нови Сад: Матица српска, 1995.

Јокановић, Данило

Нојев гавран. Београд: Рад, 1994.

Трамвај за Колхиду. Београд: Рад, 1997.

Јокић Каспар, Љиљана

Četiri male žene. Beograd: Stubovi kulture, 1996.

Yu file. Dereta: Beograd, 2000.

Јосић Вишњић, Мирослав

Световно тројство. Београд: Народна књига – Алфа, 1996.

ТБЦ. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

Ратна пошта. Београд: „Филип Вишњић", 2003.

Југовић, Александар

DISхармонија. Београд: „Филип Вишњић", 2005.

Три роға месеца. Београд: „Филип Вишњић", 2006.

Српски у сто лекција. Београд: „Филип Вишњић", 2008.

К

Кајтез, Миодраг

Sveta Porodica. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2004.

Стална поставка. Зрењанин: Агора, 2021.

Капор, Момо

Последњи лет за Сарајево. Београд: БИГЗ, 1995.

Хроника изгубљеног града. Београд: Комуна, 1996.

Смрт не боли: приче из последњег рата. Бања Лука: Глас српски, 1997.

Лед дан за умирање: роман. Подгорица: Октоих, 1999.

Сарајевске приче. Зрењанин: Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин", 2000.

Карајлић, Неле

Фајронт у Сарајеву. Београд: Лагуна–Новости, 2014.

Solunska 28: Deo 1, O novcu i strastima. Beograd: Laguna, 2018.

Solunska 28: Deo 2, O prijateljstvu i izdaji. Beograd: Laguna, 2019.

Караклајић, Марија
Lice od stakla. Beograd: Arhipelag, 2021.

Карановић, Војислав
Жива решетка. Нови Сад: Матица српска, 1991.
Стрми призори. Нови Сад: Матица српска, 1994.
Син земље. Београд: Српска књижевна задруга, 2000.
Светлост у налету. Београд: Плато, 2003.
Наше небо. Београд: Завод за уџбенике, 2007.

Карановић, Звонко
Više od nule. Niš: Zograf, 2004.
Četiri zida i grad. Beograd: Laguna, 2006.
Tri slike pobede. Beograd: Laguna, 2009.

Кастратовић, Страхиња
Klen na vrbovom prutu. Beograd: „Filip Višnjić", 2000.
Pola dana hoda do smrti. Beograd: Prosveta, 2003.

Кекановић, Драго
Рибља стаза. Сремски Карловци: Каирос, 1997.
Усвојење. Сремски Карловци: Каирос, 2014.
Привржености. Загреб: Српско културно друштво „Просвјета", 2021.

Кецмановић, Владимир
Feliks. Beograd: Via print, 2007.
Top je bio vreo. Beograd: Via print, 2008.
Sibir. Beograd: Mono i Manjana, 2011.
Каинов ожиљак. [са: Стојиљковић, Дејан]. Београд: Лагуна, 2014.
Osama. Beograd: Laguna, 2015.

Кисин, Срђан
Напукла земља: лична прича о Босни. Београд: Игам, 2016.

Киш, Данило
Lauta i ožiljci. Beograd: BIGZ, 1994.

Кнежевић, Бобан
Poslednji Srbin. Beograd: Alnari, 2009.
Paganin. Beograd: B. Knežević, 2020.

Кнежевић, Марија

Доба Саломе. Београд: Просвета, 1996.

Moje drugo Ti. Beograd: Vajat, 2001.

Ekaterini. Beograd: „Filip Višnjić", 2005.

Uličarke. Beograd: Rad, 2007.

Auto. Zrenjanin, Novi Sad: Agora, 2017.

Ковач, Мирко

Kristalne rešetke. Sarajevo: Bosanska knjiga, 1995.

Grad u zrcalu: obiteljski nokturno. Zaprešić: Fraktura, 2007.

Vrijeme koje se udaljava: roman-memoari. Zaprešić: Fraktura, 2013.

Ковачевић, Душан

Klaustrofobična komedija; Profesionalac. Beograd: Beograd, 1992.

Била једном једна земља. Београд: Време књиге, 1995.

Лари Томпсон, трагедија једне младости: (Show Must Go On). Београд: Време књиге, 1996.

Kontejner sa pet zvezdica: (neka ostane među nama). Beograd: Stubovi kulture, 1999.

Доктор Шустер. Београд: Стубови културе, 2001.

Генерална проба самоубиства: Мало Горча Комедија о Лажи. Београд: Стубови културе, 2008.

20 српских подела. Бања Лука: Библионер, 2015.

Ковачевић, Синиша

Драме 1–3. Београд: Српска књижевна задруга, 2009.

Године врана. Београд: Вукотић медиа, 2018.

Освајање завичаја. Београд: Вукотић медиа, 2019.

Колунџија, Драган

Козара, опет. Београд: Српска књижевна задруга, 1993.

Комадина, Милош

Дан. Београд: БИГЗ, 1994.

Чудо. Београд: Народна књига – Алфа, 1998.

Оно. Beograd: S. Mašić, 2003.

Свилом шивена јута. Београд: Друштво Источник, 2005.

Команин, Жарко

Господ над војскама: петокњижје о пораженима. Београд: СКЗ, 1995.

Годо је дошао по своје: драма. Београд: Српска књижевна задруга, 2002.

Ако те заборавим, мој оче: роман о сјећању. Београд: Српска књижевна задруга, 2005.

Комненић, Милан

Риданица. Београд: Просвета, 1992.

Туника за кују. Београд: Народна књига – Алфа, 2001.

Константиновић, Радомир

Dekartova smrt. Novi Sad: Agencija Mir, 1996.

Beket prijatelj. Beograd: Otkrovenje, 2000.

Копицл, Владимир

Смрнице: химне & прпеви. Зајечар: Матична библиотека „Светозар Марковић", 2006.

27 pesama: tenkovi & lune. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2011.

Španska čizma. Beograd: Laguna, 2021.

Кордић, Милош

Насљедне пјесме. Београд: Радничка штампа, 1992.

Коруновић, Горан

Gostoprimstva. Beograd: Treći Trg, 2011.

Usta bez kapaka. Beograd: Kontrast izdavaštvo, 2019.

Костић, Звонимир

U Senci anđela. Niš: Gradina, 2000.

Kamen sa sedam očiju: kratke priče. Niš: Niški kulturni centar, 2011.

Котлајић, Урош

Iris. Beograd: Treći trg, 2008.

Poslednji gran žete velike Ane Andrejevne. Beograd: Treći trg, 2010.

Коцић, Злата

Ваздушне фреске. Београд: Народна књига – Алфа, 1999.

Лазареве лестве: спев. Београд: Гутенбергова галаксија, 2003.

Мелод на води. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

Бело Пуле. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2014.

Краговић, Миломир

Свето место. Београд: БМГ, 1993.

Свлачење душе: роман о нама са два краја. Београд: Просвета, 2011.

Крагујевић, Тања

Словочувар и словочуварка. Београд: Просвета, 1998.

Пејзажи невидљивоī. Вршац: Књижевна општина Вршац, 2001.

Жена од ūесме. Вршац: Књижевна општина Вршац, 2006.

Крду, Петру

U crkvi Troja: pesme. Beograd: Rad, 1992.

Меланхолична тūтњава. Београд: Рад, 1995.

Кривокапић, Бојан

Proleće se na put sprema. Beograd: Red box, 2017.

Gnezdo dečaka: pesme-igre. Beograd: Treći trg – Srebrno drvo, 2019.

Крњевић Вук

Вјēтрена вратā. Нови Сад: Прометеј, 1998.

Исūочник берлински. Београд: Просвета, 1999.

Исūочник сарајевски. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005.

Беоīрадски смрūопūис. Београд: Алтера, 2006.

Крстајић, Ранко

Мартинов īрех. Београд: Просвета, 2000.

Iluzija. Beograd: Plato books, 2012.

Крстановић, Здравко

Пјесме на Друму. Београд: БИГЗ, 1994.

Исус Христ, у ūољу. Београд: VIN Press, 1995.

Кубурић, Ђорђе

Градовник. Београд: Просвета, 1997.

Песме из двориūшта. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2016.

Куић, Гордана

Cvat lipe na Balkanu. Beograd: Jugoslovenska knjiga, 1991.

Smiraj dana na Balkanu. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1995.

Duhovi nad Balkanom: Epilog za balkansku trilogiju: satirska igra. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1996.

Кукић, Бранко

Стикс. Београд: Друштво Источник, 2004.

Иди. Београд: Друштво Источник, 2013.

Кусмук, Мирослав

Вук. Бања Лука: Бесједа, 2008.

Причај ми Лазаре. Београд: Моно и Мањана, 2011.

Кустурица, Емир

Смрт је непровјерена гласина. Београд: Новости, 2010.

Сто јада. Београд: Новости, 2013.

Л

Лазић, Борис

Унутрашњи пејзаж. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2019.

Облици лудила и исцељења. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2021.

Лазић, Лаза

Приче светлости и тами. Београд: Bookland, 2006.

Седам Влашића. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2006.

Лазић, Петар

Опело за мртво море. Београд: Просвета, 1994.

Godine zapleta. Beograd: ABC grafika – Danga, 1997.

Лазић, Радмила

Приче и друге песме. Вршац: Књижевна општина Вршац, 1998.

Doroti Parker Bluz. Beograd: Prosveta, 2003.

Ugrizi život. Beograd: Laguna, 2017.

Лакићевић, Драган

Мач кнеза Стефана. Београд: БИГЗ, 1993.

Штаī Светоī Саве. Београд: Ошишани јеж, 2006.

Њеīошеве стоīе. Београд: Вукотић медиа, 2017.

Лаковић, Александар

Повраīак у Хиландар. Београд: Просвета, 1996.

Силазак анђела: īокосовски циклус. Београд: Књижевно друштво „Свети Сава", 2015.

Лалић, Иван

Писмо. Београд: СКЗ, 1992,

Четири канона. Београд: СКЗ, 1996.

Латиновић, Милош

Šekspirov klijent. Novi Sad: Stylos, 2002.

Crnjanski ili payador. Kikinda: Cyrtodelfus, 2003.

Лебовић, Ђорђе

Semper idem: nedovršena hronika jednog detinjstva. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2005.

Tetralogija. Beograd: BIGZ školstvo, 2007.

Anđeli neće sići sa nebesa. Beograd: Laguna, 2021.

Ленголд, Јелена

Lift. Beograd: Stubovi kulture, 1999.

Vašarski mađioničar. Beograd: Arhipelag, 2008.

Pretesteriši me. Beograd: Arhipelag, 2009.

Raščarani svet. Beograd: Arhipelag, 2016.

Ливада, Раша

Horoskop. Zaječar: Matična biblioteka „Svetozar Marković", 2008.

Још једино ти можеш. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2009.

Лукач, Рајко

Мојин крај: романескне варијације. Београд: Стубови културе, 1996.

Архивске īробнице. Београд: Стубови културе, 2002.

Хроничар. Београд: Чигоја штампа, 2005.

Дивит и рукописи: грађа за лијеп српски роман. Зрењанин – Нови Сад: Агора, 2017.

Лукић, Александар

Evropa. Beograd: Vreme knjige, 1995.

Брод лудака. Београд: Народна књига – Алфа, 2001.

Лучић, Данило

Sazrevanje modrica. Beograd: Areté, 2021.

Љ

Љубичић, Зоран

Откопчавање: микроприче. Зрењанин: Агора, 2021.

М

Магарашевић, Мирко

Молбеник Светога Саве: поема. Београд: аутор, 1999.

Светосавски калем. Књижевно друштво „Свети Сава" – Београдска мануфактура снова, 2007.

Оде и покуде. Београд: СКЗ, 2016.

Максимовић, Мирослав

55 сонета о животним радостима и тешкоћама. Сарајево: Свјетлост, 1991.

Животињски свет. Београд: СКЗ, 1992.

Небо. Београд: Народна књига – Алфа, 1996.

Београдске песме. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис", 2002.

Вољење Србије. Орашац: Отаџбинско друштво „Први српски устанак", 2018.

Максић, Ивана

О тело твори ме. Нови Сад: Матица српска, 2011.

Kćeri, zar ne vidiš da gorim. Beograd: Treći trg – Srebrno drvo, 2020.

Маловић, Никола

Lutajući Bokelj. Beograd: Laguna, 2007.

Prugastoplave storije. Beograd: Laguna, 2010.

Jedro nade. Beograd: Laguna, 2014.

Маринковић, Томислав

Школа трајања. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2003.

Свет на кожи. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2007.

Невидљива места. Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2015.

Марков, Младен

Укоп оца. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

Стање свести или Историја једне болести. Београд: BMG, 1995.

Тескоба. Београд: Завод за уџбенике, 2006.

Марковић, Барби

Izlaženje. Beograd: Rende, 2006.

Superherojke. Beograd: Arhipelag, 2017.

Марковић, Бојан

Риба која је проговорила свет. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис", 2013.

Марковић, Веселин

Izranjanje. Beograd: Stubovi kulture, 2001.

Mi različiti. Beograd: Stubovi kulture, 2010.

Prošlost nikad ne prođe. Beograd: Arhipelag, 2017.

Марковић, Милена

Tri drame. Beograd: LOM, 2006.

Pesme. Beograd: LOM, 2012.

Zmajeubice: junački kabare. Beograd: LOM, 2014.

Deca. Beograd: LOM, 2021.

Марковић, Славољуб

Градиво. Београд: Књижевна омладина Србије, 1993.

Бизнис, рат, порнографија. Београд: Књижево друштво „Свети Сава", 2007.

Zidine Rapijane. Београд: Граматик. 2009.

Маројевић, Игор

Mediterani. Beograd: Laguna, 2006.

Šnit. Beograd: Laguna, 2007.

Parter. Beograd: Laguna, 2009.

Ostaci sveta. Beograd: Dereta, 2020.

Марчетић, Милован

Životi pesnika. Beograd: Stubovi kulture, 1996.

Ратно острво. Београд: Откровење, 2000.

Ташкент. Београд: Завод за уџбенике, 2006.

Матијевић, Владан

Прилично мртви. Београд: Народна књига – Алфа, 2000.

Писац издалека. Београд: Народна књига – Алфа, 2003.

Vrlo malo svetlosti. Zrenjanin: Agora, 2010.

Матицки, Миодраг

Делта. Нови Сад: Прометеј, 2011.

Матовић, Петар

Кофери Џима Џармуша. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2009.

Iz srećne republike. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2017.

O sadašnjosti i sedativima. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2021.

Миланкова, Ивана

Спуштање стакла. Београд: Нолит, 1991.

Исповест муња. Београд: Просвета, 2002.

Милановић, Братислав

Балкански певач. Београд: Просвета, 1995.

Врата у пољу. Београд: Просвета, 1999.

Силазак. Београд: СКЗ, 2004.

Милашиновић, Горан

Heraklov greh. Beograd: Stubovi kulture, 1999.
Posmatrač mora. Beograd: Stubovi kulture, 2001.
Camera obscura. Beograd: Stubovi kulture, 2003.
Trougao, kvadrat. Beograd: Stubovi kulture, 2009.

Миленковић, Небојша

Нешто што страшно подсећа на живот. Novi Sad: Akademska knjiga, 2019.
Савршен антиталенат за срећу. Novi Sad: Akademska knjiga, 2021.

Милетић, Љубица

Христос у Кремљу. Београд–Приштина: БИГЗ–Јединство, 1992.
Вавилонски записи. Београд: Просвета, 2006.
Константинов крст. Београд: СКЗ, 2010.
Ветрови Арарата. Београд: СКЗ, 2014.

Милијић Субић, Дејана

Tragači. Beograd: Udruženje nezavisnih pisaca Srbije, 2021.

Милишић, Милан

Treperenje. Beograd: Stubovi kulture, 1997.
Mrtvo zvono. Split: Feral Tribune, 1997.
Otoci. Zagreb: Duireux, 1997.
Dubrovačka zrcala. Beograd: Geopoetika, 2007.

Миловановић Живак, Биљана

Лосос плови узводно. Пожаревац: Град Пожаревац, 2013.
Грмљавина је дуго трајала. Смедерево: Арка, 2020.

Милојковић, Симонида

Grabljivica. Beograd: Novine *Alo*, 2007.
Grabljivica 2. Beograd: Novine *Alo*, 2009.

Милорадовић, Петар

Колонија. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2007.
Рубови. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2014.

Милош, Ана

Kraj raspusta i druge priče. Beograd: Booka, 2021.

Милошевић, Ненад

Јурећи у рај. Београд: Народна књига – Алфа, 2000.
Песме са Саве и Дунава. Београд: Рад, 2005.
Vode i vetrovi. Novi Sad: Umetničko društvo „Vujica Rešin Tucić", 2012.
Pesme iz limba. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2019.

Милошевић, Никола

Nit miholjskog leta. Beograd: Stubovi kulture, 1999.
Kutija od orahovog drveta. Vršac: KOV, 2003.

Минић, Снежана

Немачке песме. Београд: Рад, 2002.
Злато и сребро. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2009.

Митровић, Мирјана

Аутопортрет са Миленом. Београд: БИГЗ, 1990.
Свето стадо. Београд: Стубови културе, 1999.
Emilija Leta. Beograd: Plato, 2006.
Mesečari iz Marguma. Beograd: Laguna, 2009.
Helena ili o nemiru. Beograd: Laguna, 2017.

Митровић, Немања

Grad pored sveta. Beograd: Dental, 1994.
Rim ili mir. Beograd: Stubovi kulture, 2009.

Митровић, Срба

Шума која лебди. Нови Сад: Матица српска, 1991.
Снимци за панораму. Нови Сад: Матица српска, 1996.
Маглине, сазвежђа. Београд: Рад, 2007.

Мићић Димовска, Милица

Одмрзавање. Нови Сад: Матица српска, 1991.
Последњи заноси МСС. Београд: Нолит, 1996.
У процепу. Београд: Нолит, 1998.
Мрена. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

Михаиловић, Драгослав

Лов на стенице. Београд–Приштина: БИГЗ–Панорама, 1993.
Гори Морава. Београд: СКЗ, 1994.
Злотвори. Београд: Народна књига – Алфа, 1997.
Преживљавање. Београд: Завод за уџбенике, 2010.

Михаиловић, Мирослав Цера

Метла за по кућу. Нови Сад: Матица српска, 1993.

Сол на рану. Београд: „Филип Вишњић", 2004.

Длака на језику. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2014.

Михајловић, Јасмина

Privatna kolekcija. Beograd: Dereta, 2000.

Putni album. Beograd: Dereta, 2004.

Мицовић, Марија

Београдска сиротица. Чачак: Градац, 1997.

Младеновић, Власта

Књига о Хајдук Вељку II. Леновац: Хајдук Вељкови дани, 2000.

Истокија. Нови Сад: Светови, 2006.

У сагласју с Мокрањцем. Београд: СКЗ, 2015.

Младеновић, Драгана

Tvornica. Beograd: Fabrika knjiga, 2006.

Rodbina. Beograd: Fabrika knjiga, 2010.

Femicid i druge pesme. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2020.

Моравчевић, Никола

Витез у доба зла: деспот Стефан Високи. Београд: Архипелаг, 2007.

Последњи деспот: српска деспотовина под Ђурђем Бранковићем. Београд: Архипелаг, 2011.

Записи о српском царству: витеза Палмана фон Брахта. Београд: Архипелаг, 2014.

Гроф Сава Владиславић. Београд: Архипелаг, 2015.

Н

Негришорац, Иван

Везници. Београд: Време књиге, 1995.

Светилник. Нови Сад: Orpheus, 2010.

Камена чтенија. Нови Сад: Orpheus, 2013.

Матични млеч. Нови Сад: Orpheus, 2016.

Недељковић, Живорад

Тутин и још 50 песама. Краљево: Народна библиотека „Радослав Веснић", 1998.

Језик увелико. Краљево: Народна библиотека „Радослав Веснић", 2000.

Овај свет. Београд: Архипелаг, 2009.

Ненадић, Добрило

Поларна светлост. Ариље: Д. Ненадић, 1995.

Деспот и жртва. Београд: Просвета, 1998.

Сабља грофа Вронског. Београд: Народна књига, 2002.

Победници. Ариље: Д. Ненадић, 2004.

Време кокошки. Београд: Лагуна, 2013.

Ненадић, Милан

Уточиште. Нови Сад: Матица српска, 1994.

Угрушак. Нови Сад: Матица српска, 1997.

Дивљи бог Балкана. Београд: СКЗ, 2003.

Нешић, Ђорђе

Прозор кроз који Дунав тече: изабране и нове песме. Загреб: СКД „Просвјета", 2000.

Лук и вода: завичајни рјечник. Загреб: СКД „Просвјета", 2004.

Нешић, Станиша

Бела куга. Београд: Конекс, 1992.

Европа на роговима бика. Београд: СКЗ, 2004.

Нешић, Тихомир

Балкански крст. Ниш: Просвета, 1995.

Хајдучки кладенац и друге приче. Ниш: Просвета, 2005.

Николин, Милош

Балкански карневал. Београд: Просвета, 2001.

Legenda o Pablu. Beograd: Albatros plus, 2018.

Николић, Данило

Краљица забаве. Београд: Нолит, 1995.

Улазак у свет. Врање: Књижевна заједница „Борисав Станковић", 1997.

Фајронт у Грчетегу. Београд: Нолит, 1998.

Мелихаш из Глоī. Београд: Народна књига, 2005.

Николић, Дејана

Tristia. Београд: Народна књига – Алфа, 1999.

Календар. Београд: Чигоја штампа, 2019.

Николић, Живко

Источне зоне. Београд: Просвета, 1992.

Глинено оīледало. Београд: Народна књига – Алфа, 2005.

Новаковић, Душко

Ходником. Београд: БИГЗ, 1991.

Стационарије: īесме рата и месечарења: 1991–1998, Београд: Народна књига, 1998.

Kad ćemo svetla pogasiti. Beograd: Srpski Pen centar, 2010.

Новаковић, Мирјана

Дунавски апокрифи. Нови Сад: Матица српска, 1996.

Страх и њеīов слуīа. Београд: ReVision Publishing, 2000.

Johann's 501. Београд: Народна књига – Алфа, 2005.

Tito je umro. Beograd: Laguna, 2011.

Ного, Рајко Петров

На капијама раја: венац сонеша. Београд: СКЗ, 1994.

Недремано око: трипших. Београд: СКЗ, 2002.

Врашa спаса. Бања Лука: Глас српски – Графика, 2004.

Јечам и калоīер: īлоса. Београд: СКЗ – Београдска књига, 2006.

О

Обрадовић, Александар

U potrazi za izgubljenim gradom: kratke priče i bilješke o nekadašnjem Sarajevu. Beograd: A. Obradović, 2016.

Nedovršena bajka: kratke priče o Sarajevu. Minhen: A. Obradović, 2017.

Обрадовић, Саша

Излазак из замка. Београд: Стубови културе, 2011.

Sestre Karamazić: replika našeg vremena. Beograd: Stubovi kulture, 2012.

Обреновић, Жељко

Srpski psiho. [sa: Aleksandar Ilić]. Beograd: Laguna, 2007.

Koloseum. Beograd: Kontrast izdavaštvo, 2020.

Огњановић, Дејан

Naživo. Niš: Prosveta, 2003.

Zavodnik. Niš: D. Ognjanović i Sven, 2014.

Prokletije. Niš: D. Ognjanović i Sven, 2021.

Огњеновић, Вида

Je li bilo kneževe večere?: drama u dva dela. Novi Sad: Sterijino pozorje, 1991.

Сетне комедије: Кањош Мацедоновић; Како засмејати господара. Београд: СКЗ, 1994.

Кућа мртвих мириса. Београд: Просвета, 1995

Mileva Ajnštajn: drama u dva dela. Beograd: Stubovi kulture, 1998.

Jegorov put: drama u deset scena sa epilogom u tri stava. Budva: Grad teatar, 2000.

Kozocid: drama o obnovi i izgradnji. Beograd: Arhipelag, 2019.

Одаловић, Момчило

Том Сојер у Црној Гори. Сараорци: „Драган Лаковић", 1991.

Добро јутро, Велика Хочо. Београд: Задужбина „Десанка Максимовић" – Народна библиотека Србије, 2017.

Олтвањи, Ото

Crne cipele: okultni triler. Beograd: Samizdat B92, 2005.

Iver. Beograd: Laguna, 2015.

Олујић, Гроздана

Златокоса и друге бајке. Нови Сад: ИНГ, 1997.

Галебова стена. Београд: Драганић, 2001.

Гласови у ветру. Београд: Српска књижевна задруга, 2009.

Били су деца као и ти. Београд: Bookland, 2017.

Преживети до сутра. Београд: Српска књижевна задруга, 2017.

Орлић, Милан

Момо у поларној ноћи: бајка за одрасле. Београд: Просвета, 1992.

Брујмиленија. Београд: Просвета, 1998.

Оташевић, Мира

Zmajevi od papira: po motivima biografije Selmana Selmanagića. Beograd: Geopoetika, 2008.

Gorgone. Beograd: Geopoetika, 2017.

Оцић, Ђорђе

Ердабовска збирка или Дани у Дању. Београд: Знамен, 1996.

Чудо на Дунаву: параисторијски роман. Београд: Рад, 1997.

Шума и друм: булдунгироман. Београд: „Филип Вишњић", 2006.

Драме. Прир. Дејана Оцић. Београд: СКЗ – Службени гласник, 2012.

П

Павић, Милорад

Унутрашња страна ветра. Београд: Просвета, 1991.

Последња љубав у Цариграду. Београд: Просвета, 1994.

Српске приче. Београд: СКЗ, 1996.

Кутија за писање. Београд: Дерета, 1999.

Звездани плашт: *астролошки водич за неупућене*. Београд: Дерета, 2000.

Drugo telo. Beograd: Dereta, 2006.

Павковић, Васа

Доктор Батут против надрилекара. Београд: Народна књига, 2006.

Црнац у белој кошуљи. Београд: Просвета, 2008.

Океан Дунав. Београд, Бања Лука: Задужбина Петра Кочића, 2016.

Павловић, Живојин

Лапот. Београд: СКЗ, 1992.

Кришке времена. Београд: Просвета, 1993.

Долап, Београд: СКЗ, 1997.

Павловић, Даница

Слободна територија. Београд: Орион арт, 2011.

Павловић, Миодраг

Есеј о човеку: песме. Вршац: Књижевна општина Вршац, 1992.

Песме о детињству и ратовима. Београд: СКЗ, 1992.
Међустепеник. Вршац: Књижевна општина Вршац, 1994.
Отварају се хиландарске двери. Београд: Просвета, 1997.
Други долазак или Прослава смака света. Београд: Нолит, 2000.
Бесовски вртлози. Београд: СКЗ, 2006.

Павловић, Мирјана
Сумореске. Београд: Књижевна омладина Србије, 1995.
Зрно зрну. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.
Trpeza bez glavnog jela. Beograd: Arhipelag, 2012.

Павловић, Ранко
Лов. Вршац: Књижевна општина Вршац, 2007.
Небеске костурнице. Нови Сад: Прометеј, 2011.
Громада. Нови Сад – Бања Лука: Прометеј – Фондација Бранко Ћопић, 2016.

Пајић, Миленко
Пут у Вавилон. Београд: Просвета, 1992.
Станица прича Пожега. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

Пајић, Петар
Београдска јабука. Београд: Источник, 2003.

Пајовић, Миливоје
Замор природе. Београд: СКЦ, 1996.

Пантић, Михајло
Sedmi dan košave. Beograd: Stubovi kulture, 1997.
Novobeogradske priče. Beograd: Vreme knjige, 1994.
Ovoga puta o bolu. Beograd: Stubovi kulture, 2007.
Kada me ugleda ono što tražim. Beograd: Arhipelag, 2017.

Пантовић, Катарина
Унутрашње невреме. Нови Сад: Матица српска, 2019.

Пекић, Борислав
Graditelji. Beograd: BIGZ, 1995.
Roboti i sablasti: izbor iz neobjavljenih drama. Novi Sad: Solaris, 2006.

Пелевић, Маја

Drame. Irig: Srpska čitaonica, 2006.

Ja ili neko drugi. Novi Sad: Srpsko narodno pozorište, 2007.

Петковић, Радослав

Sudbina i komentari. Beograd: Vreme, 1993.

Čovek koji je živeo u snovima. Beograd: Stubovi kulture, 1998.

Savršeno sećanje na smrt. Beograd: Stubovi kulture, 2008.

O Mikelanđelu govoreći. Beograd: Stubovi kulture, 2008.

Kolumbovo jaje. Novi Sad: Akademska knjiga, 2017.

Петриновић, Фрања

Извештај анђела. Београд: Просвета, 1996.

Almaški kružoci lečenih mesečara. Novi Sad: Akademska knjiga, 2011.

Петров, Александар

Источни длан. Крушевац: Багдала, 1992.

Ватрар. Београд: Народна књига, 2003.

Лавља пећина. Београд: Завод за уџбенике, 2009.

Мемороман. Београд: Zepter Book World, 2018.

Петровић, Бранислав

Градилиште: Изабране и нове песме. Београд: Задужбина Десанке Максимовић – Народна библиотека Србије – СКЗ, 2003.

Жежевасион. Београд: НИН, 2004.

Петровић, Горан

Атлас описан небом. Нови Сад: Матица српска, 1993.

Опсада Цркве Свете Спаса. Београд: Народна књига, 1997.

Ситничарница Код срећне руке. Београд: Народна књига, 2000.

Ближњи. Београд: Народна књига, 2002.

Разлике. Београд: Народна књига, 2006.

Испод таванице која се љуспа. Београд: Новости, 2010.

Петровић, Јасминка

Ово је најстрашнији дан у мом животу. Београд: Креативни центар, 2006.

Leto kada sam naučila da letim. Beograd: Kreativni centar, 2015.

Петровић, Милутин

Нешто имам. Чачак: Уметничко друштво Градац, 1996.

Наопако. Чачак: Уметничко друштво Градац, 1997.

Против поезије. Београд: Рад, 2007.

Петровић, Миомир

Lisičje ludilo. Beograd: Laguna, 2005.

Staklena prašina. Beograd: Laguna, 2006.

Miris mraka. Beograd: Laguna, 2013.

Петровић, Радмила

Moja mama zna šta se dešava u gradovima. Beograd: PPM Enklava, 2020.

Пешић Сигма, Зоран

Варка: књига изгубљених визија. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2012.

Srodne duše. Beograd: Balkanski književni glasnik, 2015.

Писарев, Ђорђе

Пописујући имена ствари. Нови Сад: Прометеј, 1995.

Ponoć je u sobi uspomena. Beograd: Narodna knjiga, 2005.

Велика очекивања. Зрењанин: Агора, 2012.

Пиштало, Владимир

Vitraž u sećanju. Beograd: Vreme knjige, 1994.

Milenijum u Beogradu. Beograd: Narodna knjiga, 2000.

Tesla, portret među maskama. Zrenjanin: Agora, 2008.

Venecija. Zrenjanin: Agora, 2011.

Sunce ovog dana: pismo Andriću. Zrenjanin: Agora, 2017.

Попов Милетић, Андреа

Pioniri maleni, mi smo morska trava. Beograd: Treći trg, 2019.

Поповић, Александар

Неја мртваца и друге драме. Београд: Просвета, 1996.

Продановић, Милета

Pas prebijene kičme. Beograd: Knjižara „Plato", 1993.

Ovo bi mogao biti Vaš srećan dan. Beograd: Stubovi kulture, 2000.

Agnec. Beograd: Stubovi kulture, 2007.

Ultramarin. Beograd: Stubovi kulture, 2010.

Пуслојић, Адам

Зидање источної плача: изборник. Београд: Просвета, 1998.

Окајнице. Београд: Књижевно друштво „Свети Сава", 2007.

Део моја крика: песме из Србије. Неготин–Београд: Крајински књижевни клуб – Апостроф, 2013.

Р

Рабреновић, Нина

Priče sa granice. Beograd: Arhipelag, 2014.

Радаковић, Жарко

Emigracija. Ljubavne priče (1990–1995). Beograd: Radio B92, 1997.

Strah od emigracije. Beograd: Laguna, 2010.

Радичевић, Бранко В.

Како је Јошика отишао на небо: приче. Београд: БИГЗ, 1991.

Празнина. Београд: Српска књижевна задруга, 1992.

Радовић, Борислав

Рвање с анђелом и други записи. Београд: Нолит, 1996.

Неке ствари. Београд: Друштво Источник, 2000.

Радојчић, Саша

Камерна музика: песме. Београд: Нолит, 1991.

Америка и друге песме. Београд: Нолит, 1994.

Cyber zen. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2013.

Радуловић, Јован

Прошао живот. Београд: СКЗ, 1997.

Идеалан плац: приче. Београд: „Филип Вишњић", 2000.

Бора под окупацијом: драма. Приштина: Панорама, 2006.

Мама врана, тата врана и деца вране. Београд: Народна књига, 2006.

Изгубљени топоними: прповетке. Приштина: Панорама, 2007.

Радуловић, Селимир

У сјенку улазим оче. Нови Сад: Друштво књижевника Војводине, 1995.

Снови светог путника. Нови Сад: Прометеј, 2009.

Светло из очеве колибе. Београд: Граматик, 2011.

Под кишом суза с Патмоса. Београд – Нови Сад: СКЗ – Православна реч, 2013.

Раичевић, Миодраг

Музини ветрови: тандаролоџија. Београд: Време књиге, 1995.

Свирање Малапартеу. Београд: Народна књига, 2001.

Dlan&lopata. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2009.

Раичковић, Стеван

Сувишна песма: девет фрагмената о геноциду са предговором и коментарима. Београд: СКЗ, 1991.

Златна грека. Београд: СКЗ, 1993.

Фасцикла: 1999/2000. Београд: СКЗ, 2004.

Мале прозе. Београд: СКЗ, 2007.

Ракитић, Слободан

Тапије у пламену. Београд: СКЗ, 1991.

Потомак, нови потомак. Београд: Рашка школа, 2007.

Пламен и роса: лирски дневник. Београд: СКЗ, 2013.

Рамач, Михал

Dunavska rapsodija. Novi Sad: Mediterran Publishing, 2018.

Растегорац, Иван

Лудо говедо. Панчево: Заједница књижевника Панчева, 1993.

Азбучна молитва. Београд: БИГЗ, 1995.

Растегорац (Вукомановић), Јана

Исечак 8. Нови Сад: Матица српска, 2010.

Pust. Beograd: Treći trg – Srebrno drvo, 2018.

Ребрања, Надија

Ples morima. Novi Pazar: Narodna biblioteka „Dositej Obradović", 2008.

Фламенко утопија. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2014.

Решин Туцић, Вујица

Страхоте подземља: роман-менипеја. Сремски Карловци: Кровови, 1991.

Гнездо параноје. Сремски Карловци: Каирос, 2006.

Рисојевић, Ранко

Босански џелат. Бања Лука: Глас српски, 2004.

Симана: Бањалучка трилогија 1. Бања Лука: Глас српски, 2007.

Господска улица: Бањалучка трилогија 2. Нови Сад: Матица српска, 2010.

Бескућник: Бањалучка трилогија 3. Нови Сад: Прометеј, 2017.

Ристовић, Александар

Хладна трава. Нови Сад: Матица српска, 1994.

Светиљка за Ж.Ж. Русоа. Београд: Нолит, 1995.

Песме 1984–1994. Београд: Нолит, 1995.

Неки дечак. Београд: Нолит, 1995.

Кост и кожа: поема. Београд: Нолит, 1995.

Ристовић, Ана

Забава за доконе кћери: песме. Београд: Рад, 1999.

Život na razglednici. Beograd: Plato, 2003.

Око нуле. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2006.

Књига нестајања: кратка шетња кроз ишчезло. Београд: Архипелаг, 2020.

Ротар, Немања

Чувари Балкана. Београд: Драганић, 2002.

Poslednja noć na Levantu. Beograd: Stubovi kulture, 2004.

Последњи Ромеји. Београд: Архипелаг, 2015.

С

Савић, Милисав

Хлеб и страх. Београд: СКЗ, 1991.

Ожиљци тишине. Београд : Светлосткомерц, 1997.

Принц и сербски списатељ. Београд: СКЗ, 2008.

Савић Остојић, Бојан

Nema oaze: luftroman. Beograd: Besna kobila, 2019.

Ništa nije ničije. Beograd: Kontrast, 2021.

Савићевић, Мирослав

Крај столећа Касиопеје. Београд: Научна књига, 1992.

Висораван. Београд: Просвета, 1997.

Прича о Косовском боју. Београд: Народна књига – Алфа, 1999.

Самсон, Бојан

Superblues. Нови Сад: Матица српска, 2007.

Folk singer. Pančevo: Udruženje književnika i književnih prevodilaca Pančeva, 2018.

Сарић, Петар

Сара. Београд: СКЗ, 2008.

Митрова Америка. Београд: Просвета, 2012.

Селенић, Слободан

Убиство с предумишљајем. Београд: Просвета, 1993.

Малајско лудило. Београд: Просвета, 2003.

Сеферовић, Ана

Материна. Београд: Архипелаг, 2018.

Сикимић, Драшко

Чвор на омчи. Београд: ЛОМ, 2019.

Симовић, Љубомир

Ипла и конац. Београд: СКЗ, 1992.

Ужице са вранама. Београд: СКЗ, 1996.

Љуска од јајета. Београд: Стубови културе, 1998.

Тачка. Бања Лука: Матица српска Републике Српске, 2001.

Планета Дунав. Београд: Стубови културе, 2009.

Симоновић, Дејан

Бесписличари. Београд: Књижевно друштво Хипербореја, 2015.

Rastrojstva. Beograd: Književna radionica Rašić, 2017.

Безглаво: приче о заглављеним људима. Београд: Оксиморон, 2020.

Симоновић, Симон

Из окружења. Београд: Танеси, 1999.
Ljubavne i junačke. Beograd: Tanesi, 2004.

Сладоје, Ђорђо

Трећетник. Београд: СКЗ, 1992.
Силазак у самоћу. Београд: „Филип Вишњић", 2015.

Солар, Маја

Makulalalalatura. Kragujevac: Studentski kulturni centar, 2008.
Bez začina. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2017.

Соломун, Бранислав

Прозрачност. Вршац: Књижевна општина Вршац, 2021.

Спасојевић, Михајло

Labudova pesma Faustina Asprilje. Beograd: Samizdat B92, 2001.
Čovek koji nije imao pojma. Beograd: Rende, 2014.

Србљановић, Биљана

Београдска трилогија. Београд: ЈДП, 1997.
Pad / Beogradska trilogija / Porodične priče. Belograd: Otkrovenje, 2000.
Skakavci. Beograd: JDP, 2005.

Срдић, Срђан

Mrtvo polje. Beograd: Stubovi kulture, 2010.
Satori. Beograd: Književna radionica Rašić, 2013.
Srebrna magla pada. Kikinda: Partizanska knjiga, 2017.

Станисављевић, Миодраг

Jadi srpske duše. Beograd: Beogradski krug, 1995.

Станковић, Славољуб

The Box. Beograd: Rende, 2009.
Split. Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2010.

Станојевић, Малиша

Осено дрво живота. Београд: Монд, 1996.
Месец у сламеном шеширу. Београд: Темат, 1999.

Стевановић, Видосав

Снеī у Аīини. Крагујевац: Нова светлост, 1992.

Оспрво Балкан. Београд: издање аутора, 1992.

Hristos i psi. Beograd: Radio B92, 1994.

Стефановић, Мирјана

Pomračenje. Beograd–Kranj: Fondi Oryja Pála, 1995.

О Уīљеши: īесме из Женеве. Београд: Просвета, 1996.

О јабуци. Нови Сад: Дневник, 2009.

Трāй. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2018.

Стојадиновић, Слободан

Полицијски час. Београд: Велвет, 1994.

Расīродаја сīраха. Београд: Хипнос, 1998.

Стојановић, Драган

Dvoježˇ. Beograd: Vreme knjige, 1995.

Benzin. Beograd: Stubovi kulture, 2000.

Ђерка шīанскоī борца. Београд: ДКСГ, 2018.

Стојановић, Радосав

Молиīва за дечанску икону. Ниш: Просвета: 1998.

Кривово и друīе драме. Приштина–Београд: Панорама, 2003.

Стојановић Пантовић, Бојана

Лекције о смрīи. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2013.

У обручу. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2017.

Стојиљковић, Дејан

Konstantinovo raskršće. Beograd: Laguna, 2009.

Дуīе ноћи и црне заīаве. Београд: Лагуна, 2012.

Стојичић, Миленко

Андрићев īисмар. Београд: Рашка школа, 1999.

Адресāī Андрић. Београд: Народна књига – Алфа, 2102.

Стојковић, Градимир

Хајдук чува домовину. Београд: Народна књига – Алфа, 2000.

Стојнић, Владимир

Време се завршило. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис", 2008.

Poziv na saučesništvo. Beograd: Mostart, 2011.

Кутија: невидљиви градови. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2013.

Сувајџић, Бошко

Пут круга. Београд: Ars libri, 1997.

Перитерион: драме. Београд: Удружење драмских писаца Србије, 2015.

Ступар Трифуновић, Тања

Сатови у мајчиној соби. Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2014.

Razmnožavanje domaćih životinja. Sarajevo: Buybook, 2018.

Otkako sam kupila labuda. Beograd: Arhipelag, 2019.

Т

Табашевић, Владимир

Tiho teče Misisipi. Beograd: Gramatik – Studio Znak, 2015.

Pa kao: roman o istoriji, ljubavi i drugim nesporazumima. Beograd: Laguna, 2016.

Zabluda Svetog Sebastijana. Beograd: Laguna, 2018.

Тадић, Новица

Напаст. Београд: СКЗ, 1994.

Непотребни сапутници: песме. Београд: Народна књига – Алфа, 1999.

О брату, сестри и облаку. Чачак; Београд: Уметничко друштво Градац, 1999.

Ноћна свита. Бања Лука: Глас српски, 2000.

Ђаволов друг. Београд: СКЗ, 2008.

Ту сам, у тами. Београд: Архипелаг, 2011.

Танасијевић, Раде

Зимске песме. Београд–Обреновац: Нолит – Књижевни клуб, 2004.

Нестајање: изабране и нове песме. Београд: Партенон, 2013.

Тасић, Владимир

Опрошта̄јни дар: кончерто̄. Нови Сад: Светови, 2001.

Киша и харта̄ија. Нови Сад: Светови, 2004.

Stakleni zid: roman. Novi Sad: Adresa, 2008.

Тешин, Срђан

Kroz pustinju i prašinu: avanturistički roman. Beograd: Stubovi kulture, 2005.

Kuvarove kletve i druge gadosti. Beograd: Stubovi kulture, 2006.

Mokrinske hronike. Beograd: Arhipelag, 2021.

Тешић, Милосав

Кључ од куће. Нови Сад: Матица српска, 1991.

Блаīо Божије. Београд: Новинско предузеће Време, 1993.

Прелеста̄ Севера; Круī рачански, Дунавом. Просвета, 1996.

Седмица: лирски сӣев. Београд: СКЗ, 1999.

Млинско коло. Београд: Завод за уџбенике, 2010.

Привид круīа. Београд: СКЗ, 2019.

Тишма, Александар

Искушења љубави. Београд: Време књиге, 1995.

Dan odlaganja. Beograd: Prosveta, 1997.

Ženarnik. Novi Sad: Akademska knjiga, 2010.

Тишма, Слободан

Urvidek: niskobudžetna proza. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2005.

Bernardijeva soba: za glas (kontratenor) i orkestar. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2012.

Grozota Ili ---. Beograd: Čarobna knjiga, 2019.

Тодоровић, Дана

Park Logovskoj. Beograd: Geopoetika, 2015.

Z: roman. Beograd: Geopoetika, 2019.

Тодоровић, Мирољуб

Ambasadorska kibla. Beograd: Grafos, 1991.

Злата̄но руно. Београд: Нолит–Панпублик, 2007.

Svinja je odličan plivač i druge pesme. Beograd: Tardis, 2009.

Токин, Иван

Najnormalniji čovek na svetu. Beograd: Samizdat, 2014.

M2 Multiverzum. Beograd: Samizdat B92, 2018.

Тонтић, Стеван

Сарајевски рукопис. Београд: Време, 1993.

Твоје срце, зеко: (приче раскомаданог романа). Београд: „Филип Вишњић", 1998.

Благослов изгнанства. Бања Лука: Глас српски, 2001.

Свето и проклето. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2009.

Топић, Јасмина

Романтизам. Београд: Народна књига – Алфа, 2005.

Privremeni boravak. Beograd: Arhipelag, 2020.

Тохољ, Мирослав

Кућа Павловића. Београд: Издавачки графички атеље „М", 2001.

Мала Азија и приче о болу. Бања Лука: Глас српски, 2002.

Звона за тројицу: хумска рапсодија. Београд: Српска књижевна задруга, 2010.

Трифуновић, Душко

Казнени простор. Нови Сад – Суботица: Прометеј–Радо-херц, 1994.

Туцић, Синиша

Krvava sisa. Beograd: SKC, 2001.

Nove domovine. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2007.

Metak. Beograd: Fabrika knjiga, 2012.

Тушевљаковић, Дарко

Jaz. Beograd: Arhipelag, 2016.

Naknadne istine. Beograd: Arhipelag, 2017.

Jegermajster. Beograd: Arhipelag, 2019.

Ћ

Ћирић, Зоран

Нишвил. Ниш: К.П.Г.Т, 1994.

Одбрана градова: приче. Ниш: Просвета, 1998.

Prisluškivanje. Beograd, 1999.
Hobo. Beograd: Narodna knjiga, 2001.
Lanac slobode. Beograd: Dereta, 2019.

Ћирјанић, Гордана
Вечност је, кажу, дуīачка. Београд: Народна књига, 2005.
Пољубац. Београд: Народна књига, 2007.
Оно шīо одувек желиш. Београд: Народна књига, 2010.

Ћосић, Бора
Rasulo: roman. Sarajevo: Svjetlost, 1991.
Carinska dekleracija. Split: Feral Tribune, 2000.
Nulta zemlja. Split: Kultura i rasvjeta, 2002.
Izgnanici. Zagreb: Meandar, 2005.
Consul u Beogradu. Beograd: Prosveta, 2007.

Ћосић, Добрица
Време власīи. Књ. 1, Београд: БИГЗ, 1996.
Време власīи. Књ. 2, Београд: Просвета, 2007.

Ћосић, Небојша
Туђе небо. Београд: БИГЗ, 1991.
Месечево насеље. Београд: Нолит, 2002.
Деца велеīрада. Београд: Књижевна омладина Србије, 2005.

У

Угринов, Павле
Savon de fleurs. Beograd: BIGZ, 1993.
Egzistencija. Beograd: Prosveta, 1996.
Antiegzistencija. Beograd: Prosveta, 1998.
Van sveta. Beograd: Prosveta, 2000.

Угричић, Сретен
Маја и ја и Маја: роман о одрасīању. Нови Сад: Прометеј, 1993.
Боī језика и друīе ūриче. Београд: Стубови културе, 2000.
Neznanom junaku. Beograd: Laguna, 2010.

Уљаревић, Радомир

Двострука колевка. Никшић: Универзитетска ријеч, 1991.

Црна кутија. Београд–Подгорица: Штампар Макарије – Удружење књижевника Црне Горе, 2009.

Пепео. Београд: Космос издаваштво, 2020.

Ф

Фолић, Милош

Људи који не плачу. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2013.

Х

Хабјановић Ђуровић, Љиљана

Ana Marija me nije volela. Beograd: Književne novine, 1991.

Ива. Београд: Просвета, 1994.

Женски родослов. Београд: Народна књига – Алфа, 1997.

Халиловић, Енес

In vivo: drame. Beograd: Prosveta, 2004.

Песме из болести и здравља. Београд: Конрас, 2011.

Ako dugo gledaš u ponor. Beograd: Laguna, 2016.

Ljudi bez grobova. Beograd: Laguna, 2020.

Хамовић, Драган

Намештеник: поема. Београд: Нолит, 1994.

Матична књига. Београд: Завод за уџбенике, 2007.

Бежанијска коса. Београд: СКЗ, 2018.

Хаџи-Танчић, Саша

Храм у коферу. Нови Сад: Прометеј, 1995.

Небеска губернија. Београд: Просвета, 1997.

Ратна престоница. Београд: Рад, 2007.

Хаџић, Ибрахим

Pesme i. Beograd: Stubovi kulture, 1997.

Хора. Подгорица: Октоих, 2000.

Posmatrač. Sarajevo: Dobra knjiga, 2009.

Дуге сенке кратких песама. Нови Сад: Културни центар Новог Сада, 2014.

Херман Секулић, Маја

Iz puste zemlje: poema. Beograd: Paideia, 1998.

Ma Belle: Мејбл Грујић, прва америчка дама Србије. Београд: Службени гласник, 2015.

Силна Јерина. Београд: Пешић и синови, 2018.

Хорват, Ото

Dozvola za boravak. Beograd: Narodna knjiga, 2002.

Sabo je stao. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2014.

Noćna projekcija. Novi Sad: Akademska knjiga, 2021.

Христић, Јован

Тераса на два мора. Београд: „Филип Вишњић", 2002.

Ц

Цветковић, Петар

Песме из аутобуса. Београд: Просвета, 1997.

Божићне песме. Београд: Народна књига – Алфа, 1998.

Поглед с трема: песме и посвете. Београд: Танеси, 2015.

Цвијетић, Дарко

Schindlerov lift. Sarajevo: Buybook, 2018.

Što na podu spavaš. Sarajevo: Buybook, 2020.

Noćna straža (kratke priče). Zagreb; Sarajevo: Buybook, 2021.

Церовић, Вук

Храбри дјечак Дроњо. Београд: Нолит, 1991.

Дјечак тражи оца. Београд: Bookland, 1998.

Црнковић, Предраг

Beograd za pokojnike. Zagreb: V.B.Z., 2008.

Ох, тај дида chetnik: *Последњи роман Друге Србије*. Београд: Знак–Граматик, 2017.

Црнчевић, Бранислав

Заштитница уметности и друге приповетке. Београд: ИГАМ, 2003.

Земља надимака. Београд: ИГАМ, 2005.

Ч

Чакаревић, Марјан

Paragrad. Beograd: Centar za stvaralaštvo mladih, 1999.

Систем. Београд–Чачак: Б. Кукић – Градац К, 2011.

Чанак, Маријана

Pramatere. Novi Sad: Zenit Books, 2019.

Чичовачки, Борислав

Raskovnik. Beograd: Arhipelag, 2012.

Crni kos, a po polju božuri. Novi Sad: Akademska knjiga, 2020.

Чолановић, Воја

Џејна коб: (quasi-peep-show). Београд: „Драганић", 1996.

Лавовски део ничега. Београд: Народна књига – Алфа, 2002.

Oda manjem zlu. Beograd: Mono i Manjana, 2011.

Чудић, Предраг

Људске слабости. Београд: Просвета, 1991.

Општа болница и друге песме. Београд: СКЗ, 1993.

Čudo od deteta. Beograd: Dereta, 2004.

Џ

Џунић, Слободан

Анђелиште. Београд: СКЗ, 1992.

Чаробни камен. Београд: СКЗ, 1994.

Ветрови Старе Планине. Ниш: Просвета, 1998.

Ш

Шалго, Јудита

Put u Birobidžan. Beograd: Stubovi kulture, 1997.

Kraj puta. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2004.

Шајтинац, Радивој

Вез у ваздуху. Београд: Просвета, 1998.

Жртве бидермајера. Београд: Геопоетика, 2000.

Lyrik klinik. Beograd: Geopoetika, 2009.

Шајтинац, Угљеша

Банат. Београд: Југословенско драмско позориште, 2002/2003.

Хадерсфилд. Београд: Југословенско драмско позориште, 2005.

Вок он!: манифест раздраганог песимизма. Београд: Народна књига – Алфа, 2007.

Четири комада. Панчево: Mali Nemo, 2014.

Шапоња, Ненад

Море: поема. Београд: Просвета, 1998.

Слатка смрт: неке стране света. Вршац: Књижевна општина Вршац, 2012.

Шимоковић, Марија

Poljubac Gustava Klimta. Beograd: Prosveta, 1993.

Међуречје: panonski kvintet. Beograd: Stubovi kulture, 1998.

Шљивар, Тања

Drame. Irig: Srpska čitaonica, Fond „Borislav Mihajlović Mihiz", 2012.

Шпадијер, Милица

Шар-планина. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис", 2019.

Шушкић, Тамара

Private Show. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2005.

ДЕЦЕНИЈЕ ПОСЛЕ

Ридер и селективна библиографија
српске књижевности 1991–2021.

СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ 1991–2021: КЊИГА 3

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Београд, Студентски трг 3
телефон: 011/2638-622
e-mail: filoloski.fakultet@fil.bg.ac.rs
https://fil.bg.ac.rs

АКАДЕМСКА КЊИГА
Нови Сад, Булевар Михајла Пупина 22
телефон: 021/4724-924
e-mail: office@akademskaknjiga.com
www.akademskaknjiga.com

Коректура
Татјана Пивнички Дринић

Компјутерски слог
Мариус Рошу, Obliq studio, Нови Сад

ISBN 978-86-6263-581-5

2025

Sadržaj zbornika je dostupan u otvorenom pristupu
u skladu sa licencom CC BY-NC-ND 4.0:
https://doi.org/10.18485/slitam.2025.3

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-82(082.2)
821.163.41(0.046.4)
821.163.41:929(082)

ДЕЦЕНИЈЕ после : ридер и селективна библиографија српске књижевности 1991–2021. / [уредници Тихомир Брајовић ... [и др.]]. - Београд : Филолошки факултет ; Нови Сад : Академска књига, 2025 (Београд : МАВ). - 246 стр. ; 24 cm. - (Библиотека Зборници / [Филолошки факултет, Београд [и] Академска књига]) (Српска књижевност 1991–2021 ; књ. 3)

Текст ћир. и лат. - На врху насл. стр.: Научноистраживачки пројекат Српска књижевност 1991–2021: идентитет, траума, сећање. - Тираж 770. - Стр. 9-12: Историја као колективна судбина / уредници.

ISBN 978-86-6263-581-5 (АК)

1. Брајовић, Тихомир, 1962- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Српски књижевници -- 20в-21в -- Зборници

COBISS.SR-ID 168632329